

K 233.66
3

ოთარ ჯანელიძე

დასავლეთის
თავისუფლება

მეორე

ოთარ ჯანელიძე

დასკრეცილი ტავისუფლება

თბილისი
2000

საქართველოს ისტორიის მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა
მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

УДК 947.922
№ 221

ნაშრომში ავტორის მიერ სხვადასხვა წლებში გამოქვეყნებული საისტორიო წერილებია გაერთიანებული. ისინი ძირითადად XX საუკუნის პირველი მეოთხედის - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისა და მისი მომდევნო ხანის ისტორიის პრობლემებს ეხება.

წიგნი განკუთვნილია ჩვენი ქვეყნის ახლო წარსულით დაინტერესებული ფართო მკითხველისათვის.

რედაქტორი - ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორი ა. დაუშვილი

რეცენზენტები: ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორი მ. ჩხარტიშვილი
პროფესორი ა. სონდულაშვილი

საგ. 2000
შემოწმებულია

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

საქართველოს
აკადემიის გამომცემლობა
თბილისი

№ 34
2000

წინამდებარე წიგნში თავმოყრილი სტატიები სხვადასხვა დროს გამოქვეყნდა უკანასკნელი ათწლეულის ქართული პერიოდიკის ფურცლებზე. ავტორი ამ პერიოდის ეროვნულ-საზოგადოებრივი მოვლენების უშუალო მონაწილე და თვითმხილველია. მრავალი კატაკლიზმით აღსავსე ამ წლებმა წარუშლელი კვალი დაამჩნიეს როგორც ჩვენს ცნობიერებას, ისე სოციალურ და ეკონომიკურ ყოფას. მნიშვნელოვნად შეიცვალა სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრება. გარდაქმნა შეეხო კულტურის, მეცნიერების, განათლების თუ სხვა სფეროებს. საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის წარმოებულ ბრძოლაში თავისი როლი პუბლიცისტიკამაც შეასრულა. საზოგადოებას სჭირდებოდა საკუთარი ნამდვილი ისტორიის ცოდნა, რასაც დიდი ხნის მანძილზე მოკლებული იყო.

იმ დინამიურ ხანაში სქელტანიანი წიგნების არც შესაქმნელად და არც საკითხავად დრო აღარ რჩებოდა. ჭეშმარიტი ისტორიის მესტიყვედ ჟურნალ-გაზეთები იქცნენ, რომელთაც ძალუმაღ ეტანებოდა მართალ სიტყვას დანატრებული მკითხველი.

ბევრ ტაბუდადებულ თემას აეხადა ფარდა, დაიმსხვრა მრავალი ცრუ კერპი და მზის სინათ-

ღეზე წარმოჩნდა უსამართლოდ დავიწყებული არაერთი ღირსეული სახელი...

დრო უსწრაფესად გარბის. ეს საუკუნეც აგერ ჩვენს თვალწინ მიიღია. მალე 2000-იც კრი-ალოსანის მძივივით ჩამოიმარცვლება და ისტორი-ის ძველსა და უძირო სკივრში უნუგეშოდ დაინთ-ქმება. ზღურბლზე უკვე ჩანს ოცდამეერთე ასწლე-ული.

მომავალ თაობებს გაუძნელდებათ გაზეთთა კაბადონებზე გაბნეული ამ წერილების მოძიება, რომლებმაც თავის დროზე საზოგადოების ინტერე-სი გამოიწვიეს. მათი პრობლემატიკა სადღეისოდ იქნებ ისეთივე აქტუალური აღარც არის, მაგრამ წარსულის ობიექტური გააზრება ხომ აწმყოს შე-ცნობისა და პერსპექტივების განსაზღვრის მნიშე-ნელოვანი საფუძველია. ამიტომ შთამომავლობამ უნდა იცოდეს, როგორ იშლებოდა გარდასულ დროთა თეთრი ღაქები, დიდი ხნის მანძილზე უსახურად რომ დაღვენთოდნენ ჩვენს ისტორიას.

ხსენებული პუბლიკაციების ერთ წიგნად შეკ-ვრაც ამ მიზანს ემსახურება.

დაჩქარებული ინტეგრაციის პირობებში, რომელსაც თანამედროვე მსოფლიო მოუცავს, თავისუფალ და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა კონტაქტები მხოლოდ პოლიტიკური მოტივებით როდი განისაზღვრება. ანგარიში ეწევა ამა თუ იმ ქვეყნის გეოგრაფიულ ადგილმდებარეობას, ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, ინტელექტუალურ და კულტურულ პოტენციალს, ურთიერთსარგებლიანი და ხელსაყრელი თანამშრომლობისათვის აუცილებელ სხვა ფაქტორებს. ამ კუთხით ანგარიშგასაწევია 1918-1921 წლების დემოკრატიული საქართველოს გამოცდილება. მსოფლიოს მრავალმა სახელმწიფომ არამხოლოდ სცნო საქართველოს რესპუბლიკა და დაამყარა მასთან დიპლომატიური ურთიერთობა, არამედ ჩვენს ქვეყანასთან სავაჭრო-ეკონომიკურ თუ სხვა კონტაქტებშიც ჩაება. ვფიქრობთ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საერთაშორისო ურთიერთობის მართებული შესწავლა და გააზრება სასიკეთოდ წაადგება დღევანდელ საქართველოს.

წინამდებარე წერილი ერთ კონკრეტულ ქვეყანასთან, კერძოდ საფრანგეთთან საქართველოს ურთიერთობის ზოგიერთ ასპექტს ეხება.

კავშირ-ურთიერთობებს საქართველოსა და საფრანგეთს შორის სათავე ასწლეულების სიღრმეში უდევს, მაგრამ შეუძლებელი იყო გეოგრაფიულად ესოდენ დაშორებული ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობას ადრე სისტემატური ხასიათი მიეღო. კონტაქტები უფრო მეტად ეპიზოდებით შემოიფარგლებოდა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის პერიოდში (1918-1921 წწ.) ამ კუთხით ფართო პერსპექტივა დაისახა და საფუძვლებიც შემზადებულ იქნა. ველური აზიის ცხელი სუნთქვით გათანგული და კულტურულ ევროპასთან მჭიდრო კავშირების ადრევე მაძიებელი საქართველო, როგორც სრულუფლებიანი და დამოუკიდებელი სახელმწიფო, აქტიურად ჩაება ცივილიზებულ ერთა ურთიერთობებში.

დემოკრატიული საქართველოს ოფიციალური ცენტრის
დიდ სახელმწიფოთა მიერ იმავდროულად საქართველოს
საერთაშორისო აღიარებასაც ნიშნავდა, რაც მისი
მხრივ ფართო ეკონომიკური თანამშრომლობის ხელშემ-
წყობ პირობებს ქმნიდა. ამას ემატებოდა ისიც, რომ საქართველო წარმოადგენდა ბუნებრივ გზას დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის, ხოლო მოწინავე ევროპა კარგა ხანია დაინტერესებული იყო ამ გზით.

რესპუბლიკის მთავრობა იმთავითვე ზრუნავდა ევროპის განვითარებული ქვეყნებისათვის საქართველოს ეკონომიკური შესაძლებლობების გასაცნობად, არწმუნებდა ინგლისის, საფრანგეთის, იტალიის, ესპანეთის, და სხვა სახელმწიფოთა ხელისუფლებისა და საქმიანი წრეების წარმომადგენლებს საქართველოსთან თანამშრომლობის საჭიროებასა და ხელსაყრელობაში.

ამ მიზნით ევროპაში საგანგებოდ გაემგზავრა საქართველოს მთავრობის დელეგაცია ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის კ. კანდელაკის მეთაურობით. დელეგაცია ესწრაფოდა დაემყარებინა სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირები ცალკეულ ფირმებთან და კომპანიებთან, ტექნიკური გამოცდილების დასანერგად საქართველოში იწვევდა მცოდნე პირებსა და სპეციალისტებს, იღვწოდა, მოეზიდა ევროპული კაპიტალი საქართველოს ბუნებრივ სიმდიდრეთა დასამუშავებლად.

დელეგაციის ვიზიტი ნაყოფიერი გამოდგა. მიღწეულ იქნა შეთანხმება და ადგილზევე გაფორმდნა რამდენიმე საქმიანი კონტრაქტი. მაგალითად, საფრანგეთში დაიდო ხელშეკრულება ფრანგ მეაბრეშუმეთა სინდიკატთან, რის საფუძველზეც დაარსდა ფრანგულ-ქართული საზოგადოება საქართველოში მეაბრეშუმეობის საქმის გაუმჯობესების მიზნით. ფრანგულმა მხარემ ივალდებულა საქართველოში ლაბორატორიების, საცდელი მინდვრებისა და სკოლების მოწყობა ადგილობრივ მცხოვრებთათვის მეაბრეშუმეობის შესასწავლად. მარსელში გაფორმდა ხელშეკრულება სავაჭრო სახელ შაბრიერ მორელთან და სხვა.

მაღლე საქართველომ საფრანგეთში შექმნა ეკონომიკური წარმომადგენლობა, რომელსაც ჩაუდგა საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრი იოსებ ელიგულაშვილი. ამასთან დაკავშირებით ფრანგული ჟურნალი „L' exportateur fraçais“ წერდა: „საქართველოს მთავრობამ მოაწყო ეკონომიკური წარმომადგენლობა საფრანგეთში იმ მიზნით, რომ საფრანგეთ-საქართველოს შორის შეეკრას მჭიდრო ეკონომიკური კავშირი. საქართველო წარმოადგენს საყურადღებო ბაზარს ჩვენი ქარხნების ნაწარმისათვის. სახელდობრ, სამეურნეო იარაღებისას, რკინიგზის მასალებისას, სპილენძის საქონლისა და სხვა.

თავის მხრივ საქართველოს შეუძლია მოგვაწოდოს აბრეშუმის პარკი, მარგანეცი, გადამუშავებული ტყავი, თამბაქო და ხე-ტყე.

საჭიროა დავამყაროთ უფრო სწორი მიმოსვლა გემების შემწეობით საქართველოს ისეთ ნავსადგურებში, როგორცაა ბათუმი, ფოთი, სოხუმი, და გავაძლიეროთ აგრეთვე საბანკო ოპერაციები“.

თანამშრომლობა ვითარდებოდა არა მარტო ცალკეულ ფირმათა და კერძო მეწარმეთა, არამედ მთავრობის დონეზეც. 1920 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში პარიზში იმყოფებოდა საქართველოს რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრი ე. გეგეჭკორი. საფრანგეთის პრესამ ფართოდ გააშუქა მისი ვიზიტი. ე. გეგეჭკორი შეხვდა საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარესა და საგარეო საქმეთა მინისტრს ლეიგს. საქართველოს მთავრობის წარმომადგენელს დარბაზობა გაუმართა აგრეთვე საფრანგეთის პრეზიდენტმა მილიერანმა. „საფრანგეთი პატივისცემითა და სიყვარულით უყურებს საქართველოსა და მის მთავრობას. ჩვენ ინტერესით ვადევნებთ თვალყურს შინაური ორგანიზაციის საქმეს, სათანადოდ ვაფასებთ მას და მზადა ვართ აღმოვუჩინოთ თქვენს რესპუბლიკას ყოველგვარი დახმარება“, - განუცხადა მილიერანმა ე. გეგეჭკორს მიღებისას.

საფრანგეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ოფიციალური გაზეთი „Tems“ პერიოდულად ბეჭდავდა ინფორ-

მაციებს ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე პროცესების შესახებ, მკითხველს აცნობდა საქართველოში დასრულებულ ცხოვრების წესს. მაგალითად პუბლიკაციაში - „დამოუკიდებელი საქართველო“ ნათქვამია: „საქართველოში დაცულია ყველა უფლება და პიროვნების ხელშეუხებლობა... ამიტომ ადვილი განსახორციელებელია ყოველივე საქმე - კომერციული იქნება ის, საგანმანათლებლო თუ სავაჭრო“.

1921 წლის 16 იანვარს გამოქვეყნებულ წერილში „საფრანგეთი და საქართველო“, „Temps“-ის კორესპონდენტი ხაზს უსვამდა, რომ „საქართველო ამჟამად არა მარტო ამიერკავკასიაში, არამედ მთელ წინა აზიაში არის ერთადერთი სახელმწიფო, სადაც გამეფებულია წესიერება და თავისუფლება და სადაც არსებობს საშუალება მრეწველობის განვითარებისა“.

სხვა ფრანგული გაზეთი მიუთითებდა: „...საქართველოს საკუთარი მრეწველობა ნაკლებად არის განვითარებული არა იმიტომ, რომ მის მიწა-წყალზე არ იყოს ბუნებრივი სიმდიდრე, ან მისი გეოგრაფიული მდებარეობა ხელს უშლიდეს მრეწველობის განვითარებას. პირიქით, საქართველოს აქვს გაუვალი ტყეები, უმდიდრესი მალაროები, აუარებელი სურსათი, ნოყიერი ნიადაგი და ვაჭრობაც ადვილი განსავითარებელია. შეჰქმნა რა დამოუკიდებელი სახელმწიფო, საქართველო იწყებს ახალ ცხოვრებას, ყოველგვარი დარგი მრეწველობისა მალე მოიკიდებს ფეხს. საჭიროა მხოლოდ თაოსნობა და ნიუთიერი დახმარება, რომ შრომამ უხვი ნაყოფი გამოიღოს. იმ დრომდე კი, ვიდრე დაიწყებოდეს საქართველოს ფართე ტყეებისა და მდიდარი მადნების დამუშავება, საქართველოს შეუძლია მიაწოდოს სურსათი შორეულ ქვეყნებს. ამგვარად, ახლავე შეიძლება ამ ქვეყანასთან ეკონომიკური ურთიერთობის დამყარება ორივე ქვეყნის სასარგებლოდ“.

სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავებას ხელს უწყობდა პოლიტიკური კავშირ-ურთიერთობების განმტკიცება საფრანგეთსა და საქართველოს შორის. თბილისში ახლად დანიშნული საფრანგეთის უმაღლესი

კომისარი შევალე 1920 წლის დეკემბერში აღნიშნავდა: „... დარწმუნებული ვარ, ჩემი მომავალი დამოკიდებულება საქართველოს მთავრობასთან იქნება საუკეთესო. მე მივიღე რწმუნება, გადავსცე საქართველოს მთავრობას, რომ ფრანგებს ძმურად უყვართ ქართველები და მე ბედნიერი ვარ, რომ ამის შესახებ აქედან საჯაროდ ვაცხადებ. საქართველოს კარგად იცნობდა საფრანგეთი, მაგრამ ევროპაში მყოფმა საქართველოს მისიამ, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, უფრო ნათლად დახატა საქართველოს როლი, გაეცნო მის შესაძლებლობებს და საჭიროებას. მე ვიმედოვნებ, რომ დამოკიდებულება საფრანგეთსა და საქართველოს შორის უფრო განმტკიცდება“. იგივე შევალე მოკავშირეთა მიერ საქართველოს იურიდიულად ცნობის გამო თბილისში გამართულ სადღესასწაულო ბანკეტზე აღნიშნავდა: „ბატონებო გავხსნათ ჩვენი გულები, დავხაროთ თავები, რომ ხალხთა ოჯახში მივიღოთ, ახალგაზრდა, ახლადშობილი, ან უკვე ახლად აღორძინებული ჩვენი და... უდიდესი გულწრფელობით ვისურვებ, რომ ახლადაღორძინებულ საქართველოს გარშემო სუფევდეს „ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება“, რაც საფუძველია საერთაშორისო აყვავებისა, კეთილდღეობის“.

დასავლეთთან კონტაქტების ფართო გაშლისათვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენდა სტაბილურობა, რაც ყოველთვის როდი იყო შენარჩუნებული საქართველოში. მოსკოვის საბჭოთა ხელისუფლების მიერ მოსყიდული ქართველი ბოლშევიკები კრემლის სხვა მრავალრიცხოვან აგენტებთან ერთად ყველაფერს აკეთებდნენ, რათა საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს არ მისცემოდა მშვიდობიანი განვითარებისა და აღმშენებლობის საშუალება. ბოლშევიკთა წაქეზებით მოწყობილი აჯანყებები აფხაზეთში, ჯავის ხეობაში და სხვა პროვოკაციული გამოხტომები არა მარტო ძაბავდა შიდა პოლიტიკურ ვითარებას, არამედ ცხოვრების ნორმალური რიტმის მოშლასაც იწვევდა, რაც თავის მხრივ უცხოელ მეწარმეებს საქართველოსთან თანამშრომლობის ხალისს უნელებდა.

ხელსაყრელი ადგილმდებარეობისა და ბუნებრივ სიმდიდრეთა გარდა, დასავლეთის საქმიან წრეებს ჩვენში იზიდავდა ისიც, რომ საქართველოში ხარკებთან მმართველობის დემოკრატიული სისტემა, რომელიც გამორიცხავდა კავშირ-ურთიერთობების ბიუროკრატიულ გაჭიანურებას მისგან გამომდინარე ყველა უარყოფითი შედეგით.

ცნობილია თუ რა მაღალი შეფასება მისცეს საქართველოს რესპუბლიკაში დამკვიდრებულ დემოკრატიას ევროპის სოციალისტური მოძრაობის ღიღერებმა, რომლებიც საგანგებოდ ესტუმრნენ ჩვენს ქვეყანას. სხვა მაგალითსაც დავიმოწმებ:

1920 წლის ზაფხულის დამდეგს საქართველოს ეწვია საფრანგეთის ცნობილი მწერალი ქალი ოდეტა კოიენი. მას განზრახული ჰქონდა საქართველოს სახელმწიფო მართვა-გამგეობის, კულტურის, ისტორიისა და ბუნებრივ სიმდიდრეთა შესახებ წიგნი დაეწერა. ფრანგმა სტუმარმა კარგა ხანს დაჰყო ჩვენში, იმოგზაურა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, ხოლო აბასთუმანში დასასვენებლადაც შეჩერდა. სამშობლოში გამგზავრებისას, კორესპონდენტთან საუბარში, მწერალმა აღნიშნა: „მე არც კი შემეძლო დამეშვა ასეთი სრული ერთიანობა საქართველოს მმართველობასა და ხალხს შორის... საქართველოს შევადარებდი იაპონიის დემოკრატიას, რომელსაც ასევე ღრმად უყვარს თავისი სამშობლო, მაგრამ სამწუხაროდ, ისეთი ძლიერი არ არის, როგორც საქართველოს რესპუბლიკის დემოკრატია“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920 წ., 23 ივნისი).

ამგვარი სტუმრობები ხელს უწყობდა დასავლეთისათვის საქართველოს რესპუბლიკის უფრო ახლოს გაცნობას, ამიტომ ხელისუფლება სახსრებს არ იშურებდა საქართველოში სხვადასხვა ქვეყნის ცნობილი ადამიანების მოსაწვევად.

თანამშრომლობა საფრანგეთთან სულ უფრო ფართოვდებოდა; კონტაქტები სცდებოდა ვიწრო ეკონომიკურ ჩარჩოებს და სახალხო მეურნეობის ახალ-ახალ სფერო-

ებს მოიცავდა. იმდროინდელ პრესაში იშვიათად როდნი
შეხვედებით ასეთ ცნობებს:

„ფრანგული საზოგადოების გემი „სირაკასი“
დღეებში ნეაპოლიდან მოვა ბათუმში და მოიტანს სხვა-
დასხვა საქონელს საქართველოსათვის, აქედან წაიღებს
საქონელს და წაიყვანს მგზავრებს“;

„ქართველ მეაფთიაქეთა კაეშირმა ინგლისიდან და
საფრანგეთიდან მიიღო აუარებელი მედიკამენტები. მოსა-
ლოდნელია ტფილისის აფთიაქებში წამლის ფასის და-
წევა“;

„საფრანგეთიდან საქართველოს მეღვინეთათვის
გამოგზავნილია სამიათას ფუთზე მეტი საუკეთესო ხა-
რისხის გოგირდი. გარდა ამისა გამოგზავნილ იქნება
კიდევ 12 ათასი ფუთი“ და სხვა.

ურთიერთთანამშრომლობის გადრმავეებაში თავისი
წვლილი შეიტანეს საქართველოში მოღვაწე ფრანგებმა,
რომელთა რიცხვი არც თუ ცოტა იყო. თბილისში ფრა-
ნგული კლუბიც კი არსებობდა, რომელიც სოლოლაკში,
განოვის ქუჩაზე მდებარეობდა („სახალხო საქმე“, 1919
წ., 29 აპრილი). ფრანგები დაუახლოვდნენ ქართველთა
იმ ჯგუფს, რომელთაც განათლება საფრანგეთში პქო-
ნდათ მიღებული და კარგად ესმოდათ ქართულ-ევროპუ-
ლი კონტაქტების მნიშვნელობა. ერთობლივი ძალით
თბილისში დაარსებულ იქნა ქართულ-ფრანგული სავაჭ-
რო პალატა (на Шамбе de Commerce Franko-Georgienne). იგი
მოწოდებული იყო მხარში ამოდგომოდა დამოუკიდებელი
სახელმწიფოს აღორძინებას, აღსანიშნავია, რომ პალატა
იმყოფებოდა ორივე ქვეყნის ხელისუფალთა მფარველო-
ბის ქვეშ.

საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობამ თავის
1920 წლის 8 მაისის სხდომაზე რეგისტრაციაში გაატა-
რა და დაამტკიცა ხსენებული პალატის წესდება („საქა-
რთველოს რესპუბლიკა“, 1920 წ., 18 მაისი), რომელიც
შედგენილი იყო ქართულ და ფრანგულ ენებზე. თბილი-
სში ბეჭდურად გამოცემული წესდების ორიოდვე ეგზემ-
პლარი გადაურჩა ეამთა და კაცთა სიავეს და ჩვენამდე
მოაღწია. ამ დოკუმენტში ვკითხულობთ:

„§1. საქართველოში ქართულ-ფრანგული სავაჭრო პალატის მიზანია ხელი შეუწყოს საქართველოს საფრანგეთს შორის უფრო მჭიდრო ეკონომიკურ დაახლოებას და ეკონომიკურ ურთიერთობათა განვითარებას ვაჭრობის, მიწათმოქმედების, მრეწველობის და სხვა სფეროებშიდ. ამასთანვე შეუძლია მას შუამდგომლობდეს ორივე ქვეყნის მთავრობისა და საზოგადოებრივ და კერძო დაწესებულებათა წინაშე, მათ სავაჭრო და სამრეწველო საქმეშიდ. პალატა იმყოფება ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის სამინისტროს გამგებლობის ქვეშ...“

§ 4. პალატას შეუძლია... თავის საჭიროებისათვის შეიძინოს მოძრავი და უძრავი ქონება დროებით სარგებლობისათვის ანდა საშუალოდ, მოაწყოს კონკურსები, გამოფენები, მუზეუმები, ბიბლიოთეკები, კონფერენციები, კრებები, მიიღოს დავალებანი და წარმომადგენლობა, შეკრას ხელშეკრულებანი და გასცეს ვალდებულებანი...

წესდების დამტკიცების შემდეგ სავაჭრო პალატა შეუდგა მუშაობას. ფრანგული „Bulletin“-ის ცნობით, ქართულ-ფრანგული სავაჭრო პალატა აწყობს თბილისში მუდმივ გამოფენას საფრანგეთის და მის ახალშენების მრეწველობისას. პალატის დირექცია დაბეჯითებით სთხოვს საფრანგეთის მრეწველებს, ფაბრიკანტებსა და ვაჭრებს მოაქციონ განსაკუთრებული ყურადღება ამ ორგანიზაციას, რათა, რაც შეიძლება მალე, განმტკიცდეს ჩვენი კავშირი საქართველოსთან“ („საქართველო“, 1920 წ., 28 დეკემბერი).

ჩვენთვის, სამწუხაროდ, უცნობია, რა ბედი ეწია ამ გამოფენას, ან მოეწყო თუ არა საერთოდ იგი, რადგან ამ ცნობის გამოქვეყნებიდან სულ რაღაც ორიოდ თვეში თბილისში საბჭოთა რუსეთის მე-11 არმია შემოიჭრა და საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს არსებობა შეწყდა.

„ახალგაზრდა ივერიელი“,
1991 წ., 16 ივლისი.

საქართველოს ცნობიერების გვირგვინი

ტრაგიკული ბედი დაჰყვათ დამფუძნებელ კრებებს - ბევრი მათგანი დღენაკლული და უიღბლო გამოდგა. სახალხო წარმომადგენლობის ამ ორგანოებმა დაწყებული საქმის დამთავრება ვერ მოასწრეს, რადგან ისინი დროზე ადრე იქნენ დათხოვნილ-გარეკილი.

„დაე, ნუ იქნება ასე! დაე, სცოცხლობდეს საქართველოს დამფუძნებელი კრება და დაე, მან შესძლოს პირველად შეასრულოს თავისი მოვალეობა ერისა და სამშობლოს წინაშე“- ნატრობდა ქრისტეფორე რაჭველიშვილი საქართველოს დამფუძნებელი კრების მოწვევის დღეს.

ქართველი საზოგადოება უდიდეს იმედს ამყარებდა დემოკრატიული წესით არჩეულ მრავალპარტიულ ეროვნულ საკრებულოზე, რომლის პირველი სხდომა 1919 წლის 12 მარტს გაიხსნა თბილისში, მეფისნაცვლის ყოფილ სასახლეში.

„ჩვენი ერის ისტორიაში წარუშლელი იქნება დამფუძნებელი კრების მოწვევის დღე. ეს მეორე დღეა თავის სიდიადით, თავის მნიშვნელობით. ამ დღემ უნდა დააგვირგვინოს ჩვენი განთავისუფლება, ჩვენი აღდგენა და სთქვას: გუშინდელისკენ, მონობისაკენ გზა მოჭრილია სამუდამოდ, სამუდამოდ!

და იცოდეს ამიერიდან მტერმაც და მოყვარემაც, რომ ქართველი ერის ისტორია, დროებით შეჩერებული, კვლავ განაგრძობს მსვლელობას, ქართველი ერის გენია კვლავ ტახტზე ზის და მისი შემოქმედების სხივები მთელს საქართველოს ეფრქვევა, აცხოველებს და გულს აღუძრავს სრულის ცხოვრებისათვის“, - წერდა ამ დღეს ცნობილი ქართველი მოღვაწე, დამფუძნებელი კრების წევრი სამსონ ფირცხალავა გაზეთ „სახალხო საქმის“ ფურცლებზე.

დამფუძნებელ კრებას დემოკრატიულ საქართველოში არავინ დაუტოვებია გულგრილი. გასაგებიცაა, ამ

აღსანიშნავია, რომ დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილეობის მიზნით უპარტიო ინტელექტუალური წარმომადგენლებიც შეუდგნენ სამზადისს. არჩევნების წინა პერიოდში ჩამოყალიბდა „ესთეტიური ლიგა პატრიოტებისა“, რომელშიც ქართველი პოეტები, მწერლები და მხატვრები გაერთიანდნენ. ლიგამ წარადგინა თავის კანდიდატთა სია (№14) პაოლო იაშვილის, იაკობ ნიკოლაძის, პავლე ინგოროყვას, ტიცვიან ტაბიძის, ლადო გუდიაშვილის და ალი არსენიშვილის შემადგელობით („საქართველოს რესპუბლიკა, 1991 წ., 30 იანვარი).

შეიქმნა საქართველოს ეროვნულ-ხალხოსნური და საზოგადოებრიულ-თემოსნური, შოთა რუსთაველის ჯგუფ-პარტია“, რომელსაც საკუთარი ბეჭდვითი ორგანოც გააჩნდა ეურნალ „რუსთაველის“ სახით. (რედაქტორ-გამომცემელი ევგენი დვალი. სულ გამოვიდა 3 ნომერი). ამ ორგანიზაციამ „შოთა რუსთაველის ჯგუფის“ სახელწოდებით მონაწილეობა მიიღო დამფუძნებელი კრების არჩევნებში (სია №10). ცალკე სიით (№11) მონაწილეობდა არჩევნებში „დამოუკიდებელი (უპარტიო) კავშირი“ და სხვა. სულ 15-მა პოლიტიკურმა პარტიამ, გაერთიანებამ და ჯგუფმა წარადგინა კანდიდატთა სია ერის საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნებისათვის. სიაში ყველაზე მეტი - 130 წარმომადგენელი პყავდა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას.

არჩევნები 1919 წლის შუა თებერვალში ჩატარდა. „14, 15 და 16 თებერვალს საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნებია! მოქალაქენო! ამ დღეს უნდა გადასწყდეს საქართველოს ბედი! თქვენ თვითონ უნდა გამოსჭედოთ იგი!... მიაშურეთ საარჩევნო ყუთებს! არც ერთმა არ დაჰკარგოთ ხმა!“ - მოუწოდებდა ქართული პრესა რესპუბლიკის მოქალაქეებს.

ქართველი ხალხის მისწრაფებაზე - აერჩია ერის უზენაესი ორგანო - ბოლშევიკთა ბოიკოტს გავლენა არ მოუხდენია. ეს უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური აქცია წარმატებით ჩატარდა. არჩევნებმა სრული გამარჯვება მოუტანა სოციალ-დემოკრატებს, მათ ხმების დაახლოებით 84 პროცენტი შეავროვეს და 109 მანდატი მიიღეს.

8-8 მანდატი მოიპოვეს ეროვნულ-დემოკრატიული და სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიების წარმომადგენლებმა. 5 ადგილი სოციალისტ-რევოლუციონერებს ერგოთ.

სოციალ-დემოკრატებს თავიანთი ინტერნაციონალური ბუნებისათვის არც ამჯერად უღალატიათ. მათი პარტიული სიით გასულ დამფუძნებელი კრების დეპუტატთა შორის ქართველებს გარდა იყვნენ სომხები, თათრები, ბერძნები, რუსები, ებრაელები, ოსები და აფხაზები.

დამფუძნებელი კრების წევრთაგან მხოლოდ ოთხი იყო ქალი: ელისაბედ ბოლქვაძე, ელეონორა ტერ-პარსეგოვა-მახვილაძისა, მინადორა ტოროშელიძე და ქრისტინე შარაშიძე (ყველა სოციალ-დემოკრატი).

ეროვნული საკრებულოს დეპუტატები გახდნენ ქართველი ინტელიგენციის თვალსაჩინო წარმომადგენლები: ნიკო ნიკოლაძე, გერონტი ქიქოძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, გიორგი გვახავა (ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიისაგან), შალვა ნუცუბიძე, შალვა ალექსი-მესხიშვილი, სამსონ ფირცხალავა (სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიისაგან) ლეო შენგელაია (ქიაჩელი), გრიგოლ ნათაძე (სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიისაგან) და სხვა.

აქ არ შევუდგები იმ მიზეზებზე საუბარს, რომელთაც დამფუძნებელი კრების არჩევნებში სოციალ-დემოკრატების შთამბეჭდავი გამარჯვება განაპირობეს (ეს, ალბათ, ცალკე საუბრის თემაა), მაგრამ დავსძენ, რომ ოპოზიცია მთელ რიგ ბრალდებებს უყენებდა პარლამენტში მმართველ პარტიად ქცეულ სოციალ-დემოკრატებს. და მაინც, ყოველივეს მიუხედავად, შექმნილ ვითარებას, ვფიქრობ, სწორედ ასახავდა სოციალისტ-ფედერალისტური მიმართულების გაზეთი „სახალხო საქმე“. იგი წერდა: „წარსულ არჩევნებში, ეჭვს გარეშეა, ადმინისტრაციის გავლენას და ხშირად ძალდატანებასაც ჰქონდა ადგილი. კანონის დარღვევაზე ხომ ღაპარაკიც მეტია, ბევრი ბოროტმოქმედება ჩაიდინეს, მაგრამ ყველაფერი რომ რიგზე და წესიერად ყოფილიყო, არჩევნების შედეგი დაახლოებით მაინც ასეთი იქნებოდა და საქართველოს დამფუძნებელ კრებაში უმეტესობა მაინც სოციალ-დემოკრატებს ეყოლებოდათ... შეიძლება ოცი, ოცდახუთი ად-

საქართველოს
პარლამენტი
ქ. თბილისი
ბ. ივ. ჯავახიშვილის ქ.

გილი კიდევ მოკლებოდა მათ დეპუტატების რიცხვს და ეს ხომ არსებითად ვერ შესცვლიდა დამფუძნებელი კრების ძალთა განწყობილებას... ასეთია სინამდვილე ჩვენი ცხოვრებისა" („სახალხო საქმე“, 1919 წ., 19 მარტი).

დამფუძნებელი კრების სხდომებზე შესასვლელი ბილეთებით დასწრება შეეძლოთ ფართო საზოგადოებრიობის წარმომადგენლებს, მათთვის 500 ადგილზე მეტი იყო დათმობილი. განსაკუთრებით შთამბეჭდავი იყო დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა (სხვათა შორის, იგი ფირზე აღუბეჭდავს კინორეჟისორ გ. გოგიტიძეს), რომელიც 1919 წლის 12 მარტს გაიხსნა. დარბაზის შუაში ისხდნენ სოციალ-დემოკრატები, მათგან მარჯვნივ ეროვნულ-დემოკრატები, ხოლო მარცხნივ სოციალისტ-ფედერალისტები და სოციალისტ-რევოლუციონერი დეპუტატები. კრებას დაესწრნენ ინგლისის, საფრანგეთის, ამერიკის შეერთებული შტატების, შვეიცარიის, ესპანეთის, ნიდერლანდების, საბერძნეთის, პოლონეთის, სპარსეთის, ჩეხოსლოვაკიის, სომხეთის, აზერბაიჯანის, ლიტვის, უკრაინის, და სხვა სახელმწიფოთა წარმომადგენლები.

რეგლამენტის თანახმად სხდომა გახსნა უხუცესმა დეპუტატმა სილიბისტრო ჯიბლაძემ, მდივნობა დეპუტატთაგან ყველაზე ახალგაზრდა გოგიტა ფაღავას დაეკისრა.

პირველსავე სხდომაზე აირჩიეს დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარე და მისი სამი ამხანაგი (მოადგილე). კრებამ მოისმინა და ერთხმად მიიღო საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, რომელსაც პირველებმა ხელი მოაწერეს მთავრობის წევრებმა, შემდეგ კი ყველა დამსწრე დეპუტატმა.

დამფუძნებელმა კრებამ დაამტკიცა საქართველოს რესპუბლიკის ახალი კაბინეტი, აირჩია 4 მუდმივი კომისია: სარედაქციო, სარეგლამენტო, საკონსტიტუციო, საფინანსო-საბიუჯეტო და 11 კომისია: შრომის, თვითმმართველობის, აგრარული, განათლების, ჯანმრთელობის,

სამხედრო, იურიდიული, გზათა, ხელოვნების, სამეურნეო და საბიბლიოთეკო.

დამფუძნებელი კრება არჩევისთანავე შეუდგა თო კანონშემოქმედებით საქმიანობას. ამ საქმიანობის შედეგებზე მკითხველს სრულ წარმოდგენას შეუქმნის „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული. 1918-1921“, რომელიც ამ ბოლო დროს ცალკე წიგნად გამოიცა.

დამფუძნებელი კრება ქართველი ერის უზენაეს ნებას, ინტერესებსა და მისწრაფებებს გამოხატავდა. „საქართველოს ცნობიერების გვირგვინი“ - ასე უწოდებდა დამფუძნებელ კრებას შალვა ნუცუბიძე, თავად ერთი უთვალსაჩინოესი წევრი ამ ეროვნული საკრებულოსი.

„მე არ ვიტყვი, რომ საქართველოს ერის უზენაესი ორგანო, მისი დამფუძნებელი კრება, უნაკლოა, მისი სისწორით დაფასება პირუთენელი ისტორიის საქმეა“, - აღნიშნავდა დამფუძნებელი კრების ერთი წლისთავზე ალექსანდრე ლომთათიძე.

მართლაც, საქართველოს დამფუძნებელი კრების საქმიანობა გულდასმით და გამოწვლილვით შესწავლას მოითხოვს. ეს საქმე ერთობ საშურიცაა, რადგან მას არა მარტო შემეცნებითი, არამედ პრაქტიკული დანიშნულებაც ექნება. დამფუძნებელი კრების მდიდარი გამოცდილება, ვფიქრობ, სასიკეთოდ წაადგება მის კანონიერ მემკვიდრეს - საქართველოს დღევანდელ პარლამენტს.

„ახალგაზრდა ივერიელი“,
23 მარტი, 1991 წელი.

საქართველოს დამფუძნებელი კრება და ბოლშევიკები

„14, 15 და 16 თებერვალს საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნებია! - იუწყებოდნენ დამოუკიდებელი რესპუბლიკის გაზეთები 1919 წლის დასაწყისიდანვე.

„მოქალაქენო! ამ დღეს უნდა გადასწყდეს საქართველოს ბედი! თქვენ თვითონ უნდა გამოსტყედოთ იგი!

საქართველოს ერთი დიდი მტერთაგანი იქნება არჩევნებისადმი გულცივობა!... არჩევნების დღეებში არც ერთი არ დარჩეთ შინ! ყველამ მიაშურეთ საარჩევნო ყუთებს! არც ერთმა არ დაჰკარგოთ ხმა!“- მოუწოდებდა ქართული პრესა.

მას შემდეგ, რაც საქართველოს პარლამენტმა დამფუძნებელი კრების დებულება შეიმუშავა, საქართველოში ფართო სამზადისი გაიშალა საყოველთაო არჩევნების გზით ახალი ეროვნული საკრებულოს მოსაწვევად. საზოგადოებამ ცხოველი ინტერესი გამოავლინა დამფუძნებელი კრების მიმართ, რომლის ამოცანას ქართული სახელმწიფოებრიობის მტკიცე ნიადაგზე დამკვიდრება და მომავლის პროგრამის შემუშავება შეადგენდა. „ხალხი ძლიერ ადფრთოვანებით ხედება არჩევნების სამზადისს, ეტყობა, რომ... ძლიერია ინტერესი დამფუძნებელი კრების არჩევნებისადმი“, - წერდა გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“.

გააქტიურდნენ პოლიტიკური ორგანიზაციები და საზოგადოებები, რომლებიც ფართოდ ჩაებნენ საარჩევნო კამპანიაში. არჩევნები პირდაპირ, თანასწორი, საყოველთაო, ფარული და პროპორციული სისტემით ტარდებოდა. ასარჩევი იყო 130 დეპუტატი. დემოკრატიული საარჩევნო დებულება საშუალებას იძლეოდა საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ პარტიებს, ორგანიზაციებს, ჯგუფებსა და კავშირებს წამოეყენებინათ თავიანთი კანდიდატები თუნდაც ყველა ადგილზე. თითოეული პარტიის კანდიდატთა სიას თავისი ნომერი ჰქონდა მიკუთვნებული.

დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო (თავისი კანდიდატები წარადგინა) 15-მა პარტიამ: კავშირმა და სხვა გაერთიანებამ. კანდიდატთა საარჩევნო სიები წარმოდგენილი იყო შემდეგი ნუმერაციით: №1 - საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტია, №2 - საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია, №3 - საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია, №4 - დაშნაკცუთიუნი, №5 - საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია, №6 - მუსულმანთა ეროვნული საბჭო, №7 - საქართველოს რადიკალ-დემოკრატიების პარტია, №8 საქართველოს ეროვნული პარტია, №9 - მემარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტ მაშერალთა პარტია, №10 - შოთა რუსთაველის ჯგუფი, №11 - დამოუკიდებელი (უპარტიო) კავშირი, №12 - ბორჩალოს მაზრაში მცხოვრებ მუსულმანთა ჯგუფი, №13 - რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია, №14 - ესთეტიური ლიგა პატრიოტებისა და №15 - საქართველოს ელინთა დემოკრატიული ჯგუფი.

ქართულ, რუსულ, თათრულ და სომხურ ენებზე შედგენილი თხუთმეტივე სია გამოქვეყნდა პრესაში და არჩევნებამდე ორი კვირით ადრე გამოიკრა დამფუძნებელი კრების ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ბიუროში, რომელიც მოთავსებული იყო გოლოვინის პროსპექტზე მირიმანოვის სახლში.

როგორც ვხედავთ, დეპუტატობის კანდიდატთა პოლიტიკური და ეროვნული სპექტრი მართლაც რომ ფართოა. აქ არის საქართველოში იმხანად მოქმედი თითქმის ყველა მეტ-ნაკლებად გავლენიანი ძალა. არ ჩანან მხოლოდ ბოლშევიკები.

საქართველოს ბოლშევიკებს დამფუძნებელი კრების არჩევნების მომენტში თავიანთი დამოუკიდებელი პარტია არ გააჩნდათ, მაგრამ ჰქონდათ რამდენიმე საქალაქო და საოლქო ორგანიზაცია, რომლებიც გაერთიანებული იყვნენ რუსეთის კომუნისტურ პარტიაში (ბოლშევიკებისა). აქვე უნდა ითქვას, რომ ორგანიზაციულ მხარეს ბოლშევიკებისათვის არ შეუშლია ხელი მონაწილეობა მიეღოთ არჩევნებში. საქართველოს ბოლშევიკებმა დამ-

ფუძნებელ კრებაში მონაწილეობის მიღებას უკონკრეტო თქვეს პრინციპული მოსაზრებების გამო. საჭმე ისეა, რომ ისინი არ სცნობდნენ დამოუკიდებელ საქართველოს და არც მისი მთავრობის მიერ მოწყობილი არჩევნები მიაჩნდათ კანონიერად. ამიტომ ცენტრის მითითებების შესაბამისად ბოლშევიკებმა არჩევნების ჩაშლა გადაწყვიტეს და ბოიკოტის ტაქტიკას მიმართეს.

ბოიკოტი მათი ნაცადი ტაქტიკა იყო ჯერ კიდევ პირველი სახელმწიფო სათათბიროს არჩევნების დროიდან. მართალია, შემდეგ ლენინმა აღიარა, რომ ეს შეცდომა იყო, მაგრამ ბოიკოტის იდეა ბოლშევიკებს არ დავიწყნიათ.

როგორც ითქვა, 1919 წლისათვის საქართველოს ბოლშევიკებს ცალკე პარტია არ ჰქონიათ. აქაური ბოლშევიკური ორგანიზაციები ექვემდებარებოდნენ პარტიის კავკასიის სამხარეო კომიტეტს, ეს უკანასკნელი კი რკპ(ბ) ცენტრალურ კომიტეტს. სამხარეო კომიტეტს ბინა იმ დროისათვის თბილისში ედო და თვით კომიტეტში წამყვან როლს ქართველი ბოლშევიკები ასრულებდნენ. მათთვის მიუღებელი აღმოჩნდა საქართველოს პარლამენტის გადაწყვეტილება დამფუძნებელი კრების მოწვევის შესახებ. ბოლშევიკები გადაჭრით დაუპირისპირდნენ დამფუძნებელ კრებას და შეეცადნენ მიემხროთ ფართო მასები არჩევნების ჩასაშლელად. 1919 წ. თებერვალში კავკასიის სამხარეო კომიტეტმა შემდეგი მოწოდება გამოაქვეყნა: „მენშევიკები და ყველა ჯურის ნაციონალისტები აპირებენ კვლავ მოატყუონ ხალხი, იწვევენ რა დამფუძნებელ კრებას საყოველთაო არჩევნების გზით...

ჩენი პარტია, მუშების, დარბი გლეხობის, ჯარისკაცებისა და ყველა პატიოსან მშრომელთა პარტია გამოდის წინააღმდეგ ასეთი კრებისა და იმგვარი არჩევნებისა, რომლის შემწყობით მენშევიკებს, ყველა კაციტამია ნაციონალისტებსა და გაქსუებულთა პარტიას განზრახული აქეთ კვლავ მოატყუონ ხალხი. ისინი აპირებენ სამუდამოდ მოსწყვიტონ ჩენი ქვეყანა რევოლუციურ რუსეთის მუშებს, გლეხებსა და წითელარმიელებს და გადაქციონ იგი გაზულუქებულ ქართველთა მამუ-

ლად. ამიტომაც ჩვენი პარტია არ იღებს არავითარ მო-
 ნაწილეობას ამგვარ არჩევნებში, უცხადებს ბოიკოტს და
 ციონალურ დამფუძნებელ კრებას და მოუწოდებს ყვე-
 ლას არ მიიღონ მონაწილეობა მენშევიკებისა და სხვა
 ნაციონალისტების მატყუარა საქმეებში...

გაუმარჯოს ბოიკოტს! (ბრძოლა საბჭოთა ხელისუ-
 ფლების გამარჯვებისათვის საქართველოში, დოკუმენტე-
 ბი და მასალები, თბ., 1958, გვ. 379-380, რუსულ ენაზე).

არ დააყოვნა არც ბოლშევიკების სოხუმის საოლ-
 ქო კომიტეტმა, რომელმაც ასეთი შინაარსის პროკლამა-
 ცია გაავრცელა: "არც ერთი ხმა არ უნდა მისცეთ
 თქვენ აფხაზეთის მშრომლებო დამფუძნებელი კრების
 არჩევნებში!..."

ძიხს დამფუძნებელი კრება!

სრული ბოიკოტი არჩევნებს!

**გაუმარჯოს რუსეთის კომუნისტურ პარტიას ბოლ-
 შევიკებისა!** (იქვე, გვ. 669).

ბოლშევიკების ბოიკოტის ტაქტიკამ შედეგი ვერ
 გამოიღო. საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნე-
 ბი წარმატებით ჩატარდა. არჩევნებში ყველაზე მეტი -
 109 მანდატი, სოციალ-დემოკრატებმა მიიღეს. 8-8 დეპუ-
 ტატი გაიყვანეს ეროვნულ-დემოკრატიულმა და სოციალ-
 ლისტ-ფედერალისტურმა პარტიებმა, 5 ადგილი სოციალ-
 ლისტ-რევოლუციონერებს ერგოთ (დამფუძნებელი კრების
 დამატებით არჩევნებს პოლიტიკურ ძალათა განლაგებაში
 ცვლილება არ შეუტანია, სოციალ-დემოკრატებმა მხო-
 ლოდ სამი ადგილი დაკარგეს).

საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველი
 სხდომა 1919 წ. 12 მარტს გაიხსნა მეფისნაცვლის ყო-
 ფილ სასახლეში, რომელიც ამ დღისთვის საგანგებოდ
 გადააკეთეს.

კრების თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ნიკოლოზ
 (კარლო) ჩხეიძე, ხოლო მის უფროს ამხანაგად (მოადგი-
 ლედ) - ალექსანდრე ლომთათიძე (ორივე სოციალ-დემო-
 კრატიული პარტიის წევრი). თავმჯდომარის ამხანაგად
 არჩეულ იქნენ ექვთიმე თაყაიშვილი (ეროვნულ-დემოკრა-
 ტი) და სიმონ მდივანი (სოციალისტ-ფედერალისტი).

დამფუძნებელი კრების პირველივე სხდომამ მიიღო საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, რომელსაც შემდგომში მოაწერა კრების ყველა დამსწრე დეპუტატმა.

დამფუძნებელმა კრებამ დაამტკიცა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ახალი კაბინეტი, რომლის შემადგენლობა წმინდა ერთპარტიული - სოციალ-დემოკრატიული იყო. სხვა პოლიტიკურმა პარტიებმა, რომელთაც დამფუძნებელ კრებაში თავიანთი დეპუტატები ჰყავდათ, საპარლამენტო ოპოზიცია შეადგინეს.

საქართველოს დამფუძნებელი კრება შეუდგა საკანონმდებლო მუშაობას ახალი, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს დასამკვიდრებლად.

დამფუძნებელმა კრებამ 1919 წ. 27 მაისს მიიღო კანონი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მოქალაქეობისა, რასაც არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა. მაგრამ განსაკუთრებით ფასეული იყო სახელმწიფოს უზენაესი კანონის - კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება. კონსტიტუციის პროექტის მოსამზადებლად დამფუძნებელმა კრებამ ჯერ კიდევ 1919 წ. მარტში შექმნა საკონსტიტუციო კომისია სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სახელმწიფო რელიძის თავმჯდომარეობით. კომისია 15 წევრისაგან შედგებოდა და მასში დამფუძნებელ კრებაში გაერთიანებული ყველა პოლიტიკური პარტიის წარმომადგენელი მონაწილეობდა. კონსტიტუციის პროექტი ერთი წლის განმავლობაში მზადდებოდა, შემდეგ იგი დაისტამბა და დამფუძნებელი კრების წევრებს დაურიგდათ. განხილვა 1920 წ. 14 ივნისს დაიწყო და რამდენიმე თვეს გასტანა.

1921 წ. 21 თებერვალს დამფუძნებელმა კრებამ დაამტკიცა ეროვნული კონსტიტუცია, რომლითაც საქართველო თავისუფალ, დამოუკიდებელ და განუყოფელ სახელმწიფოდ - დემოკრატიულ რესპუბლიკად ცხადდებოდა. სახელმწიფო დროშად დამტკიცებულ იქნა შვინდისფერი დროშა შავ-თეთრი ზოლით, სახელმწიფო გერბად - ცხენოსანი თეთრი გიორგი, შვიდი მნათობითურთ.

სამწუხაროდ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციას დიდხანს არ უმოქმედია. 1921 წ. 25 თებერვალს თბილისი რუსეთის XI წითელი არმიის

ნაწილებმა დაიკავეს, რომლებმაც კომენდანტის საათის დაწესების შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადეს. მეორე დღეს დედაქალაქში ახალი ხელისუფლება - საქართველოს რევკომი შემოვიდა.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრთა უმრავლესობა და ქვეყნის კანონიერი მთავრობა დასავლეთ საქართველოში გადავიდა და ჯერ ქუთაისში, შემდეგ კი ბათუმში შეჩერდა. დამფუძნებელი კრების უკანასკნელი სხდომა ბათუმში გაიმართა, მალე საბჭოთა ხელისუფლება მთელ საქართველოში დამკვიდრდა. დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობა იძულებული გახდა ემიგრაციაში გამგზავრებულიყო. მასთან ერთად უცხოეთს მიაშურა დამფუძნებელი კრების წევრთა ერთმა ნაწილმაც. საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ არსებობა შეწყვიტა. ხელისუფლება წითელი არმიის მეთაურთა და საქართველოს რევკომის ხელში გადავიდა.

მართალია, ქართველმა ბოლშევიკებმა ვერ შესძლეს დამფუძნებელი კრების ბოიკოტით ჩაშლა, მაგრამ საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ამ ეროვნულ საკრებულოს განაჩენი მაინც მათ გამოუტანეს. 1921 წ. 24 მარტს გამოქვეყნდა რევკომის შემდეგი დეკრეტი: „საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის რევოლუციურ კომიტეტის ამა 1921 წლის მარტს 24-ს დადგენილების თანახმად საქართველოს დამფუძნებელი კრება დათხოვნილია.

საქ. სსრ. რევ. კომ. თავმჯდომარე ფ. მახარაძე.

რევ. კომიტეტის მდივანი შ. გაბრიჩიძე (*მოამბე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისა*, 1921 წ., №1, გვ. 4; *შდრ. „კომუნისტი“*, 1921 წლის 27 მარტი).

რევოლუციური კომიტეტის 1921 წ. 15 მაისის დეკრეტით გაუქმებულ იქნა დემოკრატიული საქართველოს სახელმწიფო გერბი და ეროვნული დროშაც (*„პრავდა გრუზიი“*, 1921 წ., 20 მაისი).

„ახალგაზრდა ივერიელი“,
1990 წ., 20 მარტი.

საქართველოს შესაძლოა გერმანელი მეფე ჰყოლოდა

1914 წლის ადრეული შემოდგომის თბილი საღამოა. ბერლინის უმთავრესი ქუჩის ცაცხვების ხეივანს (უნტერ დენ ლინდენ) ჩაფიქრებული, შავ ფრაკში გამოწყობილი ახალგაზრდა კაცი მიუყვება. უკვე რამდენიმე კვირაა, რაც ევროპაში დიდი ომის ხანძარი მძვინვარებს, თუმცა დინჯად მიმავალ ფრაკოსანს ამ მოენტში არაფერი საფრთხე არ ემუქრება. ბერლინი შორსაა ფრონტისაგან. პირადი დაცვა მაინც სიფრთხილეს ამჯობინებს; წინ მიმავალს ფიქრთა დინება რომ არ დაურღვიოს, რამდენიმე ნაბიჯზე ფეხაკრეფით მიჰყვება სამი შეიარაღებული მცველი. უბრალო საქმე ხომ არ არის, სასეირნოდ გამოსული ახალგაზრდა ფრაკოსანი გერმანიის იმპერატორის, კაიზერ ვილჰელმ მეორის მემკვიდრე, პრინცი იოაჰიმ ჰოჰენცოლერნი გახლავთ. იგი ჯერ მხოლოდ 24 წლისაა. მამამ სწორედ დღეს გაუმხილა დიდი საიდუმლო: იოაჰიმი შორეულ კავკასიაში მდებარე პატარა საქართველოს მეფე უნდა გახდეს, მას შემდეგ, რაც ამ მიწა-წყლიდან ფეხს ამოუკვეთენ დამარცხებულ რუსეთს. სწორედ ამ საკითხზე ფიქრით მიუყვება პრინცი ლამპიონებით განათებულ ხეივანს.

იოაჰიმს საქართველოზე დღემდე საერთოდ არაფერი სმენია, ხვალ კი შესაძლოა მას ამ ქვეყნის მეფობა ხედეს...

ქართულ-გერმანულ ურთიერთობებს საკუთარი ისტორია აქვს. გერმანიის პოლიტიკური დაინტერესება საქართველოთი, რაც გამოწვეული იყო უმთავრესად ჩვენი ქვეყნის სტრატეგიული ადგილმდებარეობით და გარკვეულწილად წიაღისეული სიმდიდრით, პირველი მსოფლიო ომის წინა პერიოდს ემთხვევა. დიდი ომისათვის მზადებისას კაიზერის მთავრობის თვალთახედვის არეში მოექცა ამიერკავკასია, კერძოდ კი საქართველო. გერმანიის საიმპერატორო კარი კარგად იცნობდა თავის მო-

წინააღმდეგე დაჯგუფების სახელმწიფოთა, მათ შორის რუსეთის შინა ცხოვრების სირთულეებს. მისთვის ბი არ იყო ის გარემოება, რომ ცარიზმის უღელქვეშ მოქცეულ არა რუს ხალხებში იგრძნობოდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ყრუ დრტვინვა. ამ მხრივ საქართველო სხვებზე მეტად გამოირჩეოდა.

რუსეთის სახელმწიფოებრივ მთლიანობაში ბზარის შეტანისა და ამ ქვეყნის სამხედრო ძლიერების შესუსტების მიზნით გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და მთავარ შტაბში მომზადდა გეგმა. იგი ითვალისწინებდა დაპყრობილ მცირე ერთა მხარდაჭერას თვითმპყრობელობის ჩაგვრისაგან თავდასაღწევად გაშლილ მოძრაობაში და ამ გზით პოლონეთის, უკრაინისა და კავკასიის ჩამოშორებას რომანოვთა იმპერიისაგან. ეს გეგმა მოიწონა რაიხსკანცლერმა ბეთმან პოლვეგმა და თვით ვილჰელმ მეორემაც.

კავკასიაში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა საქართველოს. დაისვა საკითხი მისი დამოუკიდებლობის აღდგენის შესახებ. მაგრამ გერმანიის სახელისუფლო წრეები თავისით ვერ შეძლებდნენ ამ საკითხის მოგვარებას. საჭირო იყო თვით საქართველოში მონახულიყო ამ იდეის მატარებელი პოლიტიკური ძალა, ან ჯგუფი, რომელზედაც დაყრდნობით გაიშლებოდა მუშაობა. კაიზერის შესაბამის უწყებებს დიდი ძებნა არ დასჭირვებიათ, ქართველებმა თავად მიაკითხეს გერმანელებს.

ცნობილია, რომ 1905-1907 წლების რევოლუციის დამარცხების შემდგომ ქვეყანაში გამეფებული რეაქციის სუსხი განსაკუთრებული სიმძაფრით თავს დაატყდა იმპერიის განაპირა ნაციონალურ მხარეებს. გადასახლები-სა და საპყრობილეთა შიშით ბევრი მოღვაწე იძულებული გახდა სამშობლოს გასცლოდა და თავშესაფარი უცხოეთში ეძია. მათი უმრავლესობა შვეიცარიას შეეხი-ზნა. ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის დიდმა ნაწილ-მაც აქ მოიყარა თავი. ქართველთა უმთავრეს სამოქმედო ცენტრად ქენევა იქცა. სწორედ ამ ქალაქში 1910 წელს ჩამოყალიბდა ორგანიზაცია სახელწოდებით „თავისუფალი საქართველოს ჯგუფი“. მისი სულისჩამდგმე-

ლნი იყვნენ პეტრე სურგულაძე და ძმები გიორგი და
 ლეო კერესელიძეები. ჯგუფი მიზნად ისახავდა საქართველოს
 სრულ ჩამოშორებას რუსეთის იმპერიისაგან და
 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნას.
 რუსეთის პოლიციის დეპარტამენტის ცნობით, ჟენევის
 ჯგუფთან დაკავშირებულნი იყვნენ მიხაკო წერეთელი,
 ვარლამ ჩერქეზიშვილი, გერონტი ქიქოძე და ალექსან-
 დრე (სანდრო) შანშიაშვილი. ჯგუფმა დაიწყო საკუთარი
 ჟურნალის - „თავისუფალი საქართველოს“ გამოცემა, ამ-
 ასთან დაბეჭდა და გაავრცელა რამდენიმე მოწოდება.
 ჯგუფის წევრები ასაბუთებდნენ საქართველოს სახელ-
 მწიფოებრივი დამოუკიდებლობის საჭიროებას და აუცი-
 ლებლობას.

ჟენეველებს საქართველოშიც ჰყავდათ თანამოაზრე-
 ები და მიმდევარნი. ისინი უმთავრესად გაერთიანებულნი
 იყვნენ ჟურნალ „კლდის“ გარშემო. „კლდის“ გამომცემე-
 ლნი და პუბლიცისტები გამსჭვალულნი იყვნენ საქარ-
 თველოს თავისუფლების იდეით, მაგრამ ამ ნიადაგზე
 პრაქტიკული საქმიანობის გაშლას ნაკლებად ახერხებ-
 დნენ. ამას მთელი თავისი შესაძლებლობებით (ჟანდარ-
 მერია, პოლიცია, ცენზურა) წინ ეღობებოდა ჯერ კიდევ
 ფეხზე მყარად მდგომი ცარიზმი. არანაკლებ წინაღობას
 წარმოადგენდა ის საერთო ატმოსფეროც, რომელსაც ამ-
 გვარი სულისკვეთების საპირისპიროდ, რუსეთის განუ-
 ყოფლობის მხარდასაჭერად ამკვიდრებდა ჩვენში ყველა-
 ზე გავლენიანი პარტია სოციალ-დემოკრატებისა.

„თავისუფალი საქართველოს ჯგუფს“ განზრახული
 ჰქონდა საქართველოში მოღვაწე თავის თანამოაზრეებ-
 თან ერთად მოეწვია კონფერენცია საერთო მუშაობის
 შემდგომი გეგმისა და პროგრამის შესადგენად. მაგრამ
 ეს განზრახვა ვერ განხორციელდა. დაწყებულმა მსოფ-
 ლიო ომმა ქართველ მოღვაწეებს ასეთი შეკრების საშუ-
 ალება აღარ მისცათ. მეტიც, ომმა ქართული პოლიტი-
 კური ემიგრაცია საერთოდ მოსწყვიტა სამშობლოს.
 ახლა მათ დამოუკიდებლად, საკუთრივ უნდა აერჩიათ
 სამომავლო საქმიანობის გზა.

მსოფლიო ომმა სათანადო კორექტივები ქართველ პარტიოტთა გეგმებში. საქართველოს დამოუკიდებლობის იმედი ახლა ამ ომს დაუკავშირდა.

1914 წლის შემოდგომაზე „თავისუფალი საქართველოს ჯგუფმა“ ქენევაში შექმნა „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი“. მას სათავეში პეტრე სურგულაძე ედგა. კომიტეტში მის გარდა თავდაპირველად შედიოდნენ ნესტორ მაღალაშვილი, გიორგი და ლეო კერესელიძეები. კომიტეტის წევრები ბევრს ფიქრობდნენ, ეძიებდნენ პრაქტიკული მოქმედების გზებს, განიხილავდნენ სხვადასხვა ვარიანტებს. დიდი ბჭობის შემდგომ გაზიარებულ იქნა ლ. კერესელიძის წინადადება, რომლის არსი შემდეგში მდგომარეობდა: კომიტეტს უნდა მიეღო გერმანიის ორიენტაცია და საქართველოს განთავისუფლების საქმეში ხელშეწყობა გერმანიის მთავრობისთვის ეთხოვა. პირველი ნაბიჯიც ლ. კერესელიძემ გადადგა. შევიცარიის ყოფილი პრეზიდენტის ა. ლაშენალის დახმარებით მან მოლაპარაკება გამართა გერმანიის შევიცარიელ ელჩთან. მალე დამოუკიდებლობის კომიტეტის წევრები ქენევიდან ბერლინში გადავიდნენ. მათ მჭიდრო კავშირი დაამყარეს გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან, სადაც საქართველოს საკითხზე მუშაობა მინდობილი ჰქონდათ სამინისტროს მრჩეველს რუდოლფ ნადოლნსა და გენშტაბის პოლიტიკური სექციის უფროსს ოტო გიუნთერ ფონ ვეზენდოკს. მოლაპარაკებების შემდგომ გერმანიის ოფიციალურმა წარმომადგენლებმა მიიღეს კომიტეტის წინადადება. აქედან მოკიდებული კომიტეტის საქმიანობა მთლიანად გერმანულმა მხარემ დააფინანსა.

როგორც ვნახეთ, ქართველ ეროვნულ მოღვაწეთა და გერმანიის სამთავრობო წრეების ინტერესები რუსეთისაგან საქართველოს ჩამოცილების საკითხში გარკვეულწილად ერთმანეთს დაემთხვა. ამან შემდგომი მუშაობა უფრო გააადვილა და დააჩქარა კიდევ. მალე დადებულ იქნა ხელშეკრულება გერმანიის მთავრობასა და საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტს შორის. ხელშეკრულების ძალით გერმანია თანხმობას აცხადებ-

და ეცნო საქართველოს სუვერენობა, თუ ომში ცენტრალური სახელმწიფოები გაიმარჯვებდნენ და საქართველოს მიეცემოდა შესაძლებლობა დამოუკიდებლობის მოციხადებისა. სამწუხაროდ, ზუსტი შინაარსი შეთანხმებისა ჩვენთვის უცნობია, რადგან ეს ხელშეკრულება ჯერჯერობით მიკვლეული არ არის.

გერმანიის საიმპერატორო კართან დაკავშირების აზრი ჟენევაში ჩამოყალიბებულ დამოუკიდებლობის კომიტეტის წევრთაგან დამოუკიდებლად დაებადა ბელგიაში მყოფ გიორგი მანაბელსაც.

გიორგი მანაბელი იყო ივანე მანაბლის უფროსი ძმის შვილი. მან საშუალო განათლება თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში მიიღო, ხოლო შემდგომ გერმანიაში გაემგზავრა და სწავლა ბერლინის სამთამადრო აკადემიის გეოლოგიურ ფაკულტეტზე განაგრძო. ამ სასწავლებლის პროფესორთა დიდი ნაწილი და სტუდენტები გაერთიანებული იყვნენ ტევტონური ორდენის წრეში. როგორც გ. მანაბლის სტუდენტობის ამხანაგი დ. ლობერიძე იგონებს, გ. მანაბელიც ამ წრის წევრი იყო და ბევრ გერმანელთანაც მეგობრობდა. „იქიდან გაიჩინა მან ნაცნობობა, რომელიც გამოადგა ჩვენი დამოუკიდებლობისათვის“.

ამასვე ადასტურებს გენერალი შალვა მაღლაკელიძე. მისი სიტყვით, „გიორგი კარგი წარმოსადგევი კაცი იყო. თავადის გვარი ჰქონდა და გაერია პრინცებში, როგორც „ფიურსტი“... თავისი ღირსებით ყოველი მხრივ და მოხერხებით დაუახლოვდა გიორგი პრინცებს, ახალგაზრდა ჰომენცოლერნებს, ვიტენბახებს (უნდა იყოს ვიტელსბახები, - ო. ჯ.) ბავარიისა, დამეგობრდა მათთან“.

ომის დაწყებისას, როგორც ითქვა, გ. მანაბელი ბელგიაში იმყოფებოდა. ეს ქვეყანა მალე გერმანელთა მიერ იქნა დაკავებული. გ. მანაბელი დაუკავშირდა ბელგიის გერმანელ გუბერნატორს, ფელდმარშალ ფონ გოლცს, რომელსაც საკუთარი გეგმა გააცნო. გუბერნატორმა მოიწონა მანაბლის იდეა და ხელი შეუწყო ქართველ მოღვაწეს გერმანიაში გასამგზავრებლად.

გ. მაჩაბელი მ. წერეთელთან ერთად ეწვია გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს. მოლაპარაკებებებზე ეხებოდა დამოუკიდებლობის კომიტეტის მიერ შემუშავებული და დადგენილი გეგმის განხორციელების საკითხებს. გ. მაჩაბელის წინადადებით გეგმის ზოგიერთი დეტალი კიდევ უფრო დაკონკრეტდა. სახელდობრ, განთავისუფლების შემდგომ საქართველო უნდა გამხდარიყო მონარქია, რომელიმე გერმანელი პრინციტ სათავეში. საქართველოს ტახტზე დასმული პრინცი შეირთავდა ქართველ ქალს და ასე დაიწყებოდა ახალი სამეფო დინასტია.

ეს არ იყო უჩვეულო მოვლენა. მსოფლიო ისტორია იცნობს ამგვარ შემთხვევებს. მაგალითად 1831 წელს საბერძნეთის მეფე გახდა ბავარიის პრინცი ოტონი (ვიტელსბახი), თვით გერმანიის იმპერატორთა გვარის-ჰოჰენცოლერნების სინამდვილეშიც მომხდარა მსგავსი რამ. ეს დინასტია ერთ-ერთი უძველესი გერმანული წარჩინებული საგვარეულოა. იგი სათავეს შვაბიის საგრაფოში იღებს. XIII საუკუნის 20-იან წლებში გაიყო ორ განშტოებად - შვაბიისა და ფრანკონიის. ამ უკანასკნელთაგან მომდინარეობს ბრანდებურგის კურფიურსტების (XV ს-დან), პრუსიის მეფეების (XVIII ს. დასაწყისიდან) და გერმანიის იმპერატორების (1871-1918 წწ.) დინასტია. შვაბიის ხაზის წარმომადგენლებს - ჰოჰენცოლერნ-ზიგმარინგენებს 1866-1947 წწ. ეჭირათ რუმინეთის ტახტი (მათი შთამომავალი იყო რუმინეთის უკანასკნელი მეფე მიხაი I).

გერმანიის იმპერატორს ვილჰელმ II და მის მეუღლეს შლეზვიგ-ჰოლშტეინის პრინცესა ავგუსტა-ვიქტორიას 6 ვაჟიშვილი ჰყავდათ: კრონპრინცი (ტახტის მემკვიდრე) ვილჰელმი, პრინცები: ეიტელ-ფრიდრიხი, ადალბერტი, ავგუსტ-ვილჰელმი, ოსკარი და იოაჰიმი (დაიბადა 1890 წელს). საქართველოში გასამეფებლად არჩევანი უმცროს პრინცზე, იოაჰიმზე შეჩერდა. ქართველებს პრინცის სახელის გაქართულებაზეც უზრუნიათ და იოაჰიმის ქართულ შესატყვისად იაკინთე შეურჩევიათ. რაც შეეხება დედოფალს, იგი უნდა გამხდარიყო გ. მაჩა-

ბლის ახლო ნათესავი, მიხეილ მაჩაბლის ქალიშვილი მარინე. მიხეილ (მიშო) მაჩაბელი საქართველოში რეალ ცნობილი პიროვნება იყო. ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ილია ჭავჭავაძესთან. იგი სათავეში ედგა ქართულ საქველმოქმედო საზოგადოებას, რომელიც თანამედროვეთა სიტყვით, საქართველოს ფარულ, კოალიციურ მთავრობას წარმოადგენდა, განსაკუთრებით I მსოფლიო ომის პერიოდში. გ. მაჩაბელი იყო აგრეთვე შემდეგში შექმნილი საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და პარლამენტის წევრი.

კაიზერის კარზე სერიოზულად მოეკიდნენ საქართველოს საკითხს. განსაკუთრებული ინტერესი გამოიჩინეს პრინციპმა. იმპერატორის სასახლის წრეებთან დაკავშირებული იყო ქართველი თავადი ანდრონიკაშვილი, რომელიც ხშირად სტუმრობდა კრონპრინცის ოჯახში. მისი გადმოცემით, ვილჰელმის შვილებმა კარგად შეისწავლეს აღნიშნული საკითხი. ტახტის მემკვიდრის სასახლეში საქართველოს დიდი რუკაც კი ეკიდა თურმე.

გერმანიის ხელშეწყობით საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის წევრებმა ოსმალეთის ტერიტორიაზე ჩამოაყალიბეს ქართული სამხედრო შენაერთი, რომელსაც თურქეთის არმიასთან ერთად მონაწილეობა უნდა მიეღო რუსეთის წინააღმდეგ საომარ ოპერაციებში. შენაერთში, რომელსაც საარქივო დოკუმენტებში ლეგიონი ეწოდება, უნდა შესულიყვნენ გერმანიასა და ავსტრიაში მყოფი ქართველი სამხედრო ტყვეები. კომიტეტის წევრებმა გააჩაღეს ფართო პროპაგანდა თავიანთი გეგმის ხორცშესხმის მიზნით. ისინი მიდიოდნენ ტყვეთა ბანაკებში და ქართველ ჯარისკაცებსა და ოფიცრებს მოუწოდებდნენ ჩაწერილიყვნენ „თავისუფლების ლეგიონში“. ერთი ცნობის თანახმად, ამ საქმეში გერმანიის ტახტის მემკვიდრე და დედოფალიც ყოფილან ჩაბმულნი. ხოლო შ. მალდაკელიძის მოწმობით, საქართველოს მეფედ შერჩეული პრინცი იოაპიმი ტრაპიზონშიც კი ჩასულა, სადაც ქართული ლეგიონი იყო დაბანაკებული.

ცნობილია, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების საქმეში გერმანიამ მართლაც მნიშვნელო-

ვანი როლი შეასრულა, მაგრამ ვიღპელმ მეორეს ადრინდელი წინადადება საქართველოში მონარქიის აღდგენის შესახებ რატომღაც აღარ წამოუყენებია. საქართველოს ეროვნულ საბჭოში კი ამ საკითხზე მსჯელობა არ გამართულა. ქართული დამოუკიდებელი სახელმწიფო ჩამოყალიბდა დემოკრატიული რესპუბლიკის სახით. შესაძლოა მიზეზი ისიც იყოს, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ გერმანიის ჯარის ნაწილებმა ჩვენი ქვეყანა მალევე დასტოვეს. 1918 წლის ნოემბერში კი გერმანიაში რევოლუციამ გაიმარჯვა, რომელმაც კაიზერის ხელისუფლება საერთოდ დაამხო. ტახტს ჩამოცილებული ვიღპელმ II თავისი ოჯახით იძულებული გახდა უცხოეთში გახიზნულიყო.

იოაქიმ პოპენცოლერნის საქართველოში გამეფების გეგმა ჩაიშალა. არ შედგა არც მისი და მარინე მანაბლის ქორწინება. ბედმა ასე ინება, რომ პრინცი პოლანდიაში დამკვიდრებულიყო, ხოლო მარინე მანაბელს ბინა იტალიაში დაედო. ეს უკანასკნელი ცოლად გაჰყვა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში იტალიის კონსულს და საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ რომში დასახლდა.

*„კავკასიონი“,
1995., 26 მაისი.*

ყოფილა ომი რუსეთსა და საქართველოს შორის?

1990 წლის 1 სექტემბერს მოსკოვში ხელი მოაწერეს ხელშეკრულებას საქართველოსა და რუსეთს შორის ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობის შესახებ. ამის თაობაზე გაზეთმა „კომუნისტმა“ თავის ფურცლებზე გამოაქვეყნა საქინფორმის მოწინავე - „რუსეთ-საქართველო: დიდმნიშვნელოვანი ნაბიჯი სუვერენიტეტის გზაზე“.

საქინფორმისვე ცნობით, ხელშეკრულების ხელმოწერის დროს, რუსეთის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარემ, ბ. ელცინმა, თურმე ხაზგასმით აღნიშნა: „მთელი თავიანთი ერთობლივი ისტორიის მანძილზე... რუსეთსა და საქართველოს არასოდეს უღმიათ ერთმანეთთან, არ ჰქონიათ დაეა საზღვრების გამო, არაფერი ჰქონიათ გასაყოფი“.

ეს დებულება არ არის სწორი. რომ არაფერი ვთქვათ რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ მიმართულ გასული ასწლეულის იმ აჯანყებებზე, რამდენჯერმე რომ იფეთქეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, თვით XX საუკუნეში ომის ფაქტს ამ ქვეყნებს შორის ორჯერ ჰქონდა ადგილი. პირველად 1920 წლის მაისში, ხოლო მეორედ 1921 წლის თებერვალ-მარტში.

ბუნებრივია, განხდება კითხვა: როგორ შეიძლება ორ სახელმწიფოს შორის ადგილი ჰქონდეს ომს და იგი დაიძალოს? მართლაც უცნაურია, მაგრამ განა ცოტა ფაქტის დასახელება შეიძლება საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის მანძილზე, რომლის შესახებ საზოგადოებამ აგერ აქამდე არაფერი იცოდა? ამგვარი ბურუსით მოცულ საკითხთა რიგს განეკუთვნება საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისა და საბჭოთა რუსეთის ურთიერთობის ისტორია 1918-1921 წლებში. ჩვენი ახლო წარსულის ეს მონაკვეთი ისტორიკოსთა ნაშრომებში გაშუქებული იყო ცალმხრივად და ტენდენციურად, - ზუსტად ისე, როგორც ამას საჭიროდ მიიჩნევდა მმართვე-

ლი კომუნისტური პარტია, - ასე ბოლშევიკთა ძალადობა და აკაცობა საგანგებოდ დაიფარა და მათი „სახელოვანი“ ნამოღვაწარი სათნოებად წარმოჩნდა.

კაცობრიობის ისტორიამ ნაირგვარი ომები იცის, მათ შორის - „ელვისებური“, ასწლიანი, „ცივი“, „უცნაური“ და აი კიდევ, - დამალული ომები (?). თუმცა ტერმინი „დამალული“ მთლად ზუსტად ვერ ასახავს მოვლენის არსს. საქმე ის არის, რომ რუსეთ-საქართველოს შორის ხსენებული ომები მხოლოდ ჩვენში იყო მიჩქმალული, თორემ, ქართულ ემიგრანტულ ლიტერატურაში მათ შესახებ საკმაოდ დაიწერა და საერთოდ, ეს პრობლემა დასავლეთში იმთავითვე მართებულად და ობიექტურად გაშუქდა.

რა წინააღმდეგობა არსებობდა საბჭოთა რუსეთსა და დემოკრატიულ საქართველოს შორის, რამ მიიყვანა ეს ორი სახელმწიფოთ ომამდე, მით უფრო რომ, მათგან ერთი - საქართველო - ნეიტრალურ ქვეყანას წარმოადგენდა? მსოფლიოს ისტორიას არ ახსოვს, რომ ნეიტრალურ სახელმწიფოს ოდესმე ომი წამოეწყოს და სხვა ვინმეს დასხმოდეს თავს. გამონაკლისი არც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა გამხდარა. რაც შეეხება რუსეთს, - იგი დიდი მთავრით, მეფე-იმპერატორით თუ ლენინით სათავეში მუდამ მოქმედებდა პრინციპით: „ძლიერი იმორჩილებს სუსტს“, - განსხვავება ის იყო, რომ თუ მეფის რუსეთი ამას აშკარად და პირდაპირ აკეთებდა, - საბჭოთა რუსეთი შეგნებულად ნიღბავდა, რათა მსოფლიო საზოგადოებრიობისათვის თვალი აეხვია და პასუხისმგებლობა ჩადენილის გამო თავიდან აეცილებინა.

აი, როგორ არის გადმოცემული ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოში (სსრ კავშირის ისტორია, VII კლასი) მეფის რუსეთის სწრაფვა ახალი ტერიტორიების შემოერთებისაკენ. ივანე მრისხანის დროს: „ბალტიისპირეთში გასაეღვლის დასაპყრობად დაინეტერესებული იყო რუსეთის ქალაქების ვაჭარ-ხელოსანი მოსახლეობა. აქ ახალი მიწების მიღება სურდათ რუსეთის აზნაუ-

რებს. აუცილებელი იყო... ბალტიის ზღვაზე გასასვლელის მოპოვება".

პეტრე I-ის დროს: „რუსეთს კარგი ხანია ესაჭიროება ზღვის სანაპიროები... აუცილებელი იყო ზღვაზე გასასვლელის დაუფლება“. არც მეტი, არც ნაკლები: რუსეთს ესაჭიროებოდა, რუსეთისათვის აუცილებელი იყო, რუსეთს უნდა ჰქონოდა (!)... მტკიცე და შეუვალი ლოგიკაა.

წინაპართა მიერ გაკვაღულ გზას იცავს და აგრძელებს საბჭოთა ხელისუფლება. ლენინის წინაშე პრობლემა ასე დგას: საბჭოთა რუსეთს სჭირდება საქართველო (ამას ნიშნავს „ბაქო უბათუმოდ არაფერია“). სჭირდება და მორჩა! საქართველო რუსეთის უნდა გახდეს და გახდება კიდევ, ოღონდ: „ჯარების შეყვანა უნდა მოხდეს ფრონტის, ან არმიის განკარგულებით და ან ფრონტის ან არმიის სახელით, მაგრამ არა მთავრობის სახელით“ ეს ცენტრის დირექტივაა, რომელიც სტალინმა გადასცა ს. ორჯონიკიძეს. მიაქციეთ ყურადღება, - მთავრობას კი სურს, მაგრამ მისი სახელი არ ახსენოთო; ომი მთავრობის კი არა, არმიის განკარგულებით დაიწყეთო!

სად, როდის, რომელ ქვეყანაში მოქმედებს სახელმწიფო არმია მთავრობის ნებართვის გარეშე?

კიდევ ერთი გარემოებაა საინტერესო: რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის მაისის ომთან დაკავშირებით საბჭოთა რუსეთის ხელისუფალთა მიმოწერაში ნახსენები არ არის სიტყვა ომი, სამაგიეროდ გვხვდება ზავი. რაც შეეხება მეორე 1921 წლის თებერვალ-მარტის ომს, - აქ საქმე პირიქითაა: - გვხვდება სიტყვა ომი და არ ფიგურირებს ზავი. ასეთი რამ ხდება, - შეიძლება ომი ისე დამთავრდეს არ გაფორმდეს ზავი (მაგ. იაპონიასა და სსრ კავშირს შორის არ დადებულა საზავო ხელშეკრულება), მაგრამ ზავი დაიდოს ისე, რომ ადგილი არ ჰქონოდეს ომს, - ეს უკვე გამოცანაა. მაგრამ რაკი ამ გამოცანის პასუხი ჩვენთვის ცნობილია, შეიძლება ამბავი უფრო თანამიმდევრულად გადმოვცეთ.

ოქტომბრის შემდგომ საბჭოთა ხელისუფლება მსოფლიოს პროლეტარული რევოლუციის იდეის პრაქტიკული განხორციელება დაისახა მიზნად. საერთაშორისო რევოლუციის უმთავრესი მიმართულება აღმოსავლეთი იყო. აღმოსავლეთისაკენ მომავალი გზა კი დამოუკიდებელ საქართველოზე გადიოდა. რუსეთი უნდა დაუფლებოდა ამ გზას. აუცილებელი იყო საქართველოს გასაბჭოება. დაისახა ამ ამოცანის გადაწყვეტის ორი პროექტი: პირველი - მშვიდობიანი გზით და მეორე - სამხედრო ჩარევით. როლები განაწილდა, საგანგებოდ შეირჩა შემსრულებლებიც. საქმე უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო და, როგორც ჩანს, ჯილდოც შესაფერი დაითქვა.

მეორე პროექტით მთავარი როლის შესრულება ს. ორჯონიკიძეს დაეკისრა. სერგო მართლაც შევიდა „როლში“, - მას შემდეგ რაც XI არმიამ უმტკივნეულოდ აიღო ბაქო და აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადა, ორჯონიკიძემ მიიჩნია, რომ დადგა „სცენაზე“ მისი გამოსვლის დრო. მან წითელი არმიის ნაწილები საქართველოს საზღვრებისაკენ დაძრა, ხოლო მოსკოვში დეკემბა აფრინა - რამდენიმე დღეში თბილისში ვიქნები, „ყველაფერი ბრწყინვალედ გამოვაო“. მაგრამ ცენტრში ჩათვალეს, რომ შეცვლილ ვითარებაში საქართველოს წინააღმდეგ სამხედრო მოქმედებით ყველაფერი ბრწყინვალედ ვერ გამოვიდოდა. ეს ის დროა, როდესაც პოლონეთიდან პილსუდსკიმ შემოუტია და კიევი აიღო, ხოლო ყირიმში ვრანგელი გააქტიურდა და დესანტი ყუბანში გადასხა. დამატებით კიდევ ერთ ფრონტზე ბრძოლას საბჭოთა რუსეთი ვერ შესძლებდა, ამიტომ საქართველოსთან ურთიერთობაში უპირატესობა დროებით მშვიდობიან გზას მიანიჭეს.

რაკი საქართველოს გასაბჭოების ერთ-ერთი ვარიანტი ამგვარ შესაძლებლობებსაც უშვებდა, მოსკოვი დათანხმდა თბილისთან მოლაპარაკებაზე, მით უფრო, რომ ასეთი მისწრაფება დემოკრატიული საქართველოს ხელისუფალთაც გააჩნდათ.

ს. ორჯონიკიძეს დანაპირები დაფნის გვირგვინი ხელიდან ეცლებოდა, ამიტომაც ერთხანს გაძალიანდა, -

საქართველოს რესპუბლიკის დესპანი გრიგოლ ურატაძე
 როსტოვში დააყოვნა და მოსკოვს გამგზავრების
 არ მისცა.

ლენინის დაქინებამ თავისი გაიტანა, გ. ურატაძე
 მოსკოვში ჩავიდა. 28 აპრილს იგი ვ. ლენინისა და გ.
 ჩიხერინის რწმუნებულებით აღჭურვილ რსფსრ-ს საგა-
 რეო საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილე ლ. კარა-
 ხანს შეხვდა და მოლაპარაკებაც დაიწყო. რუსეთის მხა-
 რე ცდილობდა არ გამოემუღავნებინა საქართველოს სა-
 ზღვარზე საბჭოთა ჯარებსა და ქართულ ნაწილებს შო-
 რის მიმდინარე ომის ფაქტი, ხოლო თბილისიდან გადა-
 ცემული ოფიციალური ინფორმაცია გ. ურატაძემდე ვერ
 აღწევდა. ქართველ დესპანს ომის თაობაზე სხვა წყარო-
 ებიდან გაუგია: **„მამაშინვე მიემართე ლენინს, - წერს გ.
 ურატაძე, - ...და განუცხადე, რომ თუ არ მოახდენდა
 განკარგულებას ომის შეწყვეტის შესახებ - გავანებებდი
 თავს სამშვიდობო მოლაპარაკებას“.** ლენინი ერთხანს
 უარობდა, - ეს ყველაფერი ჭორია, საქართველოსთან
 არავითარი ომი არ გვაქვსო, მაგრამ რაკი გამორიცხუ-
 ლი არ იყო და შეიძლებოდა მოლაპარაკება მართლაც
 ჩაშლილიყო, რასაც შემდგომი გართულებები მოჰყვებო-
 და, აუცილებელი გახდა ზომების მიღება: 5 მაისს ლე-
 ნინისა და სტალინის სახელით ს. ორჯონიკიძეს ეცნო-
 ბა, შეეწყვიტა საბრძოლო მოქმედებები. დეკემბერში ნათქ-
 ვამი იყო: **„ცენტრალური კომიტეტი გავაღებთ გამოიყვა-
 ნოთ ნაწილები საქართველოს ფარგლებიდან საზღვარზე
 და თავი შეიკავოთ საქართველოზე შეტევისაგან. თბი-
 ლისთან მოლაპარაკების შემდეგ, ცხადია, რომ საქარ-
 თველოსთან ზავი გამორიცხული არ არის“.**

ორჯონიკიძე დამორჩილდა, თუმცა მას სხვა გამო-
 სავალი არც ჰქონდა, - ქართულმა ჯარმა გენერალ გ.
 კვინიტაძის სარდლობით წითელი არმიის ნაწილები დაა-
 მარცხა და უკუაქცია. ფრონტმა აზერბაიჯანის ტერიტო-
 რიაზე გადაინაცვლა.

დავიმოწმით კიდევ ერთი დოკუმენტი, სადაც ყვე-
 ლაფერი პირდაპირ არის ნათქვამი. ი. სტალინი და ა.
 ენუქიძე პირდაპირი მავთულით საუბრისას ს. ორჯონიკი-

ქეს უხსნიდნენ: „...როგორც ჩვენი (რუსეთის, - ლ. ჯ. მ.) ისე აზერბაიჯანის ნაწილების მხრივ საქართველოს წინააღმდეგ შეტევითი მოქმედება არ იქნება და ჩვენ ხელვე დავდებთ ხელშეკრულებას საქართველოსთან“.

აღბათ, კიდევ ერთხელ დავრწმუნდით, რომ „ბრძოლას ლენინი წარმართავდა“. საქართველოს საზღვრებში წითელი არმიის ნაწილებით შემოჭრა რომ ს. ორჯონიკიძის თვითნებობა ყოფილიყო და არა ცენტრის ცოტა ადრინდელი ნებართვით მოწყობილი აქცია, ცხადია, ორჯონიკიძეს დარწმუნებას არ დაუწყებდნენ - ვითარების შეცვლის გამო წამომწყებული შეტევა შეაჩერე, ცკ-ს ახლანდელ ხაზს ეწინააღმდეგებო, - მას უბრალოდ, - რევოლუციის კანონების შესაბამისად დახვრეტდნენ.

საქართველოსა და რუსეთის მოლაპარაკება წარმატებით დასრულდა. 1920 წლის 7 მაისს დაიდო სამშვიდობო ხელშეკრულება. მართალია, მის ტექსტში არაფერია ნათქვამი ომზე, მაგრამ საომარი მოქმედება წითელი არმიის ნაწილებსა და ქართულ ჯარს შორის არსებითად ამ ხელშეკრულების საფუძველზე შეწყდა (დასაშვებია, რომ არსებობდა ვერბალური შეთანხმებაც).

7 მაისის ხელშეკრულებას ნ. ჟორდანიას საზავო ხელშეკრულებას უწოდებდა. მის დეკლარაციაში გ. ურატაძისადმი ნათქვამია: „გილოცავთ საზავო ხელშეკრულების დადების გამო“.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება რუსეთ-საქართველოს საზავო ხელშეკრულებად სახელდებული „პრავდაში“ და იმ დროინდელ ყველა ქართულ გაზეთში.

1921 წლის თებერვალ-მარტის ამბებზე, ანუ რუსეთ-საქართველოს მეორე ომზე ამ ბოლო დროს ჩვენს პრესაში საკმაოდ დაიწერა, ამიტომ სიტყვას აღარ გავაგრძელებ და მხოლოდ ვ. ლენინს, მოვლენის უშუალო მონაწილეებსა და თვითმხილველებს დავიმოწმებ.

1921 წლის 26 იანვარს შედგა რკკ(ბ) ცკ პლენუმი, რომელმაც განიხილა საქართველოს სკითხი. პლენუმის დადგენილებაში, რომელიც ლენინმა დაწერა, ნათქვამია, რომ „საქართველო საშინლად გათავხედდა“, ხოლო რამდენიმე სტრიქონით ქვემოთ წერია: „მივცეთ ღირებუ-

გა რესპუბლიკის სამხედრო რეკლუციურ საბჭოს და
კავკასიის ფრონტს, თუ საჭირო იქნა, მოემზადონ სა-
ქართველოსთან ომისათვის".

„თუ საჭირო იქნა“ ცკ-ს ნაკლებად ინფორმირებულ
წევრთათვის ითქვა, თორემ ხელმძღვანელმა ბირთვმა
უკვე იცოდა, რომ ომი საჭირო იყო. ამ დღიდან სულ
ორიოდე კვირის შემდეგ წითელმა არმიამ საქართველოს
საზღვრები გადმოლახა.

თბილისის მიმართულების ჯარის ჯგუფის უფრო-
სის მ. ველიკანოვის ბრძანებაში ლაშქრისადმი ნათქვა-
მაია: „...წითელარმიელების, კამანდირების და კომისრების
გმირული მოქმედება მძიმე და უთანასწორო ბრძოლაში
გამარჯვებით დაგვირგვინდა... მეომრებმა გმირული შეტე-
ვით თებერვლის 24-ს... სძლიეს მტრის წინააღმდეგობა
და აიღეს ქალაქი ტფილისი“ („კომუნისტი, 1921 წ., 3
მარტი).

XI არმიის ორგანო გაზეთი „კრასნი ვოინ“ თბილი-
სის აღებას შემდეგნაირად აღწერს: „...ჯავშნოსანი მა-
ტარებლები, ხოლო შემდეგ კი ტანკების რაზმი წავი-
დნენ წყნარად, მაგრამ მრისხანებით და დიდებულად,
როგორც გოლიათები... ქართველებს მოუხდენიათ ყველა-
ფრის ევაკუაცია, იმ უიმედობით და გრძნობით, რომ უძ-
ლურნი არიან გაუძღონ და წინ აღუდგნენ რუსეთის
ძლევამოსილ და მრისხანე ძალას... მტრის წინააღმდეგო-
ბა გატეხილია, მან უკან დაიხია და ჩვენ გამარჯვებუ-
ლნი შევედით თბილისში“.

ყოველივე ზემოთქმულის შემდეგ, ალბათ, საკითხა-
ვი აღარაა, უომიათ თუ არა ერთმანეთთან რუსეთსა და
საქართველოს.

„სიმართლე“,
1990 წ., 13 ნოემბერი.

ვინც თვალს ადევნებს ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებს, დაგვეთანხმება, რომ ბოლო სამი წლის განმავლობაში ბევრი დაიწერა საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის კერძოდ, 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების შესახებ. ვინმეს იქნებ ზედმეტადაც მოეჩვენოს ამ თემაზე საუბრის გაგრძელება, მაგრამ სინამდვილეში ეს საკითხი სრულიადაც არ არის ამოწურული და იგი შემდგომ კვლევასა და შესწავლას მოითხოვს. ეს მით უფრო აუცილებელია, რომ ამ ორ სახელმწიფოს შორის ამჟამად ახალი ხელშეკრულება მზადდება, წარსულის გამოცდილება კი, - ვფიქრობთ, სასიკეთოდ წაადგება საქმეს.

წინამდებარე წერილი ახალ საარქივო მასალებზე დაყრდნობით მოგვითხრობს, როგორ და რა ვითარებაში დაიდო 7 მაისის ხელშეკრულება, ანუ რა ხედებოდა მოლაპარაკებების კულისებში

* * *

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წელთაღრიცხვა 1918 წლის 26 მაისს დაიწყო. ახლადშექმნილმა სახელმწიფომ თავი ნეიტრალურ ქვეყნად გამოაცხადა, რაც, ბუნებრივია, საერთაშორისო ომიანობაში ჩაურევლობასა და დანარჩენ სახელმწიფოებთან მშვიდობიანი თანაცხოვრების სურვილს გამოხატავდა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა მეზობელ ქვეყნებთან, პირველ რიგში კი საბჭოთა რუსეთთან ნორმალურ ურთიერთობას.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გამოცხადებას რუსეთი წყენით შეხვდა. ცალკეულმა ბოლშევიკმა ლიდერმა, მათ შორის ვ. ულიანოვ-ლენინმა დასცინა ამ დამოუკიდებლობას. „საქართველოს... დამოუკიდებლობა... სინამდვილეში ეს არის საქართველოს ოკუპაცია და სრული დაპყრობა გერმანელი იმპერიალისტების მიერ“, აცხადებდა პროლეტარიატის ბელადი და რუსეთის სახელმწიფო მეთაური. საბჭოთა რუსეთმა

ოფიციალურად არ სცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა. ამით აიხსნება ის, დიპლომატიის ხანგრძლივი ინტერისათვისაც კი უცნობი, აბუნად აგდება და ქედმაღლური დამოკიდებულება, რასაც მოსკოვის ხელისუფლების წარმომადგენლები იჩენდნენ საქართველოს დიპლომატიური მისიისადმი. ძნელია აუღელვებლად წაიკითხო ყოველივე, რაც მოთხრობილია მოსკოვში საქართველოს რესპუბლიკის წარმომადგენლად დანიშნულ გ. ხუნდაძის 1920 წელს რუსულ ენაზე გამოცემულ წიგნში „საბჭოთა ხელისუფლება და ქართული საელჩო რუსეთში“.

ბოლშევიკურ რუსეთს პირველ წლებში საქართველოში ოფიციალური წარმომადგენელი არ ჰყოლია. ამ „მისიას“ ასრულებდა ჯერ კავკასიის საქმეთა საგანგებო კომისრად დანიშნული ს. შაუმიანი, ხოლო ინგლისელების მიერ ბაქოელ კომისრებთან ერთად შაუმიანის დახვერცხის შემდეგ ს. ორჯონიკიძე. როგორც შაუმიანი, ისე ორჯონიკიძე ცნობილი რევოლუციონერები იყვნენ. ორივე მათგანს ბოლშევიკურ და მუშათა წრეებში დიდი სახელი და გავლენა ჰქონდა მოპოვებული. საქართველოსადმი მიმართებაში კი მათ უმთავრეს დანიშნულებას ახლადშექმნილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოსადმი ძირგამომთხრელი საქმიანობა შეადგენდა, რისთვისაც მოსკოვი უხვად ამარაგებდა ოქროთი და იარაღით. მოსკოველ ემისრებს საქართველოში მრავალრიცხოვანი აგენტები გააჩნდათ ადგილობრივი ბოლშევიკებისა და სხვათა სახით, რომლებიც ვერა და ვერ ურიგდებოდნენ რუსეთისაგან საქართველოს გამოყოფას და სახელმწიფოს სათავეში თავიანთი ნახევარძმების -- სოციალ-დემოკრატი მენშევიკების ჩადგომას.

ლენინი და საბჭოთა რუსეთის მთელი ხელისუფალნი ესწრაფოდნენ საქართველოს გასაბჭოებას და ამ გზით მის კვლავ რუსეთთან დაბრუნებას, მაგრამ რაკი ჯერ საამისოდ ძალა არ შესწევდათ, ქვეყანაში სამოქალაქო ომისა და უცხოეთის სამხედრო ინტერვენციის გამო, აქტიური მოქმედებისაგან თავს იკავებდნენ. ლენინი 1918 წლის მაისში საგანგებოდ აფრთხილებდა ს. შაუმიანს: **„გიორჩევთ სცადოთ ბლოკი ყორღანიასთან, თუ**

შეუძლებელია, საჭიროა ლაფიერება და გადაწყვეტილების გაჭიანურება, სანამ არ განმტკიცდებით სამხედრო ზღვა-საზღვისო ლაფიერებით. ასპარეზი ჯერ დიპლომატიას ეთმობოდა, ხოლო თუ ეს გზა არ გაჭრიდა, გადამწყვეტი სიტყვა ძალას უნდა ეთქვა.

ამოიცნეს თუ არა რუსეთის ხელისუფალთა ეს განზრახვა და მიზანდასახულობა საქართველოში? სამწუხაროდ, ვერა. ყოველ შემთხვევაში, ნ. ჟორდანიას მიაჩნდა, რომ საქართველოსადმი დამოკიდებულებაში მოსკოვს ორი ტენდენცია ჰქონდა: ერთი პოლიტიკური და მეზობლური, მეორე ომპერიალისტური. თითქოს ამ უკანასკნელს მეთაურობდნენ ტროცკი და სტალინი, პირველს კი ლენინი (ნ. ჟორდანია, ჩემი წარსული, თბ., 1990, გვ. 117). საარქივო და სხვა დოკუმენტური მასალით დადასტურებული მოვლენათა შემდგომი განვითარება მოწმობს, რომ ნ. ჟორდანიას ეს შეხედულება მცდარი იყო. გარკვეულ დრომდე ლენინის მართლაც თავშეკავებული დამოკიდებულება საქართველოსადმი მხოლოდ ტაქტიკური ჩანაფიქრი იყო, თორემ პრინციპში საქართველოს გამოყოფა ისევე მიუძღებელი იყო ლენინისათვის, როგორც ცარიზმისა და დროებითი მთავრობისათვის, ან თუ გნებავთ, თეთრგვარდიელი რუსი გენერლებისათვის, მაგრამ ამაზე აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებ.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისათვის ქვეყნის შიგნით სტაბილურობის განმტკიცებასთან ერთად უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა უცხოეთის სახელმწიფოთა მიერ მის ცნობა-აღიარებას. ამ მხრივ განსაკუთრებული ინტერესით მოელოდნენ ვერსალის საზავო კონფერენციას, რომელსაც საქართველოს წარმომადგენლობაც ესწრებოდა. მაგრამ ეს დიდი პოლიტიკური თავყრილობა ისე დამთავრდა, რომ იქ ჩვენთვის სანუგეშო ბევრი არაფერი თქმულა. ამ მდგომარეობამ, ნ. ჟორდანიას სიტყვით, ცხადი გახადა „საქმის ისევ რუსეთიდან დაწყების აუცილებლობა“.

მართლაც, 1920 წლის გაზაფხულზე საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარის, ნ. ჟორდანიას დავალებით

მოსკოვს გაიგზავნა დამფუძნებელი კრების წევრი გრიგოლ ურატაძე. მისი შერჩევა ამ მისიისათვის ყველაზე უფროდ ერთმა გარემოებამ განაპირობა: „დესპანი უნდა ყოფილიყო ლენინისა და მისი შტაბის ნაცნობი, სოციალ-დემოკრატი, პარტიის ყრილობაზე ნამყოფი“ (ნ. ჟორდანიას). გ. ურატაძე სოციალ-დემოკრატი სტოკჰოლმისა და ლონდონის კონგრესის მონაწილე იყო, ხოლო ლენინს ჯერ კიდევ 1911 წლიდან იცნობდა, როგორც ლონჯონის პარტიული სკოლის მსმენელი.

გ. ურატაძე არ ყოფილა დიპლომატი. მას ამ საქმეში არათუ პროფესიონალური მომზადება, რაიმე პრაქტიკული გამოცდილებაც კი არ გააჩნდა. ამიტომ გაკვირვებას იწვევს, როგორ იღო თავს მან ისეთი საპასუხისმგებლო საქმე, როგორიცაა ორ ქვეყანას შორის საზავო ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერა. ჩვეულებრივ, ამგვარი დოკუმენტის გაფორმებას წინ უსწრებს პროფესიონალ და კომპეტენტურ პოლიტიკოსთა, იურისტთა, სამხედრო საქმის სპეციალისტთა და სხვათა მრავალმხრივი მუშაობა. გაოცებულნი დარჩნენ რუსი დიპლომატები, როცა საქართველოს დელეგაციის ოფიციალური მიღების დღეს დარბაზში ჩიჩერინის, კარახანის, მდივნებისა და მემანქანეთა მთელი შტაბის წინაშე „რუსი ბლუზით და ჩექმებით“ მარტოდმარტო წარსდგა გ. ურატაძე. საარქივო ცნობის თანახმად, მოსკოველთა შეკითხვაზე: სად არის საქართველოს დელეგაციაო, გ. ურატაძეს უპასუხია: „მე ვარ დელეგატი და სხვა არავინ მოსულაო“. იმავე ცნობაში ვკითხულობთ: „გაკვირვება იმით იყო თურმე გამოწვეული, რომ მოსკოვი ჩვეული ყოფილა პატარა „ბურჟუაზიული“ ქვეყნიებიდან, როგორც მაგ. ლატვია, ლიტვა, ესტლანდია და სხვა, დიდძალი შტატებიანი მრავალრიცხოვანი დელეგაციების მიღებას. 30 კაცზე ნაკლები არც ერთი დელეგაცია არ ყოფილა, ასევე ელოდნენ თურმე „ბურჟუაზიული“ საქართველოდანაც, როცა დაინახეს, რომ ერთი კაცია საქართველოდან მოსული, მათაც თავის მხრივ ერთი კაცი დანიშნეს, სახელდობრ, საგარეო საქმეთა კომისრის მოადგილე კარახანი“ (საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტო-

რიო არქივი, პარვარდის უნივერსიტეტის ფონდი, საქ №753). (აქვე შევნიშნავ: მართალია, რუსეთის მხრიდან მოლაპარაკებას ოფიციალურად ერთი კაცი, ლ. კარაჩანი აწარმოებდა, მაგრამ იგი გამუდმებით ღებულობდა ინსტრუქციებს ლენინის, ჩიჩერინისა და მთელი პოლიტბიუროსაგან. ცხადია, ამგვარ შესაძლებლობას გ. ურატაძე მოკლებული იყო).

წასვლისას გ. ურატაძეს მთავრობის თავმჯდომარემ მისცა განაწესი, რომლის თანახმადაც საქართველოს წარმომადგენელს უნდა მოეთხოვა რუსეთის მხრივ ჩვენი დამოუკიდებლობის აღიარება და საზღვრების ხელშეუხებლობა. ყველა დანარჩენი საკითხი, ნ. ჟორდანიას სიტყვით, იყო მეორეხარისხოვანი და შეიძლებოდა მოლაპარაკების გზით გადაჭრილიყო.

მოსკოვის მოლაპარაკება პირველი დღიდანვე მეგობრულ ატმოსფეროში მიმდინარეობდა. მოლაპარაკებისას გ. ურატაძემ უმთავრეს საკითხად წამოაყენა საქართველოს სრული დამოუკიდებლობის ცნობა და შინაურ საქმეებში ჩაურევლობა, რაზეც მაშინვე მიიღო თანხმობა. სახელმწიფო საზღვრების გამორკვევის დროს, როგორც ეს საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის ამხანაგის ნ. ქარცივაძის ხელმოწერილ ერთ დოკუმენტშია აღნიშნული, „ურატაძეს უთქვამს, რომ ამ კითხვაში ჩვენს შორის წარმოუდგენელია დავა, ვინაიდან ერთნაჭერ მიწის გარშემო ჩვენ კამათს არ გავაგრძელებთ, ისე კი, იმედი გვაქვს, რომ უზარმაზარი სივრცის პატრონი რუსეთი პატარა საქართველოს არ დაჩაგრავს ამ საკითხშიო. ამ განცხადებას ისეთი გავლენა მოუხდენია, რომ ისინი ეჯიბრებოდნენ თურმე ჩვენს წარმომადგენელს თავაზიანობასა და დემოკრატიაში და არათუ მიიღეს ჩვენს მიერ გავლებული ხაზი, მეხადირთან მათ ჩვენს მოთხოვნას გადააჭარბეს კიდევ და მდინარე პსოუ აღნიშნეს საზღვრად". იმავე დოკუმენტში ვკითხულობთ, რომ რუსეთსა და საქართველოს ეკონომიკურ საკითხშიც ურთიერუპირატესობის პრინციპი მიუღიათ ასევე უდავოდ, „თუმცა საქონლის თავისუფლად გაცვლა-გამო-

ცვლის შესახებ მოლაპარაკების დროს ჰქონია ადგილი ასეთ დიალოგს:

„**რა გაქვთ თქვენ რუსეთში შემოსატანი? უკითხავს კარახანს.**

- პირველ ყოვლისა, ღვინო, - უპასუხნია ურატაძეს.
- ღვინის სმა რუსეთში აკრძალულია.
- ჩვენ გვაქვს ტყე.

- მთელი რუსეთი ტყე არის, - სიცილით უთქვამს კარახანს და თან დაუძენია: **არა უშავს, თქვენ გაიტანეთ, რის გატანასაც მოახერხებთ რუსეთიდან და შემდეგ გაეწოდებითო**“ (სცსსა, პარვარდის უნივერსიტეტის ფონდი, საქ. №753).

საზავო მოლაპარაკების მსვლელობისას გ. ურატაძისთვის კერძო წყაროდან ცნობილი გახდა, რომ საბჭოთა რუსეთის ჯარის ნაწილები აზერბაიჯანის მხრიდან საქართველოს საზღვრებში შემოიჭრნენ და ჩვენს ჯარებთან ომს აწარმოებდნენ. საქართველოს წარმომადგენელს, როგორც თვითონ იგონებს, მიუმართავს ღვინის-სათვის და განუცხადებია, რომ თუ იგი არ გასცემდა განკარგულებას ომის შეწყვეტის შესახებ, მოლაპარაკებას თავს გაანებებდა. ღვინის უპასუხნია, რომ ამის შესახებ არაფერი იცის, ხოლო „ჭორებმა არ უნდა შეუშალოს ხელი მოლაპარაკებასო“.

ეს რომ ჭორი არ იყო და სინამდვილეს შეესაბამებოდა, ღვინის იმ დეკემბერიდანაც მოეხსენებოდა, ს. ორჯონიკიძემ ბაქოდან რომ გაუგზავნა: „რამდენიმე დღეში თბილისში ვიქნები, ყველაფერი ბრწყინვალედ გამოვაო“. ამასაც რომ თავი დაეანებოთ, საბჭოთა რუსეთს უკვე მიღებული ჰქონდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს რამდენიმე ოფიციალური ნოტა. პირველი ნოტა კმაყოფილებით ეგებებოდა საბჭოთა მთავრობის განცხადებას ჩვენი საზღვრების ხელშეუხებლობის შესახებ, მაგრამ აღნიშნავდა, რომ ცენტრალური ხელისუფლების ამ მისწრაფებას ეწინააღმდეგება კავკავში და ბაქოში მყოფი საბჭოთა მთავრობის წარმომადგენლების ზოგიერთი აგრესიული ნაბიჯი საქართველოს მიმართ, ხოლო შემდეგ ნოტაში

პირდაპირ იყო მითითებული, რომ აზერბაიჯანის მხრიდან ჩვენს წინააღმდეგ მოქმედებდა რუსეთის წარმომადგენელი ჯარის 287-ე და 288-ე პოლკები.

ყოველივე ეს, ცხადია, საქართველოდან მოსკოვში გ. ურატაძის სახელზეც გაიგზავნა, მაგრამ, სამწუხაროდ, მას არ გადასცეს.

მას შემდეგ, რაც მოსკოვმა დაინახა, რომ შეუძლებელია საქართველოს „ერთი დაკერით გაწითლება“ (ჩვენმა ჯარებმა წარმატებით მოიგერიეს შემოჭრილი მტრის ნაწილები), ს. ორჯონიკიძეს ებრძანა, შეეწყვიტა საომარი მოქმედებები და უკან დაეხია.

მოლაპარაკება გაგრძელდა. 5 მაისს გ. ურატაძემ თბილისს გადმოსცა საზავო ხელშეკრულების ტექსტის პროექტი, რომელმაც „საერთოდ კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა“, მაგრამ იყო რამდენიმე საყოყმანო მუხლი, კერძოდ, მეხუთე, რომლითაც რუსეთი მოითხოვდა საქართველოს დაეცვა მტკიცე ნეიტრალიტეტი და თავის საზღვრებში არ მიეცა ადგილი რუსეთის მოწინააღმდეგე ორგანიზაციებისა და მასთან მტრულად განწყობილ სახელმწიფოთა შეიარაღებული ძალებისათვის. მუხლის ამგვარი ფორმულირება მიუღებელი იყო ქართული მხარისათვის, რადგან იგი ანტანტის ქვეყნებთან საქართველოს ურთიერთობას ზღუდავდა. პროექტში შეტანილ იქნა შესწორება ისეთნაირად, რომ „საბჭოთა რუსეთსაც მტკიცე გარანტიები მივანიჭეთ ჩვენის მხრით ყოველგვარის აგრესიობის აღკვეთისა და მეორე მხრით, სავსებით დავიცავით ჩვენი სრული ნეიტრალობა და სუვერენობა და შევინახეთ თავისუფლება ევროპის სახელმწიფოებთან ურთიერთობაშიო“, - აღნიშნულია საქართველოს საგარეო სამინისტროს ერთ-ერთ იმდროინდელ ბიულეტენში.

სანამ თბილისიდან ამ შესწორებებს გადასცემდნენ, პირდაპირი მავთული გაფუჭდა. იძულებული შეიქნენ ეს ვრცელი შესწორებები შიფრით გადაეცათ რადიოს საშუალებით, რამაც დიდი დრო მოითხოვა. გ. ურატაძეს არ დაუცდია შესწორებების მიღებისათვის და 7 მაისს, დამის 12 საათზე, ხელი მოაწერა საზავო ხელშეკრულებას.

საქართველოში დაბრუნებულმა ურატაძემ, დამფუძნებელი კრების სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციისათვის გაკეთებულ მოხსენებაში, ხელშეკრულების ხელმოწერაზე თავისი აჩქარება შემდეგნაირად ახსნა: მას თურმე „მოსკოვში აჩქარებდა იმის შიში, რომ პოლონეთთან ომის გართულების გამო სამხედრო და საგარეო საქმეთა ხელმძღვანელნი, რომელთაგანაც უმთავრესად დამოკიდებული იყო ჩვენთან საზავო მოლაპარაკება, იძულებულნი იქნებოდნენ მოსკოვიდან წასულიყვნენ ფრონტისაკენ და ეს გააჭიანურებდა მოლაპარაკებას. შემდეგ შესაძლო იყო პირობები შეცვლილიყო და ჩვენთვის ხელსაყრელი გარემოებები ჩვენდა საზიანოდ მოქცეულიყო. ამას გარდა, მოსკოვს ჩავიდნენ ამ დროს სომხების და ოსების დელეგატები და შესაძლო იყო, თუ მოლაპარაკება საჩქაროდ არ დასრულდებოდა, საზღვრების გამოორკვევის დროს მათ ჩვენთვის ხელი შეეშალათ". (დასახელებული საარქივო საქმე, №753).

გ. ურატაძის სიტყვით, „მოსკოვის ყველა წრეები საქართველოსთან ზავს დიდის აღტაცებით მიგებებია". საარქივო ცნობის თანახმად, „დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია აგრეთვე იმ გარემოებას, რომ ჩვენს წარმომადგენელს ოქრო არ მოუთხოვნიან. სხვა ყველა დელეგაციები თურმე მოლაპარაკებას ოქროს მოთხოვნით იწყებდნენ" (მართლაც, ხელშეკრულებით ესტონეთთან, ლატვიასთან და ლიტვასთან საბჭოთა რუსეთი ვალდებულებას კისრულობდა, თითოეული ამ სახელმწიფოსათვის მიეცა ოქროს საკმარ რაოდენობა).

როგორ შეხვდა ჩვენი ქვეყანა სამშვიდობო ხელშეკრულებას? აი, რას წერს ამასთან დაკავშირებით საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე ნ. ქარცივაძე: „რუსეთთან ზავის ხელის მოწერამ ხალხზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. ხალხი გამხნედა და დამოუკიდებლობის დაცვისაკენ მისწრაფება უფრო გაცხოველდა. მთავრობის მდგომარეობაც განმტკიცდა. მოხდა დამფუძნებელი კრების საგანგებო სხდომა, რომელიც ერთსულოვანის კმაყოფილებით შეეგება რუსეთთან ზავს. ქალაქი იმ დღეს ბაირადებით მოირთო

და ზარბაზანმა 21-ჯერ გაისროლა. ქუჩებს სადღესასწაულო ელფური ჰქონდა. საქართველოს ყველა კუთხრის მოგედის ცნობები, რომ ხალხი ყოველგან დიდის სიამონებით ეგებება ამ ცნობას... მოკავშირე სახელმწიფოთა წარმომადგენლებზეც დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა რუსეთთან ზავმა და ჩვენი ავტორიტეტი გაიზარდა მათ თვალში".

ეს ყველაფერი სიმართლეა. გარეზნული ეფექტი ხელშეკრულებისა, მართლაც, დიდი იყო. ამ ხელშეკრულებამ, როგორც საერთაშორისო სამართლებრივმა დოკუმენტმა, მნიშვნელოვანად შეუწყო ხელი საქართველოს დამოუკიდებლობის იურიდიულად აღიარებას ევროპის უდიდესი სახელმწიფოების მიერ, მაგრამ თავად ბოლშევიკურ რუსეთთან ურთიერთობა ვერ მოაწესრიგა. საქმე ისაა, რომ ხელშეკრულების ზოგიერთი მუხლი, რომელიც იმთავითვე ბუნდოვანი იყო, შემდეგშიც განუწყვეტელი ურთიერთპრეტენზიების საფუძველს წარმოადგენდა, ვიდრე რუსეთმა საერთოდ არ დაარღვია ხელშეკრულება, როდესაც 1921 წ. თებერვალში ძალდატანებით გაასაბჭოვა საქართველო.

პროფესიონალი დიპლომატი ადვილად შეამჩნევს ხელშეკრულების ხარვეზს. ევგენი გეგეჭკორი 1920 წლის 8 მაისს პირდაპირი მავთულით საუბრისას გ. ურატაძეს ეუბნებოდა: „თქვენს მიერ გადმოცემული ტექსტი ტოვებს სიგელის შთაბეჭდილებას და არა ხელშეკრულებისა ორ თანასწორ მხარეს შორის. ამიტომ შეიტანეთ ნაცვალგების პრინციპი“. სამწუხაროდ, უკვე გვიანი იყო. იგივე გ. გეგეჭკორი საქართველოს დიპლომატიურ წარმომადგენელთათვის განკუთვნილ ერთ-ერთ წერილში აღნიშნავდა: „რუსეთთან საზავო ხელშეკრულების ზოგიერთი მუხლი ჩვენ არ გვაკმაყოფილებს. ჩვენ ვეცდებით რატიფიკაციის დროს, რომლის უფლება აქვს დამფუძნებელ კრებას და რომელიც უთუოდ უნდა მოხდეს, ამ მუხლებს მივცეთ სხვა სახე და შეძლებისდაგვარად ჩვენ სასარგებლოდ შევსცვალოთ მათი რედაქცია“.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების რატიფიცირება არ მომხდარა, რადგან დოკუმენტი მასზე ხელის

მოწერის მომენტიდან „თვით ფაქტის ძალით“ შევიდა ძალაში.

როგორ მოხდა, რომ ორ სუვერენულ სახელმწიფოს შორის ურთიერთობის განმსაზღვრელ ისეთ მნიშვნელოვან დოკუმენტს, როგორცაა საზავო ხელშეკრულება, ხელი მოაწერეს არა ამ სახელმწიფოთა მეთაურებმა ან დიპლომატიური სამსახურების ხელმძღვანელებმა, არამედ გაცილებით უფრო დაბალი (ყოველ შემთხვევაში საქართველოს მხრიდან მაინც) რანგის მოღვაწეებმა?! 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატი აქ ანალოგად არ გამოდგება, რადგან საყოველთაოდ ცნობილია, რომ თავიანთი წარმომადგენლების გ. ჭავჭავაძის, ი. მუხრანბატონის და პ. პოტიომკინის შემდგომ სარატიფიკაციო სიგელებს ხელი მოაწერეს ერეკლე მეორემ და ეკატერინე მეორემ.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების რატიფიკაციაზე ამყარებდა იმედს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებაც, მაგრამ ხსენებული დოკუმენტი მასზე ხელისმოწერის დღიდანვე, რატიფიცირების გარეშე შევიდა ძალაში. ამით საერთაშორისო სამართლის ნორმა არ დარღვეულა, რადგან ეს სამართალი იცნობს სხვა არაერთ დოკუმენტს, რომლებიც „ფაქტის ძალით“ შესულან კანონიერ მოქმედებაში.

რაც შეეხება ბოლშევიკურ რუსეთს, მისთვის სულ ერთი იყო ვისი ხელმოწერა ექნებოდა საქართველოსთან დადებულ ხელშეკრულებას, რადგან მას თანაბრად შეეძლო დაერღვია როგორც ლენინის, ისე კარახანის ხელმოწერილი დოკუმენტი. ეს მით უფრო, რომ საქართველო იმთავითვე მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის ორბიტაში იყო მოქცეული. ამ მიზნის მისაღწევად კი საბჭოთა რუსეთი პრინციპებს არ დაგიდევდათ.

„საქართველო“,
1992 წ., 25 სექტემბერი-2 ოქტომბერი.

1990 წელს საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და საბჭოთა რუსეთს შორის სამშვიდობო ხელშეკრულების დადებიდან 70 წელი შესრულდა. ჩვენმა საზოგადოებამ ცხოველი ინტერესი გამოავლინა ამ ისტორიული ფაქტის მიმართ. გამოქვეყნდა არაერთი საგაზეთო და საჟურნალო სტატია. ქართველ მკითხველს შესაძლებლობა მიეცა გასცნობოდა ემიგრანტული პოლიტიკური ლიტერატურის მასალებს (მოგონებები, დოკუმენტები, მიმოხილვითი წერილები და სხვ.), მაგრამ ჯერ კიდევ ყველაფერი როდია ნათქვამი. ეს წერილი 7 მაისის ხელშეკრულების ზოგიერთი სამართლებრივ ასპექტს ეხება.

ცნობილია, რომ 1920 წლის 7 მაისს დემოკრატიული საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთის მთავრობათა წარმომადგენლებმა გრიგოლ ურატაძემ და ლევ კარახანმა მოსკოვში ხელი მოაწერეს საზავო ხელშეკრულებას, რომელიც რატიფიკაციის გარეშე, „თვით ფაქტის ძალით“ შევიდა ძალაში. ხელშეკრულებით რუსეთმა უარი თქვა საქართველოს მიმართ ოდინდელ უფლებებზე და ყოველი პირობის გარეშე სცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა და თავისუფლება.

ხელშეკრულების საფუძველზე საქართველოსა და რუსეთს, როგორც თანასწორუფლებიან და სუვერენულ სახელმწიფოებს შორის ახალი სამართლებრივი ურთიერთობანი დამყარდა. გაიცვალა ელჩები. რსფსრ სრულუფლებიან წარმომადგენლად საქართველოში სერგეი კიროვი დაინიშნა, ხოლო საქართველოს მთავრობამ თავის წარმომადგენლობა მოსკოვში დამფუძნებელი კრების წევრს, სოციალ-დემოკრატ გერასიმე მახარაძეს მიანდო. საქართველომ განახორციელა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებანი (კომუნისტური ორგანიზაციების ლეგალიზაცია, უღელტეხილების ნეიტრალიზაცია და სხვ.) აღსანიშნავია ისიც, რომ 7 მაისის ხელშეკრულების საფუძველზე 1920 წლის 14 ნოემბერს თბილისში დაიდო სავაჭრო-სატრანზიტო შეთანხმება რსფსრ-ს, აზერბაიჯან-

ნის სსრ და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის, რომლითაც მხარეებმა ერთმანეთს თავისუფალი ტრანზიტის უფლება მიანიჭეს.

დავსვათ კითხვა: არის თუ არა 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტი? მცირეოდენი იურიდიული განათლებაც კი საკმარისია იმისათვის, რომ ამ კითხვაზე დადებითად ვუპასუხოთ.

დავიწყოთ იმით, რომ 1920 წლის 7 მაისის რუსეთ-საქართველოს შეთანხმება არის საერთაშორისო პოლიტიკური ხელშეკრულება, რომელიც ორ მეზობელ სახელმწიფოს შორის „მტკიცე და მშვიდობიანი ურთიერთობის“ დამყარების მიზნით დაიდო. საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, ამგვარი ხელშეკრულების დადება მხოლოდ სუვერენულ და თავისუფალ სახელმწიფოებს შეუძლიათ, რადგან დამოკიდებულ ან ვისმე პროტექტორატის ქვეშ მყოფ ქვეყანას არა აქვს პოლიტიკური ხელშეკრულების დადების უფლება.

ხელშეკრულების დადების მომენტში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა მართალია, მსოფლიოს დიდი სახელმწიფოების მიერ არ იყო ცნობილი, მაგრამ თითქმის ასეთივე მდგომარეობაში იმყოფებოდა საბჭოთა ხელისუფლებაც რუსეთში. თავისთავად ეს გარემოება საქმეს არ ცვლის, - დე-ფაქტო-დ არსებულ მთავრობებს შეუძლიათ სხვა ქვეყნებთან ხელშეკრულების დადება, რამდენადაც ისინი ნამდვილად ფლობენ ხელისუფლებას. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა არა მარტო დე-ფაქტო-დ არსებობდა, არამედ კანონიერადაც იყო დამტკიცებული. ნდობის მანდატი მას ხალხის ნების გამომხატველი, მრავალპარტიული სისტემით, დემოკრატიულ საფუძველზე არჩეული დამფუძნებელი კრების მიერ ჰქონდა მინიჭებული.

საერთაშორისო ხელშეკრულებები თავიანთი ხასიათით სხვადასხვანაირი შეიძლება იყოს. მაგალითად: ტრაქტატი, კონვენცია, პაქტი, დეკლარაცია, კომუნიკე და სხვ. საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმებით, ხელშეკრულების დამდები მხარეები თავადვე არჩევენ შეთანხმე-

ბის სახელწოდებას, რომელიც უმთავრესად მისივე მხარეა არსითაა განპირობებული. რუსეთ-საქართველოს შეთანხმება ორმხრივი სამშვიდობო (საზავო) ხელშეკრულებაა. ასეთი ხელშეკრულება, ჩვეულებრივ, წერილობით ფორმდება ორივე კონტრაქტენტის ენაზე.

როგორც ცნობილია, 7 მაისის ხელშეკრულება მხოლოდ ერთ - რუსულ ენაზეა შედგენილი, მაგრამ ამით საერთაშორისო სამართლის ნორმა არ დარღვეულა, რადგან საერთო წესით დადგენილი არ არის ხელშეკრულების სავალდებულო ენა. ზოგჯერ მხარეები ამჯობინებენ შეარჩიონ ერთ-ერთი ენა.

ამდენად, 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება, როგორც ორ დამოუკიდებელ სახელმწიფოს შორის დადებული საზავო შეთანხმება, არის საერთაშორისო-სამართლებრივი დოკუმენტი.

ამ ხელშეკრულების საერთაშორისო-სამართლებრივ სტატუსს სხვა ფაქტორიც განაპირობებს. სახელდობრ, მისი პრომულგაცია. საერთაშორისო ხელშეკრულებები ხელმომწერ მხარეთა მიერ, როგორც წესი, ქვეყნდება ოფიციალურ სამთავრობო გამოცემებში, პერიოდულ პრესაში, კრებულში და სხვ.

7 მაისის ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით, ამ მხრივ ყველაფერი რიგზეა. იგი ორივე სახელმწიფოს მიერ გამოქვეყნებულია თავიანთ ოფიციალურ გამოცემებში. კერძოდ, 1920 წ. 9 მაისს ხელშეკრულების ტექსტი (დამატებების გარეშე, დამატებითი მუხლები ხელმოწერილია 12 მაისის) გამოქვეყნდა „იზვესტიაში“ (№99). იმავე წლის ივლისში ხელშეკრულება სრულად დაიბეჭდა რსფსრ სამთავრობო კრებულში „Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства“. (1920 წ. 9 ივლისი, №64). (ამავე კრებულშია გამოქვეყნებული საბჭოთა რუსეთის 1920 წლის სამშვიდობო ხელშეკრულებები ესტონეთთან, ლატვიასთან, ლიტვასთან, პოლონეთთან).

1920 წლის ივნისში ხელშეკრულება საქართველოშიც გამოქვეყნდა: 6-8 ივნისს იგი დაიბეჭდა გაზეთ „ერთობაში“ (№125, 126), ხოლო 8 ივნისს მთავრობის ოფი-

ციალურ ორგანოში - „საქართველოს რესპუბლიკა“ (№125).

7 მაისის ხელშეკრულება გამოქვეყნებულია ფრანგულ ენაზეც. 1924 წელს იგი დაიბეჭდა პარიზში, 1926 წელს კი ჟენევაში - ედგარ მილოს ნაშრომში „საქართველო, რუსეთი და ერთა ლიგა“ („კომუნისტი“, 1989 წ., 17 აგვისტო).

ხელშეკრულების ავთენტიკურობის დასადგენად და იურიდიული ძალის მისანიჭებლად, ჩვეულებრივ, ხდება მისი რატიფიკაცია. მაგრამ საერთაშორისო სამართალი იცნობს ისეთ ხელშეკრულებებსაც, რომელთა ტექსტშივეა იმითითებული - „ძალაში შედის რატიფიკაციის გარეშე“ (მაგ. 1840 წლის ლონდონის კონვენცია თურქეთისათვის დაუყოვნებლივ დახმარების თაობაზე ეგვიპტის აჯანყებული ფაშის წინააღმდეგ). ასევე არ საჭიროებდა რატიფიკაციას 7 მაისის ხელშეკრულებაც, რადგან იგი „თვით ფაქტის ძალით“ შევიდა კანონიერ მოქმედებაში. მიუხედავად ამისა, 1920 წ. 11 მაისს საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ იმსჯელა და მოიწონა იგი, რაც ხელშეკრულების კონფირმაციად შეიძლება ჩაითვალოს.

საერთაშორისო სამართალი აღიარებს, რომ ხელშეკრულება, თუ მისი მოქმედების ვადა განსაზღვრული არ არის, მუდმივად მიიჩნევა. მაგრამ ხდება ხელშეკრულების შეწყვეტა მისი დენონსაციის ან ანულირების გზით. 7 მაისის ხელშეკრულებაში მინიშნებული არ არის მისი ხანგრძლივობის ვადა, ამდენად იგი უვადო ხელშეკრულებად უნდა მივიჩნიოთ. არ მომხდარა ამ ხელშეკრულების არც დენონსაცია და არც ანულირება, იგი ცალმხრივად იქნა დარღვეული.

საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპი *Pacta sunt servanda* (ხელშეკრულებანი უნდა სრულდებოდეს) ავალდებულებს სახელმწიფოებს, შეასრულონ ხელშეკრულებით ნებაყოფლობით ნაკისრი ვალდებულებანი. ეს უძველესი პრინციპი აღიარებულია გაეროს წესდებით და ვენის 1968-69 წწ. კონვენციით, რომლებზეც სსრ კავშირს ხელი აქვს მოწერილი. ამ პრინ-

ციპის დარღვევა საერთაშორისო დელიქტს წარმოადგენს და პასუხისმგებლობა დამრღვევ მხარეს ეკისრება. რუსეთმა დაივიწყა ეს პრინციპი, 1921 წლის რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულებაში

რეალში ცალმხრივად დაარღვია საქართველოსთან დადებული საერთაშორისო ხელშეკრულება, შემოიჭრა სუვერენული საქართველოს ფარგლებში და მოახდინა მისი ოკუპაცია. თითქმის 9 თვის მოქმედების შემდეგ, უხეშად შეწყდა 7 მაისის სამშვიდობო ხელშეკრულება, რისთვისაც პასუხისმგებლობა მხოლოდ საბჭოთა რუსეთს უნდა დაეკისროს.

საქართველოს აქვს უფლება დასვას 7 მაისის ხელშეკრულების აღდგენის საკითხი.

* * *

საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს რიგგარეშე სესიის დღის წესრიგში შეტანილია საკითხი საქართველოს რეგკომის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკური ინსტიტუტების გაუქმების აქტების სამართლებრივი შეფასების თაობაზე. ეს მნიშვნელოვანი მოვლენა არა მარტო ისტორიული უსამართლობის გასწორების თვალსაზრისით, არამედ, როგორც ახალი ეტაპი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის გზაზე.

რეგკომის დეკრეტები და აქტები, რომლებმაც გააუქმა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკური და სამართლებრივი ინსტიტუტები, რითაც ფაქტობრივად ბოლო მოეღო ქართულ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებრიობას, სამართლებრივი თვალსაზრისით უკანონოა. იურიდიულ საფუძველს მოკლებული იყო თავად საქართველოს რეგკომის არსებობაც. იგი „მენშევიკების კონტრრევოლუციური მთავრობის წინააღმდეგ ხალხის მასების აჯანყების ცეცხლიდან და კვამლიდან გამოსული“ კი არ ყოფილა, როგორც თვითონ ამტკიცებდა, არამედ შექმნილი იყო რუსეთის კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) ცენტრალური კომიტეტის კავკასიის ბიუროს მითითებით და შულავერში მდგომი XI წითელი არმიის რევოლუციური სამხედრო საბჭოს ბრძანებით

1921 წლის 16 თებერვალს. რევეკომს არ გააჩნდა საქართველი ერის ნდობის მანდატი, იგი „მუშურ-გლეხური საქართველოს“ ინტერესების ერთად-ერთი გამომხატველის როლსაც უსამართლოდ ითვისებდა. ნიშანდობლივია, ისიც, რომ საქართველოს რევეკომი თბილისში 26 თებერვალს შემოვიდა, მას შემდეგ, რაც ქალაქი რუსეთის სამხედრო შენაერთებმა დაიკავეს, აქ სამხედრო მდგომარეობა და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება გამოაცხადეს. „ქალაქი ტფილისი ბურჟუაზიის უკანასკნელი სიმაგრე დაეცა და საქართველოს გამოცხადებულია საბჭოთა რესპუბლიკად“ - ნათქვამია XI არმიის თბილისის მიმართულების ჯგუფის უფროსის მ. ველიკანოვის ბრძანებაში ლაშქრისადმი, რომელიც 25 თებერვალს გამოქვეყნდა.

საქართველოს რევეკომის პირველი დეკრეტი ამნისტის შესახებ იმდენად პუმანური და უწყინარი იყო, რომ ძნელია ეტვი შეიტანო მის შემოქმედთა სათნოებაში, მაგრამ როცა ეცნობი საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ბოლშევიკთა მიერ კლასობრივი ნიშნით მოწყობილ კაცთმოძულე სისხლიანი აქციების შედეგებს, ყველაფერი თავდაყირა დგება და რწმუნდები, რომ მათი პირველი დეკრეტი მხოლოდ თვალთმაქცობა და ბოლშევიკთათვის ჩვეული „ლამაზი“ სიტყვა იყო. „საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის რევოლუციონური მთავრობა მოკლებული შურისძიების ყოველ გრძნობას თავის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა მიმართ“, - ვკითხულობთ დეკრეტში - აცხადებს ყველა პოლიტიკური პარტიის, ჯგუფების და პირების ამნისტისას. „ამ ამნისტის ძალით არც ერთი წევრი ამგვარი პოლიტიკური პარტიების, და საერთოდ არავინ, არ უნდა იქნეს დატუსაღებული, მიცემული სამართალში და ადმინისტრაციულად დევნილი იმ ბოროტი მოღვაწეობისათვის, რომელიც მიმართული იყო საბჭოთა ძალაუფლების და საქართველოს კომუნისტური პარტიის წინააღმდეგ“. მეორე დღეს, რევეკომის სპეციალური ბრძანებით კონტრრევოლუციასთან, სპეკულაციასა და საბოტაჟთან საბრძოლველად შეიქმნა საქართველოს

საგანგებო კომისია... ბოლშევიკთა სიტყვა და საქართველოს
როგორც ცა და დედამიწა ისე დაშორდნენ ერთმანეთს

რევკომის შემდეგი დეკრეტით გამოცხადდა დემობი-
ლიზაცია და დათხოვნილ იქნა საქართველოს დემოკრა-
ტიული რესპუბლიკის არმია და სახალხო გვარდია. თუ-
მცა ქართული საარმიო შენაერთები ერთბაშად არ დაშ-
ლილა. ცნობილია, რომ ამ დეკრეტის გამოქვეყნებიდან
თითქმის სამი კვირის შემდეგ, თვით ბოლშევიკთა წინა-
დადებით, გენერალმა გ. მაზნიაშვილმა ქართული ჯარის
ნაწილების მეშვეობით ბათუმი თურქთა ხელიდან გამოი-
ხსნა.

დეკრეტი №6-ით (1921 წ. 22 მარტი) გაუქმებულ
იქნა სენატი და სასამართლოს სხვა დაწესებულებანი
(სასამართლო პალატა დეპარტამენტებით, სამხედრო სა-
სამართლო, იუსტიციის სამინისტროსთან ასრებული კა-
ნონთა გადამსინჯავი კომისია და სხვა), როგორც „კლას-
სობრივ პრინციპებზე აგებულნი“, რომლებიც „არ შეესა-
ბამებიან ფართო მშრომელი მასის მოთხოვნილებებს და
ვერ უზრუნველყოფენ მართლმსაჯულების სისწორით გა-
ნხორციელებას“.

„საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბ-
ლიკის რევოლუციონერი კომიტეტის ამა წლის 1921
წლის მარტის 24-ის დადგენილების თანახმად საქართვე-
ლოს დამფუძნებელი კრება დათხოვნილია“, - იუწყებოდა
დეკრეტი №7, რომელსაც ხელს აწერდნენ რევკომის თა-
ვმჯდომარე ფ. მახარაძე და მდივანი შ. გაბრიჩიძე. ასე,
„რევოლუციური დროის კანონით“ გააუქმეს ერის ნების
გამომხატველი საქართველოს დამფუძნებელი კრება, რო-
მელიც ჭეშმარიტად დემოკრატიულ საფუძველზე იყო
არჩეული. ამ კრების უკანასკნელი სხდომა 1921 წლის
მარტში გაიმართა ბათუმში. კრებამ დროებით შეაჩერა
საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედება და მიიღო სპე-
ციალური დადგენილება, რომლის თანახმად დამფუძნებე-
ლი კრების პრეზიდიუმის წევრები, როგორც „კრების
იურიდიული გამომხატულება“, საქართველოს სოციალ-დემ-
ოკრატიულ მთავრობასთან ერთად მისიით გაგზავნა
უცხოეთში სამუშაოდ.

1921 წლის 21 აპრილს საქართველოს რევკომმა ვაჟა-ფშაველას სახელობის სახელმწიფო ხელისუფლების უფროსის ზაცის შესახებ, რითაც გააუქმა დემოკრატიული რესპუბლიკის სამინისტროები და სანაცვლოდ შექმნა სახელმწიფო მმართველობის ახალი ორგანოები - სახალხო კომისარიატები.

მალე რევკომმა კიდევ ერთი დეკრეტი გამოაქვეყნა, რომლითაც გააუქმა დემოკრატიული საქართველოს ეროვნული სიმბოლოები - შინდისფერი დროშა შავ-თეთრი ზოლით და გერბი - ცხენოსანი თეთრი გიორგი, შვიდი მნათობითურთ. 1921 წლის 20 მაისს გამოცემულ დეკრეტში №36 ნათქვამია: „ვინაიდან 1921 წლის თებერვლის 25-დან საქართველოში დამყარდა საბჭოთა ხელისუფლება ე. ი. მშრომელთა დიქტატურა, საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის რევოლუციონური კომიტეტი სამუდამოდ გაუქმებულად აცხადებს ბურჟუაზიული წყობილების ყველა ემბლემებს, როგორც იყო სამფეროვანი დროშა და ძველი ღერბი“.

ვერ გააუქმა რევკომმა სამუდამოდ სამფეროვანი დროშა. თითქმის შვიდი ათეული წლის შემდეგ ეროვნულმა დროშამ კვლავ მოუხმო და დარაზმა საქართველოს დაკარგული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის მებრძოლი ძალები. დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლის ძნელ გზაზე ხსენებული სესიის გადაწყვეტილებანი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იქნება.

*„ახალგაზრდა ივერიელი“,
1990 წ., 19 ივნისი.*

საქართველოს ოქროპირი - დიდი ეროვნულ-დემოკრატი

(სპირიდონ კედია - 110)

გასული საუკუნის 60-იან წლებში წარმოიშვა ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ახალი მიმართულება - ეროვნულ დემოკრატიზმი. იგი საკაცობრიო გამოცდილების ეროვნულ პრიზმაში გარდატეხის შედეგად ჩამოყალიბდა და არსებითად ქართულმა ყოფითმა სინამდვილემ შეაპირობა. ეროვნული და დემოკრატიული მსოფლმხედველობის დამკვიდრება ჩვენში ილია ჭავჭავაძესა და მის სახელოვან თაობას უკავშირდება. მიუხედავად იმისა, რომ ნაციონალ-დემოკრატიზმი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის იდეოლოგიას წარმოადგენდა, როგორც ყოველი სიახლე, ისიც ძნელად და წინააღმდეგობრივად მიიკვლევდა გზას. ილიამ ამ მიმართულების პოლიტიკური პარტიის შექმნაც სცადა პირველი რევოლუციის პერიოდში, მაგრამ, რიგი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების გამო, ეს წამოწყება მწერლის სიცოცხლეში ვერ განხორციელდა. ამ პარტიის ფორმირება და პირველი მესაჯეობა ბედმა სპირიდონ კედიას არგუნა.

ართული და ეკლიანი გამოდგა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიისა და მისი დამაარსებლის სპირიდონ კედიას ცხოვრება და მოღვაწეობა. ისე მოხდა, რომ ხელისუფლებაში ყოფნის ღირსი პარტია საერთოდ აკრძალულ იქნა, ხოლო მისი პირველი თავმჯდომარე ემიგრაციაში, ერთი მომცრო საპარფიუმერო ფირმის აქციონერად გარდაიცვალა. მაგრამ უმჯობესია მივყვეთ თავიდან.

სპირიდონ მალხაზის - ძე კედია (ზოგიერთი საარქივო დოკუმენტით კეიღია) დაიბადა 1884 წლის 20 სექტემბერს ქ. ზუგდიდში, შეძლებული აზნაურის ოჯახში. პირველდაწყებითი განათლება მომავალმა პოლიტიკურმა

და საზოგადო მოღვაწემ მშობლიური ქალაქის ხუთწლიან რუსულ სკოლაში მიიღო (იმხანად ზუგდიდში მდებარე მთელი სკოლა ჯერ კიდევ არ არსებობდა), 13 წლისამ კი სწავლა ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში განაგრძო. პატარა სპირიდონი დედამ საცხოვრებლად ცნობილი პედაგოგისა და სახელოვანი მამულიშივილის იოსებ ოცხელის ოჯახში დააბინავა. სპ. კელიას ბიოგრაფის, საზღვარგარეთ მოღვაწე პატრიოტის და ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წევრის მიხედვით ქავთარაძის სიტყვით: „ოცხელის ოჯახში ცხოვრება, შემდეგი საფეხურის პატრიოტული სკოლა იყო გულისყურის მქონე ბავშვისათვის და მის გულში უკვე დანერგულ სამშობლოს სიყვარულს კიდევ ახალი უფრო ძლიერი ყლორტები დაემყნა“.

სპ. კელიას მოწაფეობის წლები დაემთხვა რთულ და ბოროტარ მოვლენებს, რასაც ადგილი ჰქონდა რუსეთის ვრცელ იმპერიაში ახალი საუკუნის დასაწყისიდან. (რუსეთ-იაპონიის ომი, პირველი სახალხო რევოლუცია). რევოლუციური მღელვარება - გაფიცვები, მიტინგები, მანიფესტაციები უცხო როდი იყო მაშინდელი ქუთაისისათვის. მოსწავლე-ახალგაზრდობა ენერგიულად ჩაება ამ მოძრაობაში. წარმოებდა საწრეო არალეგალური მუშაობა, გამოსცემდნენ ხელნაწერ ჟურნალ-გაზეთებს, ავრცელებდნენ ჰექტოგრაფზე გადაბეჭდილ ანტისაომარ პროკლამაციებს და სხვ. თანატოლებში გამორჩეული ჭაბუკი სპირიდონი ამ მოძრაობის შუაგულში იდგა. სპ. კელიას მეუღლის, სოფიო ჩიჯავაძე-კელიას გამოუქვეყნებელი მოგონებებიდან ვგებულობთ, რომ სპირიდონს, როგორც ქუთაისელ მოსწავლეთა წარმომადგენელს, მონაწილეობა მიუღია და სიტყვა წარმოუთქვამს ხელისუფლების საწინააღმდეგო მიტინგზე, რომელიც თბილისში, ახლანდელი უნივერსიტეტის მიდამოებში გამართულა. მიტინგი კახაკთა რაზმს დაურბევია, მაგრამ ასეთი განსაცდელი ვერ აშინებს საბრძოლველად შემართულ მომავალ პოლიტიკოსს, იგი მთელი არსებითაა ჩაბმული მოძრაობაში.

არქივში დაცულ ჟანდარმერიის ერთ-ერთ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ მერვე კლასელ სპ. კელიას აქ

ტიური მონაწილეობა მიუღია ქუთაისის გიმნაზიის მოსწავლეთა არეულობაში 1905 წ. იანვრის ბოლოს, რისთვისაც იგი ერთხანს სასწავლებლიდანაც გარიცხულ იქნა.

მოსწავლე-ახალგაზრდობის საკმაოდ დიდი ნაწილი თანაუგრძნობდა რევოლუციურ სოციალ-დემოკრატებსა და მათ იდეოლოგიას, რომელიც ფართოდ ვრცელდებოდა იმდროინდელ საქართველოში. იოსებ ოცხელის ფრთებქვეშ დაფრთიანებული ახალგაზრდა სპ. კედია კი შორს იდგა მარქსიზმისაგან. იგი განმსჭვალული იყო ეროვნული მსოფლმხედველობით და იზიარებდა საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნას.

პოლიტიკურ ძალათა შორის საქართველოს ავტონომიის საკითხი პირველად სოციალისტ-ფედერალისტურმა პარტიამ დააყენა. სწორედ ამ იდეის ერთგულებამ დააკავშირა სპ. კედია ფედერალისტებთან. მ. ქავთარაძის გადმოცემით, სპ. კედია ამ პარტიის „საიდუმლო მოქმედების მონაწილე და რუსეთ-იაპონიის ომის დროს დეკანოზიშიშვილის მიერ გამოგზავნილ იარაღის მიღების უშუალო ორგანიზატორი“ ყოფილა.

ავენტურის მონაცემებით ირკვევა, რომ სპ. კედია ზუგდიდის მაზრაში ხშირად გამოსულა გლეხთა თავყრილობებსა და საიდუმლო შეკრებებზე როგორც ორატორი. იგი გამობდა ხელისუფლების რეაქციულ ღონისძიებებს და მხარს უჭერდა საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნას. ყოველივე ამის გამო სპ. კედია ქუთაისის ჟანდარმთა სამმართველოს ყურადღების საგანი გამხდარა. მის წინააღმდეგ ჟანდარმერიას ფორმალური მოკვლევაც უწარმოებია, მაგრამ სპირიდონს მოუსწრია მიმალვა, სვანეთში გადასულა და დროებით იქ უპოვია თავშესაფარი. ძიება კვლავ გრძელდებოდა, დაპატიმრების შემთხვევაში კედიას სასჯელი არ ასცდებოდა, ამიტომ იგი იძულებული გამხდარა უცხოეთში გახიზნულიყო.

სპ. კედია მსაფრანგეთს მიაშურა და დიდი წვალეობით პარიზს ჩააღწია.

ემიგრაციაში გამგზავრებამდე სპ. კედია ჩამოშორდა სოციალისტ-ფედერალისტებს. 1906 წ. ზაფხულში

ფედერალისტურ პარტიაში განხეთქილება მოხდა. მემარ-
ჯვენენი, უმთავრესად ეროვნულ-დემოკრატების მხარის
რიგებიდან გავიდნენ, მათ შორის იყო სპ. კედიაც. სწო-
რედ იმ ხანებში ადგილი ჰქონდა ეროვნულ-დემოკრატიუ-
ლი პარტიის დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ორგანიზაცი-
ად ჩამოყალიბების ცდას, მაგრამ, როგორც ზემოთ იყო
აღნიშნული, ეს წამოწყება უშედეგოდ დამთავრდა.

პარიზში მყოფი სპ. კედია ჯერ კოლეჯ დე ფრა-
ნსის მსმენელი ხდება, მომდევნო წელს კი ირიცხება
სორბონის უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო ფაკულ-
ტეტზე. სტუდენტი კედია ფულად შეშწევობას ჭიათურის
შავი ქვის მრეწველთა საზოგადოებიდან იღებდა.

ილია ჭავჭავაძის სულიერ მემკვიდრეობაზე აღზრ-
დილი ახალგაზრდა შორეულ საფრანგეთშიც თავის სა-
მშობლოს ჭირ-ვარამზე ფიქრობდა, ცდილობდა ოდნავ
მაინც გამოდგომოდა საქვეყნო საქმეს. სპ. კედიას სტუ-
დენტობისდროინდელი მისწრაფებებისა და განწყობილუ-
ბების შესახებ მკაფიო წარმოდგენას გვიქმნის მისი წე-
რილები სარგის კაკაბაძისადმი.

ცნობილი ისტორიკოსი ს. კაკაბაძე და სპ. კედია
ერთად სწავლობდნენ ქუთაისის გიმნაზიაში. შემდეგში
მათი გზები გაიყარა, - ერთი პარიზში აღმოჩნდა, მეორე
კი ვენაში, თუმცა წერილობითი კავშირი არ გაუწყვეტი-
ათ. „თუ ცოტაოდენ ანგარიშს გაუწევთ იმ მრავალფე-
როვან სულიერ მოთხოვნილებას ჩვენი ხალხისას, არ
შეიძლება ყრუდ დავრჩეთ მის სამართლიან მოთხოვნაზე.
ყველაზე უფრო მოვალეობა გვაწევს ჩვენ, მოსწავლე
მზარდ თაობას და უკვე სამოქმედოდ გამოსულ ინტე-
ლიგენტურ ძალებს“, - წერდა სპ. კედია 1907 წელს ს.
კაკაბაძისათვის გაგზავნილ წერილში და იქვე დასძენდა:
„ცოცხალი სამეცნიერო, ისტორიული, სახალხო პოპულა-
რული, მეცნიერული წიგნების გამოცემა ჩვენს ენაზედ
დიდ სარგებლობას მოუტანს ჩვენი ხალხის იდეურად
მომწიფების საქმეს“. ამ მიზნით პარიზელ ქართველ
სტუდენტებს „მთარგმნელთა საზოგადოება“ შეუქმნიათ
და სპ. კედიაც ამ საქმიანობაში ჩაბმას სთხოვდა თავის
გიმნაზიულ ამხანაგს.

სპ. კედია არ კმაყოფილდება სორბონის დამთავრებითა და დიპლომის - „ლისანს ეს სიანს“-ის მიღებით. იგი განაგრძობს მუშაობას შემდგომი სამეცნიერო საფეხურისათვის, მაგრამ ჭიათურიდან ფულის გზავნა შეუწყდა, როგორც კურსდამთავრებულს. ამასთან ევროპაში ძალუმაღ იგრძნობოდა მოახლოებული ომის სუნთქვა, რამაც ახალგაზრდა ქართველს სამშობლოში დაბრუნებისაკენ უბიძგა. სპ. კედია, იცოდა, რომ რუსეთის იმპერიის საზღვრებში დაბრუნება ძეხნილი კაცისთვის იოლი არ იყო. ამიტომ წინასწარ იზრუნა: თავის პროფესორს რუსეთში საფრანგეთის ელჩისადმი სარეკომენდაციო წერილი სთხოვა, ჯიბეში ყალბი პასპორტი (გვარად დემეტრაშვილისა) ჩაიდო და ისე გამოემგზავრა, მაგრამ ფხიზლად იყო საიმპერიო ჟანდარმერიაც, რომელსაც თავისი აგენტურა მრავლად ჰყავდა უცხოეთშიც. მისთვის ცნობილი გახდა სპ. კედიას განზრახვა სამშობლოში არაღლეგალურად დაბრუნებისა სხვისი, შესაძლოა ვინმე ჯანაშიას პასპორტით.

პოლიციის დეპარტამენტმა თავის ქვედანაყოფებს ოპერატიული დავალება მისცა, თუ კედია იმპერიის ფარგლებში გამოჩნდებოდა, მასზე დაეწესებინათ ფარული მეთვალყურეობა ძეხნილის რევოლუციური კავშირების გამოსარკვევად; ამასთან დაუგზავნა სპ. კედიას ფოტოსურათი და აღწერილობა. მოგვეყავს ეს აღწერილობა დედნის ენაზე: „Приметы Кедия: высокого роста, крепкого телосложения, нос большой, кожа на лице очень пористая, причем лицо, как будто, усеяно мельчайшими черными точками; большие, торчащие в сторону, усы; волосы на голове черные с боковым пробором; очень близорук, всегда носит пенсне без оправы; сильно картофит; прекрасно владеет русским, французским и грузинским языками. Тип грузина и производит впечатление настоящего серьезного интеллигентного господина“.

ჟანდარმერიამ მალევე შეიტყო სპ. კედიას პეტერბურგში ჩამოსვლა. იგი დააპატიმრეს და ციხეში ჩასვეს.

ხელნაწერთა ინსტიტუტის ივ. ჯავახიშვილის ფონდში დაცული წერილები მოწმობს, თუ როგორ შეუწყუხებია ამ ფაქტს პეტერბურგში მცხოვრები ქართველობა.

მათ ყველა ღონე იხმარეს ახალგაზრდა თანამემამულის გასანთავისუფლებლად, რასაც მიაღწიეს კიდევ სხვა ცნობილი გენერლის ნაკაშიძის შემწეობით. პატიმრობიდან თავდახსნილი სპ. კელია 1914 წელს თბილისში ჩამოვიდა.

სამშობლოში დაბრუნებულმა სპ. კელიამ ნახა, რომ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ასპარეზზე აქ ბევრი არაფერი შეცვლილიყო. ილიას სიკვდილმა მხოლოდ დროებით გამოაფხიზლა და შეკრა ქართველობა. მერე ისევ ყველაფერი ძველებურად წარიმართა... სოციალ-დემოკრატებს კიდევ უფრო განემტკიცებინათ თავიანთი პოზიციები. ეროვნული მიმართულების ორიოდუ პერიოდული ორგანო თავისი უმნიშვნელო ტირაჟით ამინდს ვერ ქმნიდა. სპ. კელიამ განიზრახა ახალი ქართული გაზეთის გამოცემა. ამ მიზნით იგი დაუკავშირდა ბაქოელ ქართველებს, რომლებმაც უყოყმანოდ გაიღეს გაზეთის დაარსებისათვის საჭირო თანხა (აღსანიშნავია, რომ ქართულ კოლონიას ბაქოში ჯერ კიდევ 1908 წელს შეუდგენია პროგრამა ეროვნული პარტიის ჩამოსაყალიბებლად). სპირიდონმა შემოიკრიბა ეროვნულ მოღვაწეთა ჯგუფი (რ. გაბაშვილი, დ. ვაჩნაძე, შ. ამირჯიბი და სხვ.), რომელიც 1912 წლიდან ჟურნალ „კლდეს“ გამოსცემდა. ახალ ეროვნულ-დემოკრატიულ გაზეთს, რომლის პირველი ნომერი 1915 წ. 24 მაისს გამოვიდა უწოდეს „საქართველო“. მისი თავდაპირველი რედაქტორი პოეტი ს. შანშიაშვილი იყო. გაზეთი ყოველდღე გამოდიოდა. დღითი-დღე იზრდებოდა მასზე ხელმომწერათა რიცხვი. ახალი ორგანოს პოპულარობას ორი გარემოება განაპირობებდა: 1) ეროვნული პრობლემატიკა, რომელიც „საქართველოს“ უმთავრეს საზრუნავს წარმოადგენდა თანდათან უფრო მახლობელი ხდებოდა ფართო საზოგადოებრიობისათვის და 2) გაზეთში თანამშრომლობდნენ ქართველი ინტელიგენციის ისეთი თვალსაჩინო წარმომადგენელნი და ნიჭიერი კალმოსნები, როგორებიც იყვნენ: ნ. ნიკოლაძე, გ. ქიქოძე, მიხ. ჯავახიშვილი, გ. გვაზავა, ვ. ბარნოვი, ექვ. თაყაიშვილი, ალ. ასათიანი და სხვ. ბევრს წერდა თავად სპ. კელიაც, უმთავრესად მოწინავეებს. სპ. კელიას საგაზეთო წერილებს გამოარჩევდა პი-

რდაპირობა, სათქმელის სიცხადე და მიმზიდველი სტილი. ავტორის გამბედაობას წინ ელობებოდა მეტისმეტად ფრთხილი ცენზურა. ხშირად მეთაური წერილები ცენზურისაგან შემოკლებულ-დანაკუწებული იბეჭდებოდა, რის გამოც გაზეთის პირველ გვერდზე ბევრი თეთრი ადგილი რჩებოდა, მაგრამ „საქართველო“ თავის მიზანს მაინც აღწევდა. იგი გარს იკრებდა და მჭიდროდ რაზმავდა ეროვნულ-დემოკრატიული იდეის მიმდევართა და თანამგრძნობთ.

გაზეთში მოღვაწეობას დიდი დრო და ენერჯია მიჰქონდა, მაგრამ სპ. კეღია ახერხებს იმოგზაუროს საქართველოს ყველა კუთხეში, იპოვოს თანამოაზრენი, რომელთაც მალე სამშობლოს თავისუფლებისათვის მებრძოლ პოლიტიკურ პარტიად შეაკავშირებს. სპ. კედიას არ შეუქმნია ახალი პარტიის თეორიული დებულებები და პრინციპები. ამის საჭიროება და აუცილებლობა არც იყო. აღ. ასათიანის სიტყვით, „ეროვნულ-დემოკრატიული დარაზმულობა დაემყარა იმ საფუძვლებს, რომელიც მტკიცედ იყო ჩამოქნილი და ჩამოყალიბებული შესამოციანთა იდეურსა და პრაქტიკულს მოღვაწეობაში“.

1917 წ. მარტის პირველ რიცხვებში შეიქმნა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მთავარი კომიტეტი სპ. კედიას, გ. გვაზავას, გრ. ვეშაპელის, ვ. წერეთლის, შ. ქარუმიძის და სხვ. შემადგენლობით. მათ გაშალეს ნაციონალურ-დემოკრატიულ შეხედულებათა პროპაგანდა. 10 მარტს თბილისში გაიმართა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წევრთა და თანამგრძნობთა ხალხმრავალი კრება, რომელსაც ორი ათასამდე კაცი დაესწრო. კრებას თავმჯდომარეობდა სპ. კეღია. ეს იყო ერთ-ერთი პირველი ლეგალური შეკრება, რომელმაც თვალნათლივ აჩვენა, რომ ნაციონალურ-დემოკრატიული იდეოლოგია გარს იკრებს თანამოაზრეთა ახალ ფართო წრეებს და მძლავრ პოლიტიკურ ძალად ირაზმება.

1917 წლის ივნისში გაიმართა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დამფუძნებელი ყრილობა. პარტიის თავმჯდომარედ ერთხმად არჩეულ იქნა სპ. კეღია. იმავე წლის ნოემბერში მას ირჩევენ ეროვნული საბჭოსა და

მისი აღმასკომის წევრად. სპ. კედიას, როგორც კომპარტიის პოლიტიკოსის მთელი საქმიანობა მიმართული იყო საქართველოში მოქმედი პოლიტიკური ძალების გაერთიანებისაკენ, ამასთან იგი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული საზღვარგარეთ არსებულ „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტთან“, რომლის წევრები უცხოეთში იღწვოდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის.

სპ. კედია მთავი გამოიჩინა დიპლომატიურ სარბიულზეც. როდესაც გერმანიის ხელისუფლების წარმომადგენლებმა „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტისაგან“ მოითხოვეს მოლაპარაკებაზე ჩასულიყო საქართველოს მიერ ნდობით აღჭურვილი პიროვნება, ასეთ კაცად შერჩეულ იქნა სპ. კედია. სპ. კედიასვე დაეკისრა გერმანიის მთავრობასთან უკვე დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის ოფიციალური დელეგაციის მდივნობა, რასაც ასევე წარმატებით გაართვა თავი. მალე სპ. კედია ბერლინიდან სამშობლოში დაბრუნდა, რათა ჩამდგარიყო ახლად აღდგენილი ქართული სახელმწიფოს მშენებელთა რიგებში.

1919 წ. თებერვალში ჩატარდა საქართველოს დამფუძნებელი კრების მრავალპარტიული არჩევნები, რომელშიც წარმატება სოციალ-დემოკრატებს ხვდათ. ეროვნულ-დემოკრატთაგან, რომლებმაც 8 მანდატი მიიღეს, დეპუტატები გახდნენ: სპ. კედია, ნ. ნიკოლაძე, გ. გვახავა, ექვ. თაყაიშვილი, აღ. ასათიანი და სხვ.

სპ. კედია არჩეულ იქნა დამფუძნებელი კრების საკონსტიტუციო და თვითმმართველობის კომისიებში. განსაკუთრებული ინტენსივობით გამოირჩეოდა საკონსტიტუციო კომისიის საქმიანობა, რომელმაც შეიმუშავა პირველი ქართული კონსტიტუციის პროექტი. იგი დამტკიცებულ იქნა დამფუძნებელი კრების მიერ.

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის საპარლამენტო ფრაქცია რიცხოვრებულ მცირე, მაგრამ ინტელექტუალური შესაძლებლობებით სერიოზულ და საგულისხმო ოპოზიციას წარმოადგენდა.

დამფუძნებელ კრებაში სპ. კედიას გამოსვლების უმთავრესი საგანი ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმ-

ტიციების საკითხი იყო. იგი ასაბუთებდა, რომ როგორც ერის დაცვის იმედი, უთუოდ პოლიტიკის გარეშე უნდა იდგეს", და უმჯობესია ქვეყანას გააჩნდეს, თუნდაც მცირერიცხოვანი, მაგრამ კარგად გაწვრთნილი და დისციპლინირებული არმია, ვიდრე ორი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი სამხედრო ძალა (გვარდია და რეგულარული ჯარი).

სპ. კედია აკრიტიკებდა მთავრობის საგარეო პოლიტიკურ კურსს, გმობდა მის მერყევ ორიენტაციას „მუბრძოლ ინტერნაციონალურ პოლიტიკასა და ნამდვილ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ პოლიტიკას შორის“, მოითხოვდა გამოეჩინათ მეტი პრინციპულობა შინაური თუ გარეშე მტრების წინააღმდეგ და სხვ. მისი მსჯელობა გამოირჩეოდა დამაჯერებელი არგუმენტაციით, თანმიმდევრობითა და მტკიცე ლოგიკით. გამოსვლისას მუდამ ზომიერ და თავდაჭერლ ტონს ამჯობინებდა. ყველაფერ ამას ემატებოდა სპ. კედიას იშვიათი ორატორული ნიჭიც, რის გამოც მას „საქართველოს ოქროპირსაც“ ეძახდნენ. ივ. ჯავახიშვილს თურმე უთქვამს: სპირიდონ კედიას სიტყვა „ევროპულ დიდ პარლამენტში მოსმენის ღირსიაო“. მაგრამ, ნათქვამია: „კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინიდაო“... 1921 წლის თებერვალ-მარტში საქართველოს თავს დაატყდა დიდი განსაცდელი... ჩვენმა ქვეყანამ თავისუფლება და დამოუკიდებლობა დაკარგა. დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა იძულებული გახდა ემიგრაციაში გახიზნულიყო. მთავრობასთან ერთად გაემგზავრა დამფუძნებელი კრების წევრთა ერთი ნაწილიც.

სპ. კედია უცხოეთში არ წასულა, თუმცა მას არაერთგზის მიმართეს თხოვნით ამის თაობაზე. ნ. ჟორდანიასაც შეუთავაზებია: თუ ოფიციალურ პირად არა, კერძო პიროვნებად მაინც წამობრძანდითო, მაგრამ სპ. კედია სამშობლოში დარჩა. იგი ერთი წუთითაც არ შერიგებია ახალ ხელისუფლებას, მეტიც, სპ. კედიამ თავი მოუყარა დაფანტულ ეროვნულ ძალებს და იწყო ბრძოლა დაკარგული თავისუფლებისა და სუვერენობის აღსადგენად. თითქმის ერთი წლის განმავლობაში იგი, როგორც აღიარებული ხელმძღვანელი, სათავეში ედგა

ეროვნულ მოძრაობას, აღვივებდა თავისუფლების სული-
სკვეთებას.

1922 წლის თებერვალში, საქართველოს დაპყრობის წლისთავეზე, განზრახული იყო თბილისში ფართო დემონსტრაციის მოწყობა, მაგრამ წინა ღამით სპ. კედია და ბევრი სხვა ეჭვიმტანილი დაატუსაღეს. ერთი წელი დაპყრო სპ. კედიამ პატიმრობაში, - ჯერ მეტეხის, ხოლო შემდეგ საგუბერნიო ციხეში. მთელი ამ ხნის განმავლობაში მას არ გაუწყვეტია კავშირი „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტთან“, რომელიც ანტისაბჭოთა აჯანყებას ამზადებდა. სპ. კედია იზიარებდა იდეას საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ საერთო კავკასიური მასშტაბით (მთიელებთან და აზერბაიჯანელებთან ერთად) გამოსვლისა და მიაჩნდა, რომ მარტო ქართველობა, მეზობლების დაუხმარებლად, ვერას გახდებოდა.

სპ. კედიას მეუღლის, სოფიო ჩიჯავაძე-კედიას გაბედული მოქმედებით მოხერხდა ეროვნულ-დემოკრატიული იდეების ციხიდან განთავისუფლება, მაგრამ სპირიდონს სამშობლოში ცხოვრების ნება არ დართეს. იგი ბათუმში ეტაპით ჩაიყვანეს და იქიდან საზღვარგარეთ გაასახლეს.

სპ. კედია საფრანგეთში ჩავიდა. აქ იმყოფებოდა სამშობლოდან განდევნილი სოციალ-დემოკრატიული მთავრობა, მაგრამ სპირიდონმა მისგან გამიჯნულად ყოფნა არჩია, თუმცა პოლიტიკურ მოღვაწეობას არ ჩამოშორებია. 1925 წელს მან პარიზში დაარსა გაზეთი „სამშობლოსათვის“, რომელსაც თვითონვე რედაქტორობდა, ხოლო მოგვიანებით გამოსცა „საქართველოს გუშაგი“.

სპ. კედია 64 წლის ასაკში გარდაიცვალა 1948 წელს, დაკრძალულია პარიზთან ახლომდებარე ლევილის ქართველთა სასაფლაოზე.

„... დაკარგეთ ივერიის ერთგული გუშაგი; აღარ გეყავს უკეთილშობილესი წარმომადგენელი ქართველი ერის მარადიული იდეალისა, რომელიც მთელი თავისი ენერგიით და უანგარო პატრიოტიზმით მუდამ იღწვოდა ქართული საქმისათვის, მტკიცედ ატარებდა თავისუფლების დროშას, საუკეთესო დამცველი იყო ქართული აზ-

როვნების...", აღნიშნავდა კალისტრატე სალია სპ. კედიას დაკრძალვის დღეს სასაფლაოზე წარმოთქმულ სიტყვაში საქართველოში კი ბოლო დრომდე თითო-ორიოდა კაცმა თუ იცოდა სპ. კედიას ვინაობა, რადგან სისხლის ღვრითა და ძალადობით დამკვიდრებულმა ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ძალადობა იხმარა ისტორიაზეც. იგი შეეცადა თაობებისათვის სამუდამოდ დაემალა მშობლიური ისტორიის სამწლიანი მონაკვეთი, - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის ხანა და ტაბუ დაადო იმ პერიოდის მოღვაწეთა სახელებსაც. მაგრამ არაფერია დამალული, რაც არ გამჟღავნდეს. დრო იცვალა. ათწლეულების ბურუსს ქარი ფანტავს, ნათელი ეფინება უსამართლოდ დავიწყებულ მამულიშიღღა სახეებს. მათ შორის გამოკრთის ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დამაარსებლისა და პირველი თავმჯდომარის სპირიდონ კედიას უკვდავი სახეც.

*„საქართველოს რესპუბლიკა“,
1994 წ., 24 სექტემბერი.*

„და თებერვალის შეიმოსა ოქტომბრის კაბით!“

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის მესამე, 1921 წლის დასაწყისი, საერთაშორისო თვალსაზრისით, ცუდს არას უქადდა ჩვენს სახელმწიფოებრიობას. პირიქით, ევროპიდან დიდი ხნის ნანატრი, სასიხარულო ცნობა მოვიდა: მოკავშირე სახელმწიფოთა უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებით საქართველოს დამოუკიდებლობა იურიდიულად იქნა აღიარებული. ეს ნიშნავდა, რომ ჩვენს ქვეყანას ფართო გზა ეხსნებოდა ცივილიზებულ ერთა დიდ ოჯახში დასამკვიდრებლად. აღტაცებით მიიღეს ეს ცნობა საქართველოში. დამფუძნებელმა კრებამ ამ ფაქტის გამო საგანგებო სხდომა გამართა. საქართველოს მთავრობამ კი მოაწყო საზეიმო ბანკეტი, რომელზეც მოიწვიეს უცხოეთის სახელმწიფოების ელჩები, სხვა დიპლომატიური წარმომადგენლები. წარმოითქვა მისასალმებელი და სამადლობელი სიტყვები, შეისვა სადღეგრძელოები. სტუმართა შორის იყო საბჭოთა რუსეთის სამსახურში მყოფი ჩვენივე თანამემამულე, თბილისში რუსეთის საელჩოს პირველი მრჩეველი ს. ქავთარაძე. სხვებთან ერთად, რუსეთის სახელით, მანაც მიულოცა საქართველოს საერთაშორისო აღიარება, მაგრამ საკუთარი გულისწადილი ბოლომდე ვერ დაფარა და ნ. ჟორდანიასადმი მიმართვა ასე დაამთავრა: „ამხანაგო ნოე! მე მოგმართავთ ასე, რადგან ის წყარო, რომლიდანაც ჩვენ მიგვიღია იდეური საზრდო - ერთია... თქვენთვის, როგორც სოციალისტისათვის, რომელიც სახელმწიფოს სათავეში უდგია და რომლის საბოლოო მიზანი სოციალიზმია, არსებობს საქართველოსა და რუსეთს შორის უფრო დრმა კავშირი, ვიდრე ისტორიული და გეოგრაფიული... იმ პიმნს, რომელიც არის ლოცვა მთელი მსოფლიოს სოციალისტური პროლეტარიატის და აგრეთვე თქვენიც, თქვენ მოისმინეთ დრმა სასოებით და თქვენი გული მეტის თანაგრძნობით და სიყვარულით

აბგერდება „ინტერნაციონალის“ ხმების გაგონებაზე. მართლაც, ჩრდილოეთიდან არა თუ „ინტერნაციონალის“ პანგები მოისმოდა, მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის იდეით აღტკინებულ წითელარმიელთა აჩქარებული სუნთქვაც საკმაოზე მეტად საგრძნობი გამხდარიყო.

ხსენებული ბანკეტი თბილისში 1921 წლის 6 თებერვალს შედგა, მაშინ, როდესაც ბოლშევიკურ მოსკოვში უკვე დასრულებული იყო სამზადისი საქართველოს გასაბჭოების მზაკრული გეგმის ხორცშესასხმელად. დგებოდა უკვე პრაქტიკული მოქმედებისა.

II თებერვალს, ღამით, ლორეს ოლქში დაიწყო ინსცენირებული აჯანყება. ამ საქმეში ქართველ გლეხობას ბრალი არ მიუძღვის. „აჯანყება“, როგორც ეს გათვალისწინებული იყო, სომეხ რევოლუციონერთა და რუსი წითელარმიელების მეშვეობით განხორციელდა. მათვე მიმართეს ლენინს დახმარებისათვის. ამ უკანასკნელმაც არ დააყოვნა. უკვე 14 თებერვალს მე-11 არმიას მიეცა წერილობითი ნებართვა, აეღო თბილისი. საქართველოს დედაქალაქის აღება მხოლოდ გარედან სამხედრო ჩარევით თუ მოხერხდებოდა, ვინაიდან ქვეყნის შიგნით აღარ იყო ძალა, რომელიც შეძლებდა, დაემხო მთავრობა. ეს კარგად იცოდა კრემლმა საქართველოში შემოგზავნილ მრავალრიცხოვან აგენტთაგან. აქაური ელჩი შეინმანიც ამასვე უდასტურებდა ლენინს.

„აჯანყებულები“ დაიძრნენ თბილისისაკენ. ირკვევა, რომ საქართველოს მთავრობამ სწორად ამოიცნო ამ მოვლენის არსი. ამას მოწმობს არქივში დაცული ერთი დოკუმენტი. ამ დოკუმენტით საქართველოს მოსკოველ ელჩს, გ. მახარაძეს ევალება, გაარკვიოს რუსეთის ხელისუფლებასთან, თუ რატომ მოეწყო თავდასხმა საქართველოზე, რომელთანაც თავდამსხმელ მხარეს სამშვიდობო ხელშეკრულება აქვს დადებული.

საქართველოს ხელისუფლება ბრმად ენდობოდა რუსეთის ელჩს შეინმანს, რომელიც აცხადებდა: „მომხდარის თაობაზე არავითარი ცნობა არ გამაჩნია, დარწმუნებული ვარ, აქ რუსეთი არაფერ შუაშია, საჭიროა შეიქმნას კომისია ადგილზე მდგომარეობის გასარკვევა-

დო" და სხვა. ელჩს დრო გაჰყავდა. ჩვენი სოციალ-დემოკრატიული მთავრობა კი იმედოვნებდა, რომ ნფლიქტს მშვიდობიანად მოაგვარებდა. ალბათ, ამიტომაც იყო, რომ რამდენიმე დღის განმავლობაში ლორეში მომხდარი ფაქტის შესახებ მას არც დამფუძნებელი კრებისა და არც მოსახლეობისათვის სიმართლე არ შეუტყობინებია. 15 თებერვალსაც კი, დამფუძნებელი კრების სხდომაზე გამოსვლისას, ნ. ჟორდანიას და ვ. ჯუღელი ირწმუნებოდნენ, - ლორეს ამბებში მოსკოვის ხელი არ ურევიაო.

მთავრობამ მხოლოდ 16 თებერვალს ატეხა განგაში, როცა გამოაქვეყნა მიმართვა „ყველას, ყველას, ყველას!" მიმართვაში ნათქვამი იყო: „რუსეთის საბჭოთა მთავრობა იდენს ისტორიაში უმაგალითო ბოროტმოქმედებას. მას შემდეგ, რაც დაარღვია ჩვენთან დადებული ყველა ხელშეკრულებები, მან გადასწყვიტა, წითელი დროშის და ლამაზი ღოზუნგების ნიღბის ქვეშ, შეიარაღებული ძალით მოსკოს ჩვენი თავისუფლება, ჩვენი დამოუკიდებლობა, ჩვენი სუვერენობა!"

გამოცხადდა საყოველთაო მობილიზაცია, გატარდა სხვა საჭირო ღონისძიებები მტრის მოსაგერიებლად, მაგრამ უკვე დაგვიანებული იყო. საქართველომ თავი ვეღარ დაიცვა. დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა იძულებული გახდა, სამშობლოს გასცლოდა.

1921 წლის 25 თებერვალს თბილისში რუსეთის ჯარის ნაწილები შემოვიდნენ. საქართველოში გამოცხადდა საბჭოთა ხელისუფლება.

გავრცელებულია წარმოდგენა, რომ თბილისში შემოჭრილ მე-11 არმიას წინ მოუძღოდა თეთრ ცხენზე ამხედრებული ს. ორჯონიკიძე. ეს ვარაუდი შეიძლება ეფუძნებოდეს ზ. ავალიშვილის წიგნს „საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში", რომელშიც ნათქვამია: „25 თებერვალს 1921 წელს, საბჭოთა ჯარები შედიოდნენ თბილისში, წინ მიუძღოდა წითელი ბაირალით ხელში, თეთრ ცხენზე მჯდომი, ერთი ქართველი კომისართაგანი". ამასვე მოგვი-

თხრობს პოეტი კოლაუ ნაძირაძეც თავის ცნობილ
ქსში „25 თებერვალი, 1921 წელი“.

**„წითელი დროშით,
მოდერილ ყელით,
თეთრ ცხენზე მჯდომი,
ნაბიჯით ნელით
შემოდირდა სიკვდილი
ცელით“.**

ს. ორჯონიკიძე 25 თებერვალს მე-11 წითელ არმი-
ას თბილისში არ შემოყოლია. იგი, როგორც რკპ(ბ) კა-
კასიის ბიუროს ხელმძღვანელი და მე-11 არმიის სამხე-
დრო-რევოლუციური საბჭოს წარმომადგენელი, მართა-
ლია, იყო საქართველოში სამხედრო ძალით შემოჭრის
ერთ-ერთი აქტივისტი და ორგანიზატორი, მაგრამ თვით
შემოჭრის მომენტში ჯერ კიდევ ბაქოში იმყოფებოდა.
აქედან მას სისტემატური კავშირი ჰქონდა როგორც
„აჯანყებულებთან“, ისე კრემლთან. ბაქოდანვეა გაგზავ-
ნილი მისი ცნობილი დეკლარაცია: „თბილისზე საბჭოთა ხე-
ლისუფლების დროშა ფრიალებს. გაუმარჯოს საბჭოთა
საქართველოს!“ ბაქოშივე მიიღო ს. ორჯონიკიძემ 27 თე-
ბერვალს წითელი დროშის ორდენი წარწერით: „თბილი-
სის აღებისათვის“. ეს ორდენი სერგოს საბჭოთა აზერ-
ბაიჯანის რევკომმა გადასცა. ს. ორჯონიკიძე მხოლოდ
ამის შემდგომ ჩამოვიდა თბილისში. რაც შეეხება ცხე-
ნზე ამხედრებულ ქართველ კომისარს, იგი შალვა ელი-
ავა უნდა ყოფილიყო.

რუსეთის არმიის შენაერთები აქამდეც შემოსულან
თბილისში. ადრე ეს ქართლ-კახეთის კანონიერი მეფის
თხოვნით ხდებოდა, როგორც, მაგალითად, 1899 წლის
ნოემბერში. თვითმხილველის სიტყვით, მაშინ ათასობით
კაცი „მიისწრაფოდა ქალაქს გარეთ, რომ რუსთა რაზმე-
ბის შემოსვლა ენახა. ...ზარბაზნების სროლა და ზარე-
ბის რეკა ყველა ეკლესიაში ატყობინებდა ქართველ
ხალხს... ზეიმის შესახებ. ხალხის მოძრაობა, მისი აღმა-
ფრენი შეძახილები ავსებდნენ ძმური მიღების ამადელვე-
ბელ სურათს და ამქლავნებდნენ რუსეთისადმი გუ-
ლწრფელ ერთგულებას“.

აღნიშნულის შესახებ შთამბეჭდავად მოგვეთხრობს ილია ჭავჭავაძეც. იგი წერდა: „მეფის კარიდამ დაწვეული უკანასკნელ ქოხამდე სიხარულმა გაშალა თავისი სანატრელი ფრთა, სიხარულმა ხსნისამ და ნუგეშისამ. დიდი ხანია საქართველოს ამისთანა ბრწყინვალე დღე აღარ ენახა“.

მაშინ ერთმორწმუნე რუსეთის ბატალიონებს. გარეგნულად მაინც, აღმოსავლეთ საქართველოს გარეშე მტრისაგან დაცვა ევალეობდა. ამიტომაც დამხვდურთა ასეთი სიხარული და აღტაცვა გასაგებია.

ვინ მოიწვია 1921 წლის თებერვალში ბოლშევიკური წითელი არმიის შენაერთები საქართველოში? ამჯერად „თხოვნა“ საქართველოს რეეკომის სახელით რამდენმე ბოლშევიკმა მოღვაწემ გაგზავნა. მოვეუშინოთ ფ. მახარაძეს: „ჩვენ არ ვმალავთ, პირიქით, სიამაყით ვამბობთ, რომ ჩვენ აქ შემოვიყვანეთ წითელი ჯარი... დიახ, ჩვენი ნება-სურვილით მოვიდნენ საქართველოში წითელარმიელები. ჩვენ მოვეუძღოდით მათ“.

ჰქონდა თუ არა რეეკომს უფლება, ემოქმედა მთელი ქართველი ერის სახელით? რა თქმა უნდა, არა! იგი უკანონო ორგანო იყო. ამიტომაც გამოაცხადა მისი წევრები დამფუძნებელმა კრებამ საქართველოს მოღალატეებად.

როგორი იყო მოსახლეობის დამოკიდებულება საქართველოში შემოსული ჯარისადმი? ს. ორჯონიკიძე ირწმუნებოდა: „ჩაგრულთა დამცველი წითელი არმიის გამოჩენამ საქართველოს ტერიტორიაზე აუწერელი აღტაცება და ზეიმი გამოიწვია. თავიანთ მხსნელებს პურ-მარილით ხედებოდნენ, ბევრნი სიხარულისაგან ტიროდნენ“. თვითმხილველნი კი სხვას მოგვეთხრობენ: „მაგონდება მე ტფილისი თებერვლის 25-ს, დაღურემილი, თავზარდაცემული ჩვენი საზოგადოება, ზანტად გამოსული ქუჩაზე, თითქოს ცხოვრების მიზანი დაჰკარგვია ამ ხალხს და გაოგნებულს აღარ ესმის, რას უნდა ემსახუროს, რა ნაბიჯი გადადგას, რა გზას მისცეს თავი“, - წერს ერთი მათგანი.

სადგურის წინა მოედანზე, თბილისიდან გასაქცეულად გამოსული, არეულ-დარეული ხალხის სახეზე სოწარკვეთილება და საშინელება იყო აღბეჭდილი. ის-მოდა ოხვრა და წყევლა-კრულვა. დატვირთული მანქანების, ეტლების და დროგების რიცხვი სულ უფრო მატულობდა. ეს იყო შეუკავებელი გაქცევა ნახევრად შეშლილი ხალხისა, რომელსაც ამოძრავებდა შიშის გრძობა", - დასტუნს მეორე.

ვის დაუფუჯეროთ? რა თქმა უნდა, არა ორჯონიკიძეს. თუ ხალხი თავის მხსნელებს ხვდებოდა, თანაც ზემითა და პურ-მარილით, რაღად იყო იგი თავზარდაცემული, შეშინებული და სასოწარკვეთილი? ხალხი მხსნელებს კი არ ხვდებოდა, თავდამსხმელს გაუბროდა. დიახ, 1921 წლის თებერვალში აგრესორი ლენინის რუსეთი თავს დაესხა პატარა საქართველოს, მაგრამ დასავლეთის საზოგადოებრივი რეაქციის შიშით, ამ თავდასხმას თავისი ნამდვილი სახელი კი არ უწოდა, არამედ „საქართველოს აჯანყებული მუშებისა და გლეხების ძმური დახმარება" დაარქვა.

ს. ორჯონიკიძე კრემლის მითითებებს ასრულებდა. მისი მტკიცება წმინდა წყლის პროპაგანდა იყო, რომელიც თავად ბოლშევიკებს სჭირდებოდათ, რათა თავიანთი აგრესია მსოფლიო საზოგადოების თვალში სათნოებად გაესაღებინათ. ეს მითი შემდეგაც, შვიდი ათეული წლის მანძილზე, სინამდვილედ საღდებოდა. სინამდვილე კი ის იყო, რაც მიუკერძოებელმა თვითმხილველებმა ავიწერეს.

რითი ამართლებდნენ ბოლშევიკები საქართველოში ჯარის ნაწილებით შემოსვლას? მათი აზრით, „საქართველოს მენშევიკური მთავრობა უღმობელ ექსპლუატაციას უწევდა მუშებსა და გლეხებს". საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ, თითქოს მტრული პოზიცია დაიჭირა საბჭოთა რუსეთისადმი. ვითომც „ის კონტრრევოლუციის ბანაკში გადაბარგდა, მაშინ როდესაც საქართველოს მთელი მშრომელი ხალხის გულისცემა მიმართული იყო ოქტომბრის რევოლუციისაკენ. პროლეტარულ რუსეთს კი არ შეეძლო გაჭირვებაში მიეტოვებინა თავი-

სი კლასობრივი თანამომხენი. 25 ოქტომბერი, რომელმაც შექმნა რუსეთის მუშათა კლასის საბრძოლო განხორციელების აქტი, საქართველოსთვის 25 თებერვალში გამოიხატა".

ბოლშევიკური ხელისუფლების იდეოლოგთა ეს მტკიცება ზემოთხსენებული პროპაგანდისტული მითის შემადგენელი ნაწილი იყო. იმისათვის, რომ ეს მითი ადამიანებს დაეჯერებინათ, როგორც რეალობა, ამუშავდა მძლავრი პროპაგანდისტული მექანიზმი, რომელშიც ჩართულნი აღმოჩნდნენ (ნაწილი იძულებით, ნაწილი ნებით) მეცნიერები, მწერლები, პოეტები - ყველა, ვის სიტყვასაც დამაჯერებლობა უნდა ჰქონოდა. ასე გაჩნდა მრავალი ცრუ გამოკვლევა, ლექცია თუ მხატვრული ნაწარმოები, რომელთა ტიპიური მაგალითია პოეტის სტრიქონები:

(საქართველო) „შორით მოსკოვმაც გადაკოცნა
წითელ ტუნებით...
და თებერვალაც შეიმოსა
ოქტომბრის კაბით!“

ოქტომბრის გადატრიალების შემდგომ რუსეთის ხელისუფლების სათავეში მოქცეული ბოლშევიკები იმთავითვე ცდილობდნენ, განეგრძოთ თავიანთი ძალაუფლება მეფის რუსეთის ოდინდელ იმპერიულ ფარგლებში. მაგრამ პირველ ხანებში მათ ეს ვერ მოახერხეს ქვეყანაში ატეხილი სისხლიანი სამოქალაქო ომისა და უცხოეთის სამხედრო ინტერვენციის გამო. როდესაც ეს დაბრკოლებები დაძლეულ იქნა, ბოლშევიკებს თავიანთი თავადაპირველი მიზნის მიღწევა დიდად აღარ გასჭირვებიათ. მას შემდეგ, რაც აზერბაიჯანსა და სომხეთში დამყარდა საბჭოთა ხელისუფლება, დასავლეთისაგან რეალურ დახმარება მოკლებული საქართველო განწირული იყო. მასაც იგივე ხვედრი ელოდა, რაც მეზობელ კავკასიურ სახელმწიფოებს. თანაც, მსოფლიო სოციალისტურ რევოლუციამზე მეოცნებე ბოლშევიკთათვის საქართველოს სხვა დატვირთვაც ჰქონდა: მას უნდა შეესრულებინა „მოსკოვის როლი აღმოსავლეთში“. გასაბჭოებული საქართველოს სახით კრემლმა „შექმნა ახალი დასაყრდ-

ნობი პუნქტი პროლეტარული თავისუფლებისა, დაუკავშირდეს აღმოსავლეთის მშრომელ ხალხს და დაამხოს საერთაშორისო კაპიტალის ბატონობა". ბოლშევიკთა ნამდვილი მიზანიც ეს იყო და მიუხედავად ზემოდან გაფრთხილებისა - ფარულად შეენახათ იგი, „რევოლუციის ზოგიერთ რაინდს“ უნებურად მაინც დასცდებოდა სიმართლე.

მაშ, თებერვალში საქართველოსთვის არ დამდგარა გაზაფხული. 25 თებერვალი არ ყოფილა დღე - სასწაული. ეს იყო დღე დიდი დამარცხებისა. მკრეხელობა იყო ამ თარიღის ზემოთ აღნიშვნა.

„ოქტომბრის კაბით“ შემოსილმა თებერვალმა მოსპო საქართველოს დამოუკიდებლობა და წერტილი დაუსვა 26 მაისის აღმაფრენას. ამ დღეს დაიხურა საქართველოს თავისუფალი არსებობის სამწლიანი მატინე, რომელიც ბოლშევიკებმა დასაევიწყებლად გაიმეტეს. კომუნისტური მმართველობის წლებში თითოთოროლა კაცს თუ შეეძლო გადაეფურცლა ამ ფოლიანტის მტვერწაყრილი გვერდები, თუმცა, სიმართლის გამჟღავნების ნება არც მათ ჰქონდათ.

დროა, გადავშალოთ 1921 წლის 25 თებერვალს დახურული წიგნი ჩვენი თავისუფლებისა, ჩამოვაცილოთ მის სიყვითლეშეპარულ ფურცლებს ათწლებლების მტვერი და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამწლიანი გამოცდილება ჩავაყენოთ დღევანდელობის სამსახურში.

„კაკეასიონი“,
1994 წ., 24 თებერვალი.

ჩვენები მოვიდნენ? ანუ 25 თებერვალი გათენდება ხვალ

საოცარი ხალხი ვართ ქართველები, ზოგჯერ ისეთი გულუბრყვილონიც, რომ აშკარად დაუჯერებელსაც კი შესაძლებლად მივიჩნევთ. თავად განსაჯეთ: ხალხური სიმღერა გვაქვს ერთი, რომელშიც ასეთი სტრიქონია: „იანვარშიც შეიძლება გაგვითენდეს გაზაფხული“. ჩვენ ვისმენტ (ვმღერთ) ამას და მართლა გვეგონია, რომ ასეც შეიძლება მოხდეს.

ერთი პერიოდი ლამის იმაშიც დაგვაჯერეს, მზე ჩრდილოეთიდან ამოდისო, ხოლო თებერვალი რომ საქართველოს გაზაფხული იყო, ამაში თითქმის აღარავის გვეპარებოდა ეჭვი. ორი ათეული წლის განმავლობაში ჩვენს ბავშვებს სკოლაშივე ვაზუპირებინებდით: „25 თებერვალი გათენდება ხვალ, თებერვალო საქართველოს გაზაფხული ხარ!“ (სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ეს ლექსი უკვე ამოიღეს სასკოლო სახელმძღვანელოდან.

25 თებერვალი ჩვენში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დღეა. საქართველოში კომუნისტური მმართველობის თითქმის შვიდი ათწლეულის მანძილზე ეს თარიღი ზარ-ზეიმით აღინიშნებოდა.

მაინც რა იყო საზეიმო, რას შევეტრფოდით, რას შევხაროდით? ხელისუფლების სათავეში მდგომი ბოლშევიკ-კომუნისტები ქვეყანას არწმუნებდნენ, რომ ამ დღეს დაიწყო თავისუფალი და განახლებული საქართველოს წელთაღრიცხვა, დიადი კომუნისტური აღმშენებლობის საოცარი ხანა, რომელმაც უზრუნველი, საამური და ბედნიერი ცხოვრება დაგვიმკვიდრა. სინამდვილეში, ყველაფერი იყო აღნიშნულის საპირისპიროდ.

სამწუხაროდ, ისტორიული მეხსიერება სხვა არაერთ შეუსაბამობასაც იტევს. მაგალითად: XI არმიის „მკვლევარი-ისტორიკოსი“ მ. ტრასკუნოვი წიგნში „საბრძოლო თანამეგობრობის სახელოვანი ფურცლები“ (თბილისი, 1962) წერს რომ, როცა წითელი არმია 1921 წლის 25 თებერვალს თბილისში შემოვიდა, „ქალაქში

გაისმოდა სიმღერები, უკრავდა ორკესტრი, რუსთაველის პროსპექტის ახლოს გაჩერდა ერთ-ერთი ნაწილი. მოიყარეს ქალაქის მცხოვრებლებმა. **ჩვენები მოვიდნენ! ჩვენები მოვიდნენ! გაისმოდა ყველგან**" (გვ. 129) (ხაზი ჩემია, - ო. ჯ.).

მადლობა ღმერთს, უკვე მესამე წელია 25 თებერვალს აღარ ვხეიშობთ, მაგრამ ის „ჩვენები“, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ ჩვენთან არიან, ამიტომ ურიგო არ იქნება, კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ, როგორ და რისთვის შემოვიდნენ საქართველოში საბჭოთა რუსეთის ჯარები და გავარკვიოთ - რამდენად ჩვენები არიან ისინი.

რუსეთის წითელი არმიის შემოჭრის მომენტში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას ჰყავდა თავისი კანონიერი ხელისუფლება - მრავალპარტიულ არჩევნებში პირდაპირი, თანასწორი, საყოველთაო და ფარული კენჭისყრით არჩეული, ხალხის ნების გამომხატველი დამფუძნებელი კრება და კრების მიერ დანიშნული მთავრობა. მიუხედავად ეკონომიკურ სფეროში არსებული სიძნელეებისა, საქართველოში შენდებოდა სამართლებრივ ნორმებზე დაფუძნებული დემოკრატიული სახელმწიფოებრიობა და ქართველი ერიც მსოფლიოს ცივილიზებულ ერთა შორის იმკვიდრებდა ადგილს. საქართველო ევროპული განვითარების ნორმალურ კალაპოტში დგებოდა. ქვეყანაში მშვიდობამ დაისადგურა, მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ხელისუფლებისადმი ნდობით იყო განწყობილი, რევოლუციური გადატრიალების მოსაწყობად აღარავითარი საფუძველი არ არსებულა. საქართველოში შემოჭრილ საბჭოთა ჯარებს, როგორც თვითონ ირწმუნებოდნენ, „მენშევიკთა ბატონობისაგან განაწამები მუშებისა და გლეხების განთავისუფლება" კი არ ამოძრავებდათ, - მათ მიზანს იმპერიის მარწუხებისაგან თავდახსნილი საქართველოს კვლავ დაპყრობა და რუსეთის გავლენის ქვეშ მოქცევა შეადგენდა.

რაც შეეხება იმ ქართველ ბოლშევიკებს, რომლებმაც აქტიურად შეუწყვეს ხელი რუსეთს საქართველოს ხელახლა დაპყრობაში, - მათ საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ ჯერ კიდევ 1921 წლის 21 თებერვალს

გამოუტანა განაჩენი, როდესაც ისინი ქართველებს მოღალატეებად გამოაცხადა. გამარჯვებულმა კომუნისტებმა ეს განაჩენი საგულდაგულოდ დამალეს, მაგრამ „არაფერია დაფარული, რომელიც არ გაცხადდება“, - ხალხმა ყველაფერი შეიტყო. საქართველოს რეკომის წევრთა სახელები წყვეით იხსენიება და, ცნობილი ლექსის პერიფრაზას რომ მივმართოთ, ჩვენთვის დღესავით არის ნათელი, რას იტყვის მათზე შთამომავლობა.

იმ ადამიანებისათვის კი, ვინც დამოუკიდებელ საქართველოში იცხოვრა და თავისუფლებაწართმეული სამშობლო იხილა, ყველაფერი იმთავითვე ნათელი იყო. საილუსტრაციოდ მოვუსმინოთ რამდენიმე მათგანს.

ქართველი ემიგრანტი მიშა ლაშქარაშვილი იგონებს: „დამშეული და ფეხშიშეელი მე-11 არმიით შემოსულმა რუსებმა თან მოიყოდეს ქართველი მოღალატეების მარქსისტული ჯგუფი ფილიპე მახარაძის მეთაურობით. აქედან იწყება კაცობრიობის დამაქცევარი ქმედება: ძმათა მკვლელობა, ყოველგვარი სიყაღბე, მთელი არსებული კულტურის განადგურება“ („რესპუბლიკა“, 1991 წ., 6 იანვარი).

ცნობილი სწავლული ზურაბ ავალიშვილი შემდეგნაირად გადმოგვცემს წითელი არმიის ნაწილების შემოჭრას: „25 თებერვალს 1921 წ., საბჭოთა ჯარები შედიოდნენ თბილისში; წინ მიუძღოდა წითელი ბაიჩადით ხელში, თეთრ ცხენზე მჯდომი, ერთი ქართველი კომისართაგანი, მას გვერდით უხილავით მოჰყვებოდა, გაძვალტყავებული ჯახრიკაზე, პონძებში გახეული ჩონჩხი და გასისხლიანებულ თითებში ეჭირა ნგრევის ცელი“ (ზ. ავალიშვილი, საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში, თბ., 1925, გვ. 383-382).

პოეტმა კოლაუ ნადირაძემ, საკუთარი თვალით რომ იხილა დაუცველად მიტოვებულ თბილისში მტრის ჯარების შემოსვლა, ლექსში - „25 თებერვალი, 1921 წელი“ - ასე აღწერა ნანახი:

**„თოვდა და თბილისს ებურა თაღხი,
დუმდა სიონი და დუმდა ხალხი.“**

.....
**წითელი დროშით, მოდერილ ყელით,
თეთრ ცხენზე მჯდომი, ნაბიჯით ნელით
შემოდის და სიკვდილი ცელით".**

(„პოეტის ათასი სტრიქონი“, თბ., 1985, გვ. 295).

შეიძლება კაცმა დაიჯეროს, რომ ჩვენები ნგრევითა და სიკვდილის ცელით შემოვიდნენ საქართველოში? არა და არა! არც წინამძღოლი ქართველი კომისარი და არც უკან მომყოლი რუსი წითელარმიელები არ ყოფილან ჩვენები. ისინი სამშობლოს უარყოფელი მარქსისტული იდეოლოგიით გაბანგული, მანთურქი საბჭოთა დამპყრობლები იყვნენ.

საყოველთაო ჭეშმარიტებაა, ყველაზე უფრო პოეტი შეიგრძნობს როგორც დროის მაჯისცემას, ისე ცხოვრების ცვალებადობას. აი, ოციანი წლების ქართული პოეტური შემოქმედების რამდენიმე ნიმუში, სადაც ძალუმაღ იგრძნობა ეპოქის სუნთქვა:

**„ყველას გადაგვიტანს სიკვდილი მალე
ასუ დატრიალდა ბოროტი საქანელა**

.....
**ჩვენ უფრო უარესი დრო მოგვეწია,
რადგან ჩვენ თვალწინ ლექსი დაობდა".**

ეს ტიციან ტაბიძეა. ლექსი 1922 წლის 25 სექტემბრით თარიღდება („ბახტრიონი“, 1922 წ., 9 ოქტომბერი). საქართველოს თავისუფლების დაკარგვიდან ჯერ მხოლოდ ერთი წელი და 7 თვეა გასული.

**„დღეები წელს და დღეები შარშან
ბგვანან კუბოებს და კატაფალკებს" -**

დაწერს 1923 წელს ილო მოსაშვილი ლექსში, რომელსაც „დღეები კუბოებით“ დაარქმევს („ივერია“, 1923 წ., 11 ნოემბერი). სულდატყვევებული პოეტი შალვა კარმელი საპყრობილედქცეულ სამშობლოდან გაქცევას ლამობს და ფრთებს დაეძებს. ეს მისი სიტყვებია: **„სად არის ფრთები, რომ ავცდე ბორკილს“** („ბახტრიონი“, 1922 წ., 16 ოქტომბერი).

თავისუფლებისათვის ბრძოლაში შეიღდაღუპული და სამშობლოს ბედით შეჭირვებული მხცოვანი პოეტი

კოტე მაყაშვილი მწარედ ამოიკვნესებს: „**თებერვალმა სამუდამოდ დამიზამთრა მაისი**“.

რამ დაუობათ პოეტებს ლექსი? ვინ დაადოთ ხუნდი და ვინ დაუზამთრათ მაისი? ვინ დაამსგავსა დღეები კუბოებსა და კატაფალკებს? ჩვენებმა?!

უფრო ახლოს გავეცნოთ „ჩვენებს“. მათში ხომ რუსეთის წითელარმიელები იგულისხმებიან.

ვიდრე საქართველოში შემოიჭრებოდნენ, რუსეთის ჯარებმა ჯერ აზერბაიჯანი დაიკავეს და იქ საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადეს. თვითმხილველი გვიამბობს:

„**აზერბაიჯანში მყოფი ჯარი ძალიან ცუდ შთაბეჭდილებასა სტოვებს, ჩაუცმელია, მოუვლელი, დამშეული... აზერბაიჯანში მოყოლილ მოსამსახურეებში შიგა და შიგ ქართველი ბოლშევიკებიც ყოფილან, მაგრამ თავისი თვალთ რომ დაუნახიათ, თუ რას წარმოადგენდნენ ბოლშევიკები, უთქვამთ: დმერთმა დაგვიფაროს ამათგანო და საქართველოში აზრშეცვლილები დაბრუნებულან**“ („*სახალხო საქმე*“, 1920 წ., 28 მაისი).

სხვა პიროვნება, რომელმაც ცოტა ხანს ციდევე დაპყრო გასაბჭოებულ აზერბაიჯანში, გვიმოწმებს: „**საბჭოთა ჯარების შემოსვლასთან ერთად ბაქოში გაქრა სურსათი, ნაწილი გატანილ იქნა რუსეთში, ნაწილს კი რეკვიზიცია უყვეს ჯარის საჭიროებისათვის... ბაქოში შესულმა ნაწილებმა დაიტაცეს 25 ათასი წყვილი იტალიური ტანსაცმელი**“ („*საქართველოს რესპუბლიკა*“, 1920 წ., 10 იანვარი).

გგონიათ საქართველო დაინდეს?

„**რუსები შეიმოიჭრნენ თუ არა, მათ დაიწყეს რუსეთში გაზიდვა პურის, სიმინდის, ხილის და ხეა ხანოვანების... 25 თებერვლის კატასტროფის პირველი დღიდანვე მშიერმა რუსეთმა დაბეგრა საქართველოს მცხოვრებლები... მარტო შირაქში 4880 ფუთი ხორბალი შეაწერეს**“ („*რესპუბლიკა*“, 1991 წ., 5 თებერვალი).

სხვისი ქონების მითვისება, ძარცვა, გლეჯა, მაროდორობა და სპეკულაცია, ჩვეულებრივი მოვლენა იყო საბჭოთა ჯარისკაცთა შორის. აი, რას ვკითხულობთ საქართველოში შემოჭრის ორი თვის თავზე, 1921 წლის

28 აპრილს გამოცემულ ბრძანებაში თბილისისა და მთლიანად ქვემო ქართული რაიონის გარნიზონისადმი: „იყო შემთხვევა, რომელმაც დააზარალებინა ბრძანების ბაზარზე ზოგიერთი შეგნებული წითელი არმიელები ჰყიდდნენ ტანისამოსს, რომლებიც მიცემული ჰქონდათ ჩასაცემლად და რომლებიც ირიცხებოდა მათ სახელზე...“

ბრძანებაში წითელი არმიელი, რომელიც ჰყიდის მისთვის მიცემულ ტანისამოსს, ისე მისი შემსყიდველი მოქალაქე, არის მტერი რევოლუციისა და დასჯილ იქნება რევოლუციური კანონის მთელი სისასტიკით... ბრძანებას ხელს აწერენ გარნიზონის უფროსი მელნიკოვი, კომისარი ლარიჩკინი და კომენდანტი აბაშიძე („წითელი მხედარი“, 1921 წ., 15 მაისი).

არც სახელმწიფო დაწესებულებებისა და მშვიდობიანი მოსახლეობის სახლების გადაწვა ყოფილა უცხო ახალ საბჭოთა დამპყრობელთათვის. სწორედ ეს გარემოება ჰქონდა მხედველობაში იუმორისტულ ჟურნალ „ყუმბარას“, რომელიც 1921 წლის პირველ ნომერში სიმწრით ხუმრობდა: „ტფილისის სამაზრო რეკომი იწვევს დახელოვნებულ ცეცხლის წამკიდებლებს ახალ ბინის გადასაწველად. ჯილდოთ მიეცემათ რაც მის საწყობში სურსათ-სანოვაგე მოიძებნებაო“.

დამპყრობელმა დვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანა თავისად დაიკვლა და მის ყველფას შეუდგა. საქართველოს დაბა-ქალაქებსა და კურორტებს ოჯახებით მოედვნენ ჩვენი „განთავისუფლებისათვის“ მებრძოლი „ამხანაგები ცენტრიდან“, რომელთა შორის მრავლად იყვნენ გაიძვერები, თაღლითები და ქურდები (გ. ორჯონიკიძე, სტატიები და სიტყვები, თბ., 1957, გვ. 90). მათი ამაზრზენი ქცევა ადგილობრივ მცხოვრებელთა უკმაყოფილებასა და აღშფოთებას იწვევდა.

სამხედროები თავიანთი გონებრივი ჰორიზონტისა და გაქანების ფარგლებში ცდილობდნენ ქართულ სოფლებში დაბანაკებული ჯარის ნაწილებისა და მოსახლეობის ურთიერთობა წარმოეჩინათ როგორც შეხმატკბილებული და იდილიური ყოფა. მათი აზრით, რუსი წითელარმიელები ქართველი გლეხების დასახმარებლად

გულანთებული მებრძოლები იყვნენ, თავიანთი ინტერნაციონალური მოვალეობის შესრულებაზე ფიქრში რომ უთენ-ულამდებოდათ.

XI არმიის პოლიტსამმართველოს გაზეთს „კრასნი ვოინს“ თავის ფურცლებზე პქონდა რუბრიკა „წითელი არმია და მოსახლეობა“. გავეცნოთ ერთ ინფორმაციას ამ რუბრიკიდან: „ლაშქრობათა შემდეგ ჩვენი ბრიგადა გარნიზონის სახით ბოლოს გაჩერდა წითელწყაროში. წითელარმიელებმა მიიღეს დასვენების საშუალება. მაგრამ მათ არ სურთ ისხდნენ შინ. ერთმა დარბმა გლეხმა მეთაურს სთხოვა ცხენები, რომ მიწა დაეხნა. ამხ. ბალაშოვმა ნება დაართო და ჯარისკაცებმა შეერემეტმა და უალევემა სურვილი გამოთქვეს ერთი დღე ემუშავნათ. ეს ასეც მოხდა. ქება და დიდება თქვენ ამხანაგებო. თქვენმა ერთი დღის მუშაობამ ერთი წლის სარჩო მისცა გლეხის ოჯახს“ („კრასნი ვოინ“, 1921 წ., 18 მაისი).

ამგვარი პროპაგანდისტული ცნობების გვერდით იმავე გაზეთის ფურცლებზე საკმაოდაა უფრო რეალისტური მასალა, რომელსაც რეფრენივით გასდევს საერთო საზრუნავი: „დროა აღმოვეფხვრათ ლოთობა!“ დავიმოწმებ გაზეთის კორესპონდენტის კოსტიუკოვის წერილს: „5 მაისს მომიხდა მოწმე ვყოფილიყავი დამადონებელი სცენის. ხაშურში სოხუმს მიმავალი მზვერავი ჯარისკაცთა შენაერთი მატარებელში სხდებოდა. ყველანი, მცირე გამონაკლისის გარდა, მთვარალები იყვნენ, უწესოდ იქცეოდნენ და ადგილობრივ მცხოვრებთ აბუნად იგდებდნენ. მთვარალი იყო ოცეულის მეთაურიც. ასეთი მოვლენები სცემენ ჩვენს ავტორიტეტს მშრომელ მოსახლეობაში“ („კრასნი ვოინ“, 1921 წ., 24 მაისი).

როცა საბჭოთა ჯარისკაცთა განუკითხაობაზე თვით სამხედრო გაზეთი ასეთ რამეს წერდა, ადვილი წარმოსადგენია, რა იქნებოდა სინამდვილეში.

„მოლაშქრენო, გათავხედდით,
შეუტიოთ შედგრად მტერსა;
დაუღეწოთ და დაეამტვრიოთ,
კელაჲ მივსდითო დანამტვრევსა!“

- მოუწოდებს წითელარმიელი ვინმე შ. მარანდუაძის თანამებრძოლებს 1921 წლის 19 ივნისს გაზეთ „წითელი მხედრის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებულ „ლექსში“.

ყველა ყველა და საბჭოთა არმიელებს ლეწვა-მტკრევისა და გათავხედებისაკენ მოწოდება ნამდვილად აღარ სჭირდებოდათ, მათ ჩინებულად იცოდნენ თავიანთი „ხაქმე“.

„რუსის ჯარისკაცები არბევენ ქვეყანას და ხელს უშლიან მიწის მუშაობას, წითელ არმიასა და მცხოვრებლებს შორის გრძელდებოდა შეტაკება“, - ეროვნულ-პატრიოტული ძალები ცდილობდნენ საქვეყნოდ მოეფინათ სიმართლე, მაგრამ არავინ იყო გამკითხავი. მეტიც, გაზეთის ცნობით, თურმე ოპერის თეატრში შეკრებილი თბილისის აღმასრულებელი კომიტეტისა და საქართველოს პროფკავშირთა საბჭოს გაერთიანებული პლენუმის მონაწილენი ამ გულშემზარავ ამბავს **„ხარხართისმენდნენ“** (*კომუნისტი*, 1922, წ., 1 ივნისი).

საზოგადოებრივი აზრის გაუვნებლობა ოდენ იგნორირებით შეუძლებელი იყო, მით უფრო, რომ საქართველოში საბჭოთა ჯარების შემოჭრა დასავლეთშიც შეფასებულ იქნა, როგორც სუვერენული ქვეყნის ოკუპაცია, რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობა. ამიტომ დამპყრობლებიც და მისი დამქაში ქართველი ბოლშევიკები კონტრაგიტაციას შეუდგნენ.

„ლაპარაკი ოკუპაციაზე შეუძლებელია, ვინაიდან წითელი ჯარი არ არის კონგლომერატი რომელიმე განკერძოებული ერისა, არამედ ის არის მთლიანი ინტერნაციონალური მუშათა და გლეხთა შეიარაღებული ძალა, რომელიც ხიშტით ხელში იცავს თავის უფლებას“, - ამტკიცებდა წითელი ჯარის მეთაური ეგოროვი საქართველოს ცაკის სესიაზე გამოსვლისას (*კომუნისტი*, 1922 წ., 8 ივნისი). ასეთი „რკინისებური“ ლოგიკა გააჩნდა როდიონოვის წინამორბედ სარდალს, მაგრამ დამატებითი შეკითხვით, - თუ რა უფლების დაცვაზე იყო ლაპარაკი, გენერალი არავის შეუწუხებია.

მაინც რისთვის მოვიდა წითელი არმია საქართველოში? მოვესმინოთ გაზეთ „წითელ მხედარს“, რომე-

ღმაც 1921 წლის 1 მაისს თავის ფურცლებზე უპასუხა ამგვარ კითხვას:

.....**რათ შემოვიდა საქართველოში წითელია არმია?** ხან გულუბრყვილოდ და ხან ბოროტად ჰკითხულობენ რევოლუც რუსი „ობივატელები“ ისე უზომოდ ფიცხი და საეჭვო ქართველი პატრიოტები: და მაშინვე გიპასუხებენ პიჩველნი: ალბათ იგი იმიტომ მოვიდა, რომ კვლავ შეუერთონ რუსეთს მისგან ჩამოშორებული საქართველო.

მეოტენი ამბობენ და ფარულად გულში ჰფიქრობენ იმავეს. ხოლო თუ ასეთი განზრახვა არა, - განგრძობს მრავალი რუსი - მაშინ ამაოდ დადგრილა რუსეთის მხედრობის სისხლი თბილისთან, ქუთაისთან და სურამთან, და ამ შემთხვევაში რუსეთის არმიის ყოფნაც ზედმეტია. საბჭოთა საქართველოს მტრები სიხარულით ებღაუჭებიან აზრს, რომ რუსეთის წითელი არმიის კვლავ საქართველოში დარჩენა მართლაც სრულიად არაა საჭირო, თუ იმისთვის არა, რომ შტიკების საშუალებით გაამაგრონ საქართველოს ხალხის სურვილის წინააღმდეგ კომუნისტების ძალაუფლება.

... მოვიდა რა საქართველოში რუსეთის წითელი არმია და დაუკავშირდა რა ქართველ მშრომელ ხალხს, ამით მან შექმნა ახალი დასაყრდენი პუნქტი პროლეტარულ თავისუფლებისა, რათა გაამაგრდეს და დაუკავშირდეს აღმოსავლეთის მშრომელ ხალხს და მით დაამხოს საერთაშორისო კაპიტალის ბატონობა" (ხაზი ჩემია, - ო. ჯ.).

საქართველოში კარგა ხანია აღარ არის კომუნისტების ძალაუფლება, დამშეული საბჭოეთი კი ახლა უსირცხვილოდ საჭმელ-სასმელს თხოვს იმათ, ვისაც უწინ მუშტს უღერებდა. ფიქრი „საერთაშორისო კაპიტალის“ დამხობაზე დღეს უაზრობად იქცა.

მაშ რაღას უდგანან საბჭოთა არმიის ნაწილები საქართველოში? რა, მართლა ჩვენებად მიაჩნიათ თავი?

„ახალგაზრდა ივერიელი“,
1991 წ., 19 თებერვალი.

„ჩვენ რომ ვუთხრათ, ისინი დღესვე დატოვებენ საქართველოს“

1921 წლის 14 თებერვალს ლენინმა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის სახელით XI არმიას ნება დართო „საერთაშორისო ნორმების დაცვით“ აელო თბილისი. სამხედრო ოპერაცია, რომელიც საქართველოს ოკუპაციას და გასაბჭოებას ისახავდა მიზნად, კარგა ხნის განმავლობაში მზადდებოდა. საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულმა მთავრობამ ვერ შესძლო ქვეყნის დაცვა. მიუხედავად ქართველი იუნკერების თავდადებისა, გვარდიისა და ლაშქრის რამდენიმე წარმატებული ბრძოლისა, მტრის შემოტევა ვერ იქნა მოგერიებული... 25 თებერვალს XI წითელი არმიის ნაწილები თბილისში შემოვიდნენ. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლება გამოცხადდა.

საბჭოური ისტორიოგრაფია თითქმის შვიდი ათეული წლის განმავლობაში ამტკიცებდა, რომ წითელი არმია საქართველოში შემოვიდა მენშევიკების წინააღმდეგ აჯანყებულ მშრომელთა ძმური დახმარებისათვის და, რომ მადლიერი ქართველი ხალხი არმიას თავის მხსნელად მიიჩნევდა. ეს დებულება ეყრდნობოდა ს. ორჯონიკიძის გამიზნულ ტყუილს: „ჩაგრულთა დამცველი წითელი არმიის გამოჩენამ საქართველოს ტერიტორიაზე აუწერელი ადტაცება და ზეიმი გამოიწვია. თავიანთ მხსნელებს პურ-მარილით ხედებოდნენ, ბევრნი სიხარულისგან ტიროდნენ“ (გ. ორჯონიკიძე, სტატიები და სიტყვები, თბ., 1957, გვ. 188). ეს იყო ცინიზმი. ორჯონიკიძე სიბართლის აბსოლუტური იგნორირებით სასურველს რეალურად ასაღებდა. სინამდვილე კი სულ სხვა იყო. შევეცადოთ თვითმხილველთა მონათხრობისა და დოკუმენტებზე დაყრდნობით აღვადგინოთ სურათი.

ჯერ „ჩვენი მხსნელი“ XI არმიის გარეგნული სახე ვნახოთ. თავად სამხედრო უწყების ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, ტროცკი, ამ არმიას „პარტიზანებისა და ბანდიტების ბრბოს“ უწოდებდა. საქართველოში შემოჭრამდე ცოტა ხნით ადრე, ეხებოდა რა XI არმიის მდგომარეო-

ბას ს. ორჯონიკიძე წერდა: „ჯარისკაცებმა სტავროპოლელ გლეხებს ჩამოართვეს ტყაპუჭები, იმისათვის, რომ შემოსილიყვნენ, თუმცა ცნობილია, რა ბოროტმოქმედებას იწვევს ამგვარი თვითშემოსვა. ეს ჩვენს წინააღმდეგ ამხედრებდა მოსახლეობას. ასევე არ იყო ფული ჯარისკაცებისათვის ჯამაგირის მისაცემად... არმია შიშველ-ტიტველი, ავადმყოფი, უფულო და უიარაღო, სულ უფრო და უფრო კარგავდა თავისი თავისადმი რწმენას. დაიწყო გახრწნა“ (გ. ორჯონიკიძე, დასახ. წიგნი, გვ. 108, 178).

„ჩვენ ყველას მოგვაქვს თან ტომრები, რადგან დაგვიბრდნენ, მთელი კვირა თბილისის გაძარცვის ნებას გაძლევთ: იქ მდიდარი ბურჟუები არიან და ყველაფერი უნდა წავართვათ“ - გულახდილად ამბობდა თბილისის მისადგომებთან ბრძოლაში ტყვედ ჩაყარდნილი ერთი რუსი ჯარისკაცი. „ჩვენ ძალით გვაბრძოლებდნენ და მშიერ-მწყურვალთ იმედებით გვეკვებავდნენ, რომ საქართველოში ვიპოვიოთ სამოთხესო“ - დასძენდა მეორე ტყვე („საქართველო“, 1921 წ., 24 თებერვალი) და ეს ყველაფერი მართალი იყო. სწორედ ამგვარი დაპირებებითა და ლოზუნგებით აღაფრთოვანებდნენ ჯარისკაცებს მათი ბოლშევიკი მეთაურები და კომისრები. „როსტოვს იქით ჩვენ გველოდებიან თავისუფლებისმოყვარე კავკასიის მუშები და გლეხები. წინ არის არა მარტო გამარჯვება, არამედ პურიც დამშეულთათვის, ნახშირი, ნავთობი“ - მიმართავდა ს. ორჯონიკიძე წითელარმიელებს ხარკოვის აღების შემდეგ, 1920 წლის დეკემბერში.

თუ რას ნიშნავდა პური რუსი ჯარისკაცისათვის იმ დროს ნათლად მოწმობს ეს წერილი: „ძმაო სერიოჟკა! დიდი ხანია რაც შენს შესახებ არა ვიცი რა, შენი ოჯახი სულ დაანგრეხს, ვანკა შიმშილით მოკვდა, ფუთი ხორბალი 50000 მან. ღირს, მაგრამ საყიდელიც არსად იშოვება. ხვალ მივდივარ სოფ. ივანოვკაში, იქნებ იქ მაინც ვიშოვნო, შენგან მოველოდი პურს, იქნებ რღორმე მოახერხო ერთი ფუთის გამოგზავნა“. რუსეთიდან გამოგზავნილი ეს ბარათი ტყვედჩაგდებულ ერთ-ერთ წითელარმიელს აღმოაჩნდა ჯიბეში 1921 წლის თებერვა-

ლში („საქართველოს რესპუბლიკა“, 1921 წ., 22 თებერვალი).

ახლა ის ვიკითხოთ, თუ როგორ იქცეოდნენ „მხსნელად“ მოვლენილი საბჭოთა რუსეთის ჯარის ნაწილები საქართველოში. „თბილისში პროდუქტები ბევრია, მაგრამ შეუმჩნევლად ქტება“ - წერდა 1921 წლის 23 მარტს ფ. მახარაძე ლენინს. ამ გაქრობაში თავისი წვლილი შეჰქონდათ რუს ჯარისკაცებს. ისინი იტაცებდნენ სურსათ-სანოვაგეს, არბევდნენ საწყობებს, სხვადასხვა ნაგებობებს.

გასული საუკუნის ბოლოს ცნობილ ზუბალაშვილებს თბილისში მარტოხელა მოხუცების თავშესაფარად და სამკურნალოდ „უპოვართა სახლი“ აუგიათ. იგი მკვიდრად ნაგები, „მოხდენილი შენობა“ ყოფილა, მდებარეობდა სტ. ზუბალაშვილების ქუჩაზე. ამ ამბების თანამედროვე ა. ზუბალაშვილი იგონებს: „...მახსოვს 1921 წლის 25 თებერვალი, თბილისში შემოჭრილი წითელი არმია. დილით, უპოვართა სახლის დარაჯი შეშინებული მოიჭრა ჩვენთან... და ცრემლმორთულმა გვიამბო წითელარმიელთა ნამოქმედარზე, რომლებსაც სასტიკად დაეღობათ შენობა, ნამსხერქვევად ექციათ ვესტიბიულში მდგარი იქაურობის ამშენებელ-დამაარსებლის მწვანე მარმარილოს ბიუსტი“ („კომუნისტი“, 1990 წ., 25 მარტი).

„სოფლებში ანაგაში, ვაჭირში პირველი შემოსელიდან დღევანდლამდის იმყოფება ჯარის ნაწილები. ამას დიდი ზარალი მოაქვს მუშა-გლეხებისათვის და უკმაყოფილებასაც იწვევს... გლეხები, რომლებიც თითო კვირათობით მიდიოდნენ სახნავ-სათესად და ასევე ვენახებში სამუშაოდ, ესლა ვეღარ ანებებენ სახლებს თავს, რადგან გარეშე ძალა თვით სახლებში დგას და ამისთანა შემთხვევაში კი ჩვენი გლეხი სახლს ვერ შორდება. განსაკუთრებით ეს ითქმის ქიზიყზე, სადაც სახნავ-სათესი მინდვრები ორი-სამი დღის სავალზე იმყოფება“, - წერდა გაზეთი „სოციალ-ფედერალისტი“ 1921 წლის 12 აპრილს.

ასეთივე მძიმე მდგომარეობა იყო შიდა ქართლშიც, საარქივო დოკუმენტი მოგვითხრობს, რომ სოფლების:

სვერის, ქემერტის, მინდიანის, ყაფლანის და სხვ. მცხოვრებლებმა 1921 წლის 25 აპრილს ერთობლივი განცხადებით მიმართეს მთავრობას. განცხადებაში ნათქვამია: „შეგვაწუხა ჯარმა, რომელიც დგას დღეს ცხინვალში. მოდიან სახლებში და გვაწუხებენ. გვთხოვენ ჭირნახულევს, საკლავს და აფუჭებენ ჭირნახულს და ვენახებს და არ გვაქვს დამე ძილი. მუდამ დამე ხდება დაცემა. ამასთან საქონელი გეყამს მუდამ სახლში, რადგანაც გვეშინიან მოტაცების. თუ წავეყვანთ საძოვრად, მოდიან და იტაცებენ, რადგან არ ვშინით“ („ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1990 წ., 20 იანვარი).

დავიმოწმეთ ოფიციალური მასალაც: „რა ზომებია მიღებული იმ მხრივ, რომ წელს ყველა საძოვრები ხელთ იგდეს წითელარმიელებმა და გლეხობა უსაძოვროდ დატოვებს?“, - კითხულობს ერთ-ერთი მაზრის წარმომადგენელი სრულიად საქართველოს მაზრებისა და ქალაქების რეკომების თავჯდომარეთა და მათი მოადგილეების პირველ ყრილობაზე, რომელიც 1921 წლის ნოემბერში გაიმართა. მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენელი პასუხობს: „ჩვენ ბევრი საჩივრები მოგვდის ამის შესახებ. არმიელებმა ეს საძოვრები ხელში ჩაიგდეს და ხელიდან არ უშვებდნენ. ჩვენ მიემართეთ უმაღლეს მთავრობას ზომების მისაღებად. გვიპასუხეს: ზომებს მივიღებთო, მაგრამ დღემდე არაერთი ზომები არ მიუღიათ. ამ მხრივ ჩვენ ბრალს ვერ დაგვდებთ, რადგან ეს არმიელები ჩვენ განკარგულებაში არ არიან“ (იხ. ამ ყრილობის სტენოგრაფიული ანგარიში, თბ., 1922, გვ. 153, 160).

წითელი არმიის საჭიროებისათვის სამხედრო მოქმედების დროს მოქალაქეებს ჩამოერთვათ ცხენები, ურმები, საქონელი, საკვები და სხვ. მართალია, საქართველოს რეკომმა შექმნა ზარალის ამნაზღაურებელი კომისია, მაგრამ ზარალს იმ შემთხვევაში უნაზღაურებდნენ, „თუ რეკვიზიციის გამო დაზარალებული პირი ქონებრივად უზრუნველყოფილი არ იყო და ნამდვილად უკიდურეს გაჭირვებას განიცდიდა“. ამასთან, დაზარალებული მოქალაქე უამრავ ბიუროკრატიულ წინააღმდეგობას აწყ-

დებოდა, ვიდრე კომისია მის კანონიერ პრეტენზიას დააკმაყოფილებდა. ნათქვამის საილუსტრაციოდ მოვიშველიებ სტატისტიკას: შექმნიდან 6 თვის განმავლობაში კომისიაში 862 საქმე აღიძრა, მათგან მხოლოდ 376 იქნა განხილული, ხოლო კიდევ უფრო მცირეა კომისიის მიერ დაკმაყოფილებულ მოქალაქეთა რიცხვი - 219 (იხ. დასახელებული ყრილობის სტენოგრაფიული ანგარიში, გვ. 79-80).

„საბჭოთა რუსეთი მხსნელად მოველინა საქართველოს“, - ამტკიცებდა ხელისუფლება; „წითელარმიელებს ქართველები პურმარილით ხვდებოდნენ“, - ხელისუფალთ კვერს უკრავდნენ და თაობებს აბრიყვებდნენ ისტორიკოსები და ჟურნალისტები. ამ მხრივ ტიპურია ასეთი მაგალითი: წითელი არმიის შემადგენლობაში, რომელმაც საქართველო დაიპყრო, სხვებთან ერთად იბრძოდა ნიკიტა ხრუშჩოვიც. იგი მაშინ XI არმიის მე-9 დივიზიის (მეთაური ნ. კუბიშვევი) 74-ე მსროლელი პოლკის მე-2 ბატალიონის კომისარი იყო. 1961 წლის თებერვალში, ახლა უკვე პარტიისა და სახელმწიფოს ხელმძღვანლის რანგში, ხრუშჩოვი კვლავ ესტუმრა თბილისს, სადაც გაიმართა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების სოფლის მეურნეობის მოწინავეთა თათბირი. თათბირის დღეებში ხრუშჩოვმა მოიგონა 40 წლის წინანდელი ამბები და ახსენა აჯამეთელი ნიკოლაძის ოჯახი, სადაც იგი მიუპატიჟნიათ. **„მახსოვს მაშინ აჯამეთში ძალიან მაღალი სიმიწი მთხვარეობა“**, - მეტი ვერაფერი გაიხსენა თავისი წითელკომისრობის დროიდან ნიკიტა სერგის-ძემ. ამ ფაქტის შემსწრე „ბედნიერი“ ჟურნალისტი სასწრაფოდ აჯამეთში გაემგზავრა, მოძებნა სანუკვარი ოჯახი და 90 წელს გადაცილებულ ბერიკაცს რ. ნიკოლაძეს ასეთი რამ ათქმევინა: **„იმ წელიწადს რა დამავეიწყებს: წითელ არმიასთან ერთად ჩვენ სოფელში ახალი ცხოვრება შემოვიდა. ჩვენ ყველანი, მათ შორის მამაჩემიც, სიხარულით ვეგებებოდით წითელ ჯარისკაცებსა და მეთაურებს. მეთაურები ხშირად გვესაუბრებოდნენ, გვიამბობდნენ, თუ როგორ უნდა მოგვეწყო ახალი ცხოვრება“** („სოფლის ცხოვრება“, 1961 წ., 12 მაისი).

ასე სადღებოდა სიცრუე სიმართლედ ათწლეულებობის განმავლობაში. ფაქტებს რომლებიც საპირისპიროს დაღადებდნენ, გვერდს უვლიდნენ, ვითომ არც არსებულყო. „მაგონდება მე ტფილისი თებერვლის 25-ს, დადურემილი, თავზარდაცემული ჩვენი საზოგადეობა, ზანტად გამოსული ქუჩაზე, თითქოს ცხოვრების მიზანი დაჰკარგვია ამ ხალხს და გაოგნებულს არ ესმის, რას უნდა ემსახუროს, რა ნაბიჯი გადადგას, რა გზას მისცეს თავი“ - წერდა ამ ამბების თვითმხილველი გაზეთ „სოციალ-ფედერალისტი“ 1921 წლის 16 მარტს.

მწერალი ლევან მეტრეველი ასე აღწერს 1921 წლის 24 თებერვლის ღამის თბილისს: „აღარავენ დადის ჩვეულებრივით - როგორც ათიოდე დღით წინეთ. შთაბეჭდილება ისეთია, თითქოს სადღაც მიისწრაფიან, ვიღაც მისდევთ უკან... ქალაქი ცარიელია. მარტო სადგურისაკენ მიმავალ მთავარ ქუჩებზე მოსჩანს ხალხი და ყველას პირი აქვს სადგურისაკენ... ესა ჰგავს მხოლოდ ომით შეშინებულ ხალხს“ (ლ. მეტრეველი, განთიადი 25 თებერვლისა საქართველოში, თბ., 1931, გვ. 4, 10, 12).

ექიმი იოსებ ასლანიშვილი, - იმხანად ქართული არმიის ერთ-ერთი სამედიცინო რაზმის უფროსი, ჯარის ნაწილებთან ერთად უკან იხევდა ბათუმისაკენ. მის მესსიერებას ქუთაისისა და ხონის ასეთი სურათი შემორჩა: „ქუთაისი... ამ დროს წარმოადგენდა მკვდარ ქალაქს, დუქნები დაკეტილია, სუყველას მიენქარება სახლებისაკენ, სდგება თავდაცვითი რაზმები და სხვ. საშინელია ასეთი მომენტები, სცილდები შენს ოჯახს, ხედავ ცრემლიან, დაღონებულ დედ-მამას, რომელთაც სტოვებ მტრის მოლოდინში და... რა იცი თუ რა მოელის ამათ“. ხონი - „დადურემილი სახეები, შიშითმოცული ხალხი, გამოურკვეველი მდგომარეობა“ („სოციალ-ფედერალისტი“, 1921 წ., 23, 24 აპრილი).

ტენდენციურობა რომ არავენ დაგვწამოს, სიტყვა ბოლშევიკსაც მივცეთ. მოუუსმინოთ სერგო ქავთარაძეს, რომელიც იმხანად თბილისში რუსეთის საელჩოს პირველ მრჩეველად მუშაობდა. როცა წითელი არმია თბილისს მოადგა, საქართველოს მთავრობამ იგი დააპატი-

მრა და დედაქალაქის დატოვების შემდეგ ბათუმს წაიყვანა. ს. ქავთარაძემ ნანახი და განცდილი აღწერა თავის მოგონებებში. თბილისში შექმნილ მდგომარეობას იგი შემდეგნაირად გადმოგვცემს: „სადგურის წინ, მოედანზე, რომელიც ეკერის წინა შესავალს, სრულიად უწყნარივით ვყარა ჩემოდნები, დატენილი ტომრები, ფუთები, სამზარეულოს ნივთები, ქოთნები, ტაშტები, ერთი სიტყვით, ყველაფერი ხარახურა, შეშაც კი. ერთი ტომრიდან ღობიო ცვიოდა. იქვე ფუსფუსებდნენ ვიღაც ქალები... მათ სახეზე სასოწარკვეთილება და საშინელება იყო აღბეჭდილი. ისმოდა ოხვრა და წყევლა-კრულვა. დატვირთული მანქანების, ეტლების და დროგების რიცხვი სულ მატულობდა. ეს იყო შეუკავებელი გაქცევა ნახევრად შეშლილი ხალხისა, რომელსაც ამოძრავებდა შიშის გრძნობა“ („მნათობი“, 1957, №11, გვ. 167).

როგორც ვნახეთ, 1921 წლის თებერვალში წითელი არმიის სახით საქართველოში შემოსულა არა მხსნელი, არამედ მტერი. მტრისა და მომხდურის მეტი რა უნახავს ქართველს, მაგრამ ეს არ იყო ჩვეულებრივი მტერი. წითელი არმია ჩვენში მიმზიდველი ღოზუნგებითა და ლამაზი დაპირებებით, „ძმად“ მოსული დამპყრობელი, ანუ „მოყვარე მტერი“ იყო. „მოყვარე მტერი ყოველსა მტრისგან უფრო მტერია“, - გვასწავლის რუსთაველი.

„ჩვენ არ ემაღავთ, პირიქით, სიამაყით ვამბობთ, რომ ჩვენ აქ შემოვიყვანეთ წითელი ჯარი... დიახ ჩვენი ნება-სურვილით მოვიდნენ საქართველოში წითელარმიელები. ჩვენ მოვუძღვდით მათ. ნურავის პგონია, რომ ისინი თავისი ძალაუფლებით მოქმედებენ. ჩვენ რომ ვუფხვრათ, ისინი დღესვე დატოვებენ საქართველოს“ - მიმართავდა ფილიპე მახარაძე ნაძალადევის სახალხო სახლში შეკრებილ თბილისელ მშრომელებს 1921 წლის 13 მარტს („კომუნისტი“, 1921 წ., 16 მარტი). არ ამბობდა სიმართლეს მახარაძე! ქართველი ბოლშევიკები მართლაც ესწრაფოდნენ „საქართველოს დამარცხებას“ საბჭოთა რუსეთის ჯარებით, მაგრამ წითელი არმიის შემოსვლაზე მათი დასტური როდი იყო აუცილებელი. ფი-

ლიბე და ძმანი მისნი (საქართველოს რევკომში) მხოლოდ მაშინ დასჭირდა, როცა საქართველოში წითელი არმიის შემოსვლის სამართლებრივი გაფორმება გახდა საჭირო. თუმცა ყველაფერი ზუსტად მაინც ვერ გათვალეს. საქართველოს რევკომი 16 თებერვალს შეიქმნა და შესაბამისად, თხოვნაც საბჭოთა რუსეთისადმი ჯარით დახმარების თაობაზე ამ რიცხვითაა დათარიღებული, მაშინ, როდესაც XI არმიის ნაწილებმა საქართველოს წინააღმდეგ საბრძოლო ოპერაციები 11 თებერვლის დამით დაიწყეს, ხოლო 14 თებერვალს მათ უკვე ხელთ ჰქონდათ ლენინის ნებართვა თბილისის დაკავების თაობაზე.

„გულუბრყვილო ადამიანს შეუძლია იფიქროს, თითო რუსეთის წითელი არმიელები იმიტომ ღვრიან თავიანთ სისხლს, რომ ფილიპე მახარაძე დასვან მთავრობაში.

ნამდვილად რუსის ბოლშევიკების ერთადერთი მიზანი ის არის, რომ გაანადგურონ საქართველოს რესპუბლიკა და ისე დაუმორჩილონ დიდ რუსეთს. როგორც ეს ჰქნეს აზერბაიჯანში, სომხეთში და სადაც კი მისულან“, - წერდა გაზეთი „საქართველო“ 1921 წლის 23 თებერვალს. დიახ, ეს იყო მთავარი. წითელი არმია ჩვენში სწორედ ამგვარი მიზნით შემოვიდა და ამაზე რუსეთს ფილიპე მახარაძის ნებართვა არ დასჭირებია. წითელი არმია საქართველოს რევკომს როდი ემორჩილებოდა, იგი ცენტრის ნებასურვილით მოქმედებდა და საქართველოდან მის გაყვანას მახარაძეს არავინ კითხავდა. **„მიიღეთ უადრესად ენერგიული ზომები, რათა ეს არმია (XI - თ. ჯ.) დატოვებულ იქნას საქართველოში“... „ამ საკითხს უადრესად სერიოზული ყურადღება მიაქციეთ“**, - მოვიდა ლენინის დირექტივა ს. ორჯონიკიძის სახელზე 1921 წლის მარტის ბოლოს (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 45, გვ. 83-84). სერგომ დავალება პირნათლად შეასრულა. წითელი არმია საქართველოში დარჩა.

*„ახალგაზრდა ივერიელი“
1991 წ., 21 თებერვალი.*

ეს მუქარა, რომელიც მიმართულია სერგო ორბელიანი და საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ყველა წევრისადმი, ვ. ლენინს ეკუთვნის. ამგვარი მუქარით ახლა ველარავის შეაშინებ. კომუნისტური პარტიიდან ხალხი ბოლო დროს ისე აქტიურად გადის, როგორც ლენინური გაწვევების ჟამს შედიოდა მის რიგებში. ამიტომ პარტიიდან გაგადგება დღეს დიდ საფრთხეს აღარ წარმოადგენს (მე შენ გეპყვი და პარტიიდან გაგადგებული ან გასული, თუ სხვა პარტიაში შესვლას გადაწყვეტს, არჩევანი აქვს მცირე, - საქართველოში რამდენიმე ათეული პოლიტიკური პარტია მოითვლება), მაგრამ თუ ლენინის ხსენებული მუქარა მაინც გამოგვაქვს მკითხველის სამსჯავროზე, ეს ერთი გარემოებით აიხსნება: საკითხი, რომლის გამო ასე იმუქრებოდა ლენინი 1922 წელს არანაკლებ აქტუალურია 1990 წელსაც. საქმე ქართული ეროვნული არმიის შექმნას ეხება.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადების მეორე დღესვე - 1921 წ. 26 თებერვალს, საქართველოს რევკომმა დემოკრატიული საქართველოს ეროვნული არმია და სახალხო გვარდია დაშლილად გამოაცხადა. საბჭოთა ხელისუფლების დასაყრდენს, როგორც ყველგან, საქართველოშიც წითელი არმია წარმოადგენდა. წითელი არმია კი მოძალადე ქვეყნის - საბჭოთა რუსეთის ჯარი იყო. XI არმიის რიგებში იბრძოდნენ ქართველი ჯარისკაცებიც (სხვათა შორის, წარმოშობით თბილისელი იყო ამ არმიის სარდალი ა. ჰეკერიც), მაგრამ ამ არმიის ეროვნული შემადგენლობა, ისე როგორც საქართველოში შემოჭრილი VIII და IX არმიებისა, ძირითადად რუსული იყო. მიუხედავად წითელი არმიის „ინტერნაციონალური მოვალეობისა“, იგი საქართველოსათვის უცხო ძალას წარმოადგენდა, რაც იმთავითვე ასევე იქნა შეფასებული ქართველი საზოგადოების დიდი ნაწილის მიერ. წითელ არმიას საქართველოსთვის დამპყრობლად მიიჩნევდნენ დასავლეთშიც, რაშიც დიდი

ღილი შექონდათ ემიგრაციაში მყოფ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის წევრებსა და საქართველი ინტელიგენციის იმ წრეებს, რომლებმაც უცხოეთში განაგრძობდნენ პოლიტიკურ საქმიანობას.

საბჭოთა რუსეთს ამ მიმართულებით რაღაც უნდა ეღონა. საქმეში აქტიურად ჩაერთო ლენინი. მან ურჩია, დაუყოვნებლივ შეექმნათ საქართველოს მუშურ-გლეხური წითელი არმია.

ქართული წითელი არმიის შექმნა არ იყო განპირობებული სამხედრო აუცილებლობით. „ახლა აღარ უნდა გეშინოდეთ იმისა, რომ ანტანტა თავს დაგესხმით და სამხედრო დახმარებას გაუწევს ქართველ, აზერბაიჯანელ, სომეხ, დაღესტნელ და მთიელ თეთრგვარდიელებს“, - წერდა ვ. ლენინი ჯერ კიდევ 1921 წლის 14 აპრილს აზერბაიჯანის, საქართველოს, სომხეთის, დაღესტნის და მთიელთა რესპუბლიკის კომუნისტებს (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 32, გვ. 398). მაშ რისთვის იყო საჭირო ასეთი სიჩქარე? გავიხსენოთ, ეს საკითხი ლენინმა პირველად 1921 წლის 2 მარტს დააყენა. ს. ორჯონიკიძისადმი წერილში იგი მიუთითებდა: „საჭიროა დაუყოვნებლივ შევავიარაღოთ მუშები და უდარბევსი გლეხები და ამნაირად შევექმნათ საქართველოს მტკიცე წითელი არმია“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 32, გვ. 189). აქ სიტყვა მტკიცემ არ უნდა დაგვაბნიოს, არ უნდა შეგვიქმნას შთაბეჭდილება, რომ ლენინს საქართველოს არმიის სიმტკიცეზე ფიქრი მოსვენებას უკარგავდა. მტკიცე არმიის ჩამოყალიბებას რომ საკმაო ფინანსები დასჭირდებოდა, ეს არ უნდა იყოს საკამათო. ცენტრი კი სხვაგვარად ფიქრობდა. ს. ორჯონიკიძის თხოვნაზე არმიის შექმნის ხარჯებისათვის დაეტოვებინათ საქართველოში ერთი მილიონი ოქროს მანეთი, რომელიც ცენტრალური კომიტეტის დადგენილების თანახმად მოსკოვს უნდა გაგზავნილიყო, ი. სტალინმა უპასუხა: ქართული წითელი არმიის მატერიალური უზრუნველყოფისათვის „ოქრო სულაც არ არის საჭირო. იგი დანიშნულებისამებრ გააგზავნეთო“ (ლ. თოიძე, 25 თებერვლის შემდეგ, თბ., 1990, გვ. 5). ჩანს, მოსკოვს ქართული არმიის რიცხოვნობა და სიმ-

ტიციმ იმდენად არ აინტერესებდა, რამდენადაც ფაქტი, რომ არსებობს საქართველოს მუშურ-გლეხური არმია, თორემ საბჭოთა ხელისუფლებას საქართველოში რუსეთის წითელი არმიის ნაწილებიც კარგად იცავდნენ. ამა-სთან ეს დაცვა თვით ქართველ ბოლშევიკთა მიერ საქართველოს მშრომელებზე ზრუნვად სადღებოდა. მაგრამ უცხოელ პოლიტიკოსთა მოტყუება იოლი როდი იყო. მათ მშვენივრად იცოდნენ, რომ საქართველოს გასაბჭო-ება ეს იყო საქართველოს ოკუპაცია რსფსრ-ს მიერ და დრო და დრო ხმასაც იმაღლებდნენ ამ ფაქტის წინაა-ღმდეგ. ამიტომ ლენინის ზრუნვა საქართველოს წითელი არმიის შესაქმნელად, ეს იყო პოლიტიკური სვლა, გამი-ზნული დასავლეთ ევროპის საზოგადოებრივი აზრის გა-საბრიყებლად და შეცდომაში შესაყვანად. სწორედ ამას ნიშნავს ლენინის ფრაზა ს. ორჯონიკიძისადმი წერილი-დან: „ეს პოლიტიკურად აბსოლუტურად აუცილებე-ლიაო“.

ვ. ლენინის მონდომება საქართველოს წითელი არ-მიის შესაქმნელად დიდი ხნის განმავლობაში მიჩნეუ-ლი იყო რევოლუციის ბელადის უანგარო ზრუნვად საბ-ჭოთა საქართველოსადმი. სინამდვილეში, როგორც ვნა-ხეთ, საქმე სხვაგვარად იყო. დასავლეთის ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირების მაძიებელ რუსეთის ხელისუფ-ლებას დამპყრობლისა და ოკუპანტის სახელი ცუდ სამ-სახურს გაუწევდა. ამიტომ, როცა არსებითი მიღწეული იყო, მცირედის დათმობა შეიძლებოდა - ცენტრი დათა-ნხმდა შეექმნათ საქართველოს მუშურ-გლეხური არმია, იმ ვარაუდით, რომ ქართული ნაწილები გაერთიანდებო-დნენ წითელ არმიაში. ამით, როგორც ეს ცენტრის მი-ერ ჩაფიქრებული იყო, გარკვეულად შეინიღებოდა რუ-სეთის ოკუპანტი წითელი არმიის ნამდვილი სახე.

ქართული სამხედრო შენაერთების წითელი არმი-ებისადმი სრულ დამორჩილებაზე თავდაპირველად ოფი-ციალურად არაფერი იყო ნათქვამი. საქართველოს კომ-პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა არ იცოდა მოსკოვის ტაქტიკური სვლის ნამდვილია არსი. სწორედ ამას მო-წმობს ფ. მახარაძის ნათქვამი ვ. ლენინისათვის განკუ-

თენილ მოხსენებით ბარათში „საქართველოში მუშაობის შესახებ“, რომელიც 1921 წლის 6 დეკემბრით დათარიღებულია: „საჭიროა ადგილებზე პასუხისმგებელმა ამხანაგებმა იცოდნენ არა მარტო ცენტრის უახლესი მიზნები და ამოცანები, არმედ ისიც, თუ როგორია ტაქტიკა... რომ შემთხვევით ცალკე ამხანაგების სურვილით, არ იყოს შესაძლებელი მისი შეცვლა“ („საქართველოს კომუნისტი“, 1990, №2, გვ. 93.)

ქართველ ხელმძღვანელ ბოლშევიკთა ერთი ნაწილი დასაშვებად თვლიდა ეროვნული წითელი არმიის ორგანიზაციულად ცალკე არსებობას. ისინი ვარაუდობდნენ, რომ ამ საკითხზეც ცენტრშიც ასეთივე აზრი იყო. ამიტომ ფ. მახარაძეს მიაჩნდა, რომ როდესაც რკ-პ(ბ) კავშიურო და პირადად ს. ორჯონიკიძე ქართული ნაწილების წითელი არმიისადმი სრული დაქვემდებარების პოლიტიკას ახორციელებდნენ, თითქოს ისინი ცენტრის დირექტივას არღვევდნენ და მის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდნენ.

ფ. მახარაძე ცდებოდა, ის რაც უცნობი იყო საქართველოს პარტიული ხელმძღვანელობისათვის ცნობილი იყო კავშიუროსათვის, რომლის ფაქტიურ ხელმძღვანელს ს. ორჯონიკიძე წარმოადგენდა. ორჯონიკიძეს კი პყოფნიდა სითამამე საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის წევრებისათვის ერთ-ერთ სხდომაზე პირდაპირ განეცხადებინა: „ბოლოს და ბოლოს გაიგეთ, რომ მოსკოვი თქვენ არ გენდობათ“ („საქართველოს კომუნისტი“, 1990, №2 გვ. 93).

საქართველოს რეკომის 1921 წლის 11 მარტის დეკრეტით დაიწყო წითელი არმიის ქართული ნაწილების შექმნა. უკვე აპრილის დამლევს ჩამოყალიბდა ორი ქვეითი და ორი ცხენოსანი პოლკი. საარმიო შენაერთს გააჩნდა აგრეთვე ორი ჯავშანმატარებელიც.

ქართული პოლკები გააერთიანეს XI წითელ არმიის ში, რომელიც 1921 წლის 29 მაისს, კავკასიის ფრონტის ლიკვიდაციის შემდეგ, რეორგანიზებულ იქნა კავკასიის ცალკე არმიად. თითქოს ყველაფერი უმტკივნეულოდ მოგვარდა, მაგრამ 1922 წლის დასაწყისიდან დასაუღელეთში

ხელახლა, ამჯერად უფრო მძლავრად, იფეთქა საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის საწინააღმდეგო კამპანიამ. გაისმა მოთხოვნები საქართველოდან საყოველთაო კუპაციო ჯარების გაყვანის თაობაზე.

მოსკოვს დასავლეთის შემოტევისაგან თავის დასაცავად გარკვეული არგუმენტაცია გააჩნდა: წითელი არმიის ნაწილების საქართველოში შემოსვლის საფუძველად არსებობდა საქართველოს რევკომის თხოვნა ვ. ლენინისადმი სამხედრო დახმარების თაობაზე (თუმცა რევკომის თხოვნისა და რუსეთის ჯარების საქართველოს წინააღმდეგ საომარი მოქმედების დაწყების თარიღები არ ემთხვევა ერთმანეთს, - თხოვნა 1921 წ. 16 თებერვალს გაიგზავნა, საბრძოლო ოპერაციები კი მანამდე - 11-12 თებერვალს ღამით დაიწყო), მაგრამ ჩანს, თავად ლენინი გრძნობდა ამ არგუმენტის უსუსურობას, ამიტომ მან საჭიროდ ჩათვალა წითელი არმიის ნაწილების საქართველოში დატოვება ცენტრისათვის ამჯერად რევკომზე უფრო წარმომადგენლობით ორგანოს, - თვით საქართველოს საბჭოების ყრილობას ეთხოვა.

ლენინმა აუცილებლად მიიჩნია ავრეთვე ისიც, რომ საქართველოს საბჭოების I ყრილობას (იგი 1922 წლის 25 თებერვალს - საქართველოს გასაბჭოების წლისთავზე იხსნებოდა), მიეღო გადაწყვეტილება საქართველოს წითელი არმიის გადიდებისა და გაძლიერების შესახებ. ამ საკითხს იგი ისეთ პრინციპულ მნიშვნელობას ანიჭებდა, რომ უმკაცრეს მუქარასაც არ მოერიდა. 13 თებერვალს გაგზავნილ წერილში ვ. ლენინი ს. ორჯონიკიძეს სწერდა: „ამის შეუსრულებლობისათვის პარტიიდან გაგაგდებთ მოურიდებლად. ...როგორც თქვენ პირადად, ისე საქართველოს მთელი ცენტრალური კომიტეტი პასუხს აგებთ ამისთვის მთელი პარტიის წინაშე“. წერილის დასასრულს, მინაწერში, ლენინი ერთხელ კიდევ შეახსენებს: „ეს ეხაბა ამს. სერგოსაც და საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის ყველა წევრსაც“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, გვ. 226-227).

თავი დავანებოთ იმაზე მსჯელობას, თუ რამდენად იცავდა კომუნისტურ პარტიის წესდებას მისივე შემოქმე-

დი, როცა წერდა „პარტიიდან გაგაგდებთ მოურიდებლად“
 ნურც იმას გამოვედევნებით, რომ ამ დღითივე
 ს. ორჯონიკიძეს პარტიის წინაშე ვალი ბინანოდ
 ჰქონდა მოხდილი - რუსეთისაგან გაქცეული საქართველო,
 აზერბაიჯანი და სომხეთი მან საბჭოთა რესპუბლიკის
 ერთგულებაზე დააფიცა და კვლავ იმპერიის ფარგლებში
 მოაქცია - და ახლა მისი პარტიიდან გაგდებითაც არაფერი
 დაშავდებოდა (ამგვარი ურთიერთდამოკიდებულება ბოლშევიკთა
 წრეებში დიდ ცოდვად არ ითვლებოდა). ჩვენ სხვა, უფრო მნიშვნელოვანი საკითხი
 გავარკვიოთ, სახელდობრ - წავიდოდნენ თუ არა რუსეთის
 წითელი არმიის ნაწილები საქართველოდან, თუ აქ შეიქმნებოდა
 საკუთარი არმია. პასუხი ამ კითხვაზე თითქოს ნათელია.
 აქი საქართველოს საბჭოების I ყრილობამ დაუინებოთი
 თხოვნით მიმართა რსფსრ-ს ხელისუფლებას, არ
 გაეყვანა ჯარები საქართველოს ტერიტორიიდან, ხოლო
 მანამდე ვ. ლენინმა ს. ორჯონიკიძეს პოლიტბიუროს
 სახელით დაავალა - ენერგიული ზომები მიიღეთ, რათა
 XI არმია დატოვებულ იქნას საქართველოში (ვ. ი. ლენინი,
 თხზ., 45, გვ. 83). მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ეს
 საკითხი შემდგომშიც საზოგადოების მუდმივი მსჯელობის
 საგნად რჩებოდა, ამასთან წითელი არმიის საქართველოდან
 გაყვანას შესაძლებლად მიიჩნევდნენ თვით ხელისუფლების
 წარმომადგენლები. 1922 წლის 22 თებერვალს ი. სტლინი
 წერდა: „ჩვენ ალბათ პირველი შესაძლებლობისთანავე (როგორც
 კი შეიქმნება საქ (ართველოს) წით (ელი) არმია) საქართველოდან
 გაეყვანთ რუს(ეთის) წით(ელი) არმიას“, ხოლო ს. ორჯონიკიძე
 აცხადებდა: „...ჩვენ რუსსაც და ქართველსაც წითელი
 არმიიდან ორივეს შინ გავეშვებთ. დაგვანებოს ინგლისმა
 და საფრანგეთმა თავი და ჩვენ მუდმივ ჯარიდან
 ტერიტორიალურ (მილიციონურ) სისტემაზე გადავალთ.
 მაშინ ტამბოველი ტამბოვეში დარჩება და ქუთათური
 ქუთაისში“ („კომუნისტი“, 1924 წ., 5 ოქტომბერი).
 ეს ყველაფერი სიტყვით, თორემ საქმით კეთდებოდა
 სულ სხვა.

„რუსეთის წითელი არმია ჩვენ მიგვაჩნია ჩვენს წითელ არმიად... ჩვენ ვეტყვით მთელ მსოფლიოს, რომ განსხვავება რუსეთის წითელი არმიასა და საქართველოს წითელ არმიას შორის არ შეიძლება იყოს, რადგან ერთი და მეორე არმიაც უწინარეს ყოვლისა არის არა რუსეთის ან საქართველოს, აზერბაიჯანის, სომხეთის ან თურქისტანის არმია, არამედ თითოეული მათგანი იმყოფება რევოლუციის მსოფლიო შტაბის განკარგულებაში“, - ამტკიცებდა ს. ორჯონიკიძე საქართველოს საბჭოების I ყრილობაზე.

წითელი არმია იყო ის რეალური ძალა, რომელიც ინარჩუნებდა საბჭოთა ხელისუფლებას საქართველოში. ამას არც უარყოფდნენ. შ. ელიაშვილი პირდაპირ მიუთითებდა: ვინც საქართველოდან რუსეთის არმიის გაყვანას მოითხოვს „ის მტერი არის მუშებისა და გლეხების“ („კომუნისტი“, 1922 წ., 29 თებერვალი). არა, ამ ჯარებს ვერ შეეღებოდნენ. მით უფრო, რომ ს. ორჯონიკიძეს შიში ჰქონდა - რუსეთის არმიის საქართველოში ყოფნის პირობებშიც კი ცალკე საქართველოს წითელი არმიის შექმნას, ვაითუ ამ უკანასკნელის გახრწნა გამოეწვია (გახრწნაში უპირველესად საბჭოთა ხელისუფლების ერთგულებაზე უარის თქმა უნდა ვიგულისხმობ).

ქართულმა წითელმა ნაწილებმა პირველხანებში რამდენიმე რეორგანიზაცია განიცადეს და საბოლოო სახით ასე ჩამოყალიბდნენ: 1922 წლის 21 ივნისს შეიქმნა I ქართული მსროლელი დივიზია (შემდეგში ი. სტალინის სახელობის), რომლის მეთაურად დაინიშნა ს. ლეჟეთაძე. II ქართული მსროლელი (ტერიტორიალური) დივიზია ჩამოყალიბდა 1924 წლის აპრილ-დეკემბერში, (1926 წელს დივიზიას მ. ფრუნზეს სახელი მიენიჭა). დივიზიის მეთაური იყო ნ. ენუქიძე.

ქართული ეროვნული დივიზიები არ ყოფილან დამოუკიდებელი სამხედრო შენაერთები. ისინი ექვემდებარებოდნენ და შედიოდნენ კავკასიის ცალკე არმიაში, რომელიც 1923 წლის აგვისტოდან კავკასიის წითელდროშოვან არმიად იწოდებოდა.

უშედეგო გამოდგა ე. წ. ნაციონალ-უკლონიზების ცდა შეენარჩუნებინათ ქართული საჯარისო ფორმირებისათვის დამოუკიდებლობის თუნდაც ზოგიერთი ელემენტი. ქართულ ნაწილებს, როგორც „ქერქინსკის კომისიის“ მასალებშია აღნიშნული, ეროვნული განმასხვავებელი ნიშნების ტარებაც აუკრძალეს და ჯარისკაცებს ნაცველად სვანური და ნაბდის ქულებისა, სარდლობის ბრძანებით, „ბუდიონოვკები“ დაახურეს (ლ. თოიძე, 25 თებერვლის უშედეგ, გვ. 10). აღსანიშნავია, რომ ნაციონალური ფორმის ტარებას მეფის მთავრობაც კი არ უშლიდა ცარიზმის არმიაში შემაველ ეროვნულ პოლკებს.

ცენტრის პოლიტიკამ მიზანს მიაღწია - რუსეთის წითელ არმიაში აღრეული ქართული ნაწილები საბჭოთა წყობილების ერთგულ და საიმედო დამცველად აქცია. 1924 წლის აგვისტოს ცნობილი აჯანყების მარცხის შემდეგ, რასაც შედეგად უღმობელი ანგარიშსწორება მოჰყვა, ანტისაბჭოთა ძალები საქართველოში წელში გატეხილი აღმოჩნდნენ. ქვეყნის შიგნით საბჭოთა ხელისუფლებას სერიოზული საფრთხე უკვე აღარ ემუქრებოდა. რაც შეეხება ცენტრისათვის ნაკლებად საიმედო ქართველ ბოლშევიკ მოღვაწეთა ჯგუფს, რომელსაც ე. წ. ნაციონალ-უკლონიზმში ედებოდა ბრალი, მის წევრებს ცალ-ცალკე გამოუტანეს განაჩენი.

ქართულმა სამხედრო ფორმირებებმა 30-იანი წლების მეორე ნახევრამდე იარსებეს, 1937 წლის მარტში კი გამოქვეყნდა საკავშირო კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება, რომლის საფუძველზე ქართული მსროლელი დივიზიები საერთო-საჯარისო შენაერთებად გადაკეთდნენ. მათ შემდეგი სახელები ეწოდათ: I ქართულ დივიზიას - „47-ე წითელ-დროშოვანი სამთომსროლელი დივიზია“, ხოლო II ქართულ დივიზიას - „63-ე წითელი ვარსკვლავის ორდენოსანი სამთო მსროლელი დივიზია“.

„მამული“,
1990 წ., ნოემბერი, №22.

ქართული პარლამენტარიზმის შუქ-ჩრდილები

საქართველოს დამფუძნებელი კრება, საქართველოს რესპუბლიკის პარლამენტი - ერის ნების გამომხატველი არჩევითი საკანონმდებლო ორგანოები: რაღაცით ჰგვანან და არც ჰგვანან ერთმანეთს, ბევრი საერთო აქვთ და ბევრიც განსაკუთრებული. არაერთი პარალელი დაიძებნება მათ შორის, მაგრამ, რა თქმა უნდა, დიდია განსხვავებაც...

ქართული სახელმწიფოებრიობა სათავეს შორეულ საუკუნეთა წიაღში იღებს. სახელმწიფოს არსებობის ფორმა ასწლეულების მანძილზე ჩვენში უმთავრესად მონარქიული იყო. რაც შეეხება პარლამენტარიზმს, მისი ისტორია საქართველოში სულ რაღაც ექვსიოდ წელს მოიცავს, ისიც მხოლოდ მე-20 საუკუნის პირველ და უკანასკნელ მეოთხედებში (ის ფაქტი, რომ თამარის ზეობის უამს დაისვა საკითხი მმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს - კარავის დაარსების თაობაზე, გამოცდილების თვალსაზრისით, ბევრს ვერაფერს გვძენს).

როდესაც რუსეთში თვითმპყრობელობა დაემხო და საქართველოს დაკარგული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის შესაძლებლობა მიეცა, საქართველოში ოფიციალურად არც დასმულა საკითხი მონარქიული ხელისუფლების რესტავრაციისა. 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტით საქართველო დემოკრატიულ რესპუბლიკად გამოცხადდა. 117-წლოვანი იძულებითი წყვეტის შემდეგ კვლავ აღორძინდა ქართული სახელმწიფოებრიობა, ოღონდ ტრადიციული სამეფო ხელისუფლების ნაცვლად შემოდებულ იქნა პარლამენტური მმართველობა. ერმა თავისი თავი უზენაესი უფლების მატარებლად გამოაცხადა. ამ უფლების გამოსახატავად, როგორც საქართველოს გამთლიანების ჭეშმარიტი დასტური შექმნა დამფუძნებელი კრება. ამ ეროვნული საკრებულოს უმთავრეს მიზანს ახალი სახელმწიფოებრივი წესწყობილების სამართლებრივ საფუძველზე დამკვიდრება და ქვეყნის

უმთავრესი კანონის - კონსტიტუციის შემუშავება შედგენდა.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების შემუშავა და 1918 წლის ნოემბერში გამოაქვეყნა დროებითმა საკანონმდებლო ორგანომ - საქართველოს პარლამენტმა. მომავალი არჩევნები - საყოველთაო, თანასწორი, ფარული და პირდაპირი - პროპორციული სისტემით ტარდებოდა. დამფუძნებელ კრებაში უნდა აერჩიათ 130 დეპუტატი.

საარჩევნო უფლებით სარგებლობდნენ რესპუბლიკის ორივე სქესის მოქალაქენი, რომელთაც არჩევნების დღისათვის შეუსრულდათ 20 წელი. დამფუძნებელი კრების არჩევნები 1919 წლის შუა თებერვლისთვის დაინიშნა.

როგორ ჩატარდა ქართველი ერის ისტორიაში პირველი უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნები?

იმ თაობის ადამიანები, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს ამ არჩევნებში, დღეისათვის ცოცხალნი აღარ არიან. სამწუხაროდ, ამ მნიშვნელოვანი მოვლენის ამსახველი არც დოკუმენტური კინო მასალა შემოგვრჩა. პრესის გაყვითლებული ფურცლები, მართალია, სრულად ვერ აცოცხლებენ, მაგრამ ზოგად წარმოდგენას უქველად გვიქმნიან არჩევნების როგორც სამზადისის, ისე მიმდინარეობის შესახებ.

იმხანად საქართველოში ოთხი ძირითადი პოლიტიკური პარტია გამოირჩეოდა: სოციალ-დემოკრატიული, ეროვნულ-დემოკრატიული, სოციალისტ-ფედერალისტური და სოციალისტ-რევოლუციონერთა. მათგან ყველაზე მრავალრიცხოვან, ორგანიზებულ და გავლენიან ძალას სოციალ-დემოკრატები წარმოადგენდნენ. საარჩევნო სიაში პირველი ნომერიც მათვე ჰქონდათ მიკუთვნებული. ამ პარტიის მესვეურნი თავიანთ კონკურენტებად ეროვნულ-დემოკრატებს მიიჩნევდნენ, რომლებიც დიდი ხანი არ იყო, რაც დამოუკიდებელ პოლიტიკურ პარტიად ჩამოყალიბდნენ, მაგრამ უკვე მესწროთ ხალხის გარკვეული ნაწილის სიმპატიების დამსახურება.

დამფუძნებელი კრების მანდატების მოპოვების მიზნით უშუალოდ არჩევნების წინ შეიქმნა რამდენიმე პოლიტიკური ორგანიზაცია. ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად დაუშვა 15 პარტია, კავშირი და ჯგუფი. არც ერთი მათგანი საარჩევნო ბლოკად არ გაერთიანებულა, თითოეული ცალკე დამოუკიდებლად ცდიდა ძალას. დეპუტატობის კანდიდატთა საერთო რაოდენობა 550-ს აღემატებოდა.

არჩევნები იმდენად დემოკრატიული იყო, რომ მასში მონაწილეობის უფლება შეზღუდული არ ჰქონიათ საქართველოს ბოლშევიკებსაც, რომლებიც არ ცნობდნენ ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობას. ბოლშევიკებმა ბოიკოტი გამოუცხადეს და დამფუძნებელი კრების არჩევნების ჩაშლა განიზრახეს, თუმცა ვერას გახდნენ.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნები 1919 წლის 14, 15 და 16 თებერვალს გაიმართა. დიდთოვლობამ ზოგიერთ რეგიონში (ზემო სვანეთი, თიანეთისა და დუშეთის მაზრის ნაწილი) ხელი შეუშალა არჩევნების ჩატარებას. არჩევნები არ შემდგარა სოხუმის ოლქში (აქ მიმდინარეობდა ერობისა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნები), ბორჩალოს მაზრაში, ახალციხესა და ახალქალაქში (სომხეთთან ახლად დამთავრებული ომის გამო). არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო ამომრჩეველთა 60 პროცენტზე მეტმა.

დამფუძნებელი კრების არჩევნებს ოფიციალური საერთაშორისო მეთვალყურეები და დამკვირვებლები არ დასწრებიან. ოპოზიციურმა გაზეთებმა აღნიშნეს რიგი ხარვეზები, რამაც გარკვეული ჩრდილი მოაყენა არჩევნებს, მაგრამ, მათივე სამართლიანი შეფასებით, რომ არც ყოფილიყო ეს დარღვევები, დამფუძნებელ კრებაში დიდად არც შეიცვლებოდა ძალთა განლაგება, რომელმაც საბოლოოდ ასეთი სახე მიიღო: 109 მანდატი ერგო სოციალ-დემოკრატებს, რომლებმაც ამომრჩეველთა ხმების 84 პროცენტამდე მოაგროვეს, 8-8 დეპუტატი გაიყვანეს ეროვნულ-დემოკრატებმა და სოციალისტ-ფედერალისტებმა, ხოლო 5 ადგილი სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიამ მოიპოვა. ამრიგად, მრავალპარტიული, დე-

მოკრატული წესით არჩეულ პირველ ქართულ საკანონმდებლო ორგანოში აბსოლუტური უმრავლესობა შეადგინა. თველოს სოციალ-დემოკრატულმა პარტიამ შეადგინა. დეპუტატის მანდატების მქონე დანარჩენი სამი პარტიის წარმომადგენლები ოპოზიციაში აღმოჩნდნენ. დამატებით არჩევნებს, რომლებიც ექვსი თვის ვადაში, აფხაზეთის გარდა ზემოთ დასახელებულ ყველა სხვა ოლქში გაიმართა, დამფუძნებელი კრების პარტიული შემადგენლობაში სერიოზული კორექტივები არ შეუტანია. ქვეყნის პოლიტიკურ საჭეს სოციალ-დემოკრატები დაეუფლნენ.

ისტორია მოწმობს, რომ სხვადასხვა ქვეყანაში დამფუძნებელი კრების უმრავლესობა უიღბლო გამოდგა და თავისი მოღვაწეობა უშედეგოდ - დათხოვნა-გარეკვით დაასრულა. სამწუხაროდ, იგივე ბედი ეწია საქართველოს დამფუძნებელ კრებასაც. იგი თბილისში რუსეთის წითელ არმიას შემოყოლილმა საქართველოს რევკომმა დაითხოვა 1921 წლის 24 მარტის დეკრეტით.

ვინ იყვნენ საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრები?

უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში არჩეულთა შორის იყვნენ სოციალ-დემოკრატის აღიარებული ლიდერები: ნოე ჟორდანია, კარლო ჩხეიძე, იარკლი წერეთელი, ევგენი გეგეჭკორი, ისიდორე და ნოე რამიშვილები, აკაკი ჩხენკელი და სხვები; ქართული ინტელიგენციის თვალსაჩინო წარმომადგენლები: ნიკო ნიკოლაძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, გერონტი ქიქოძე, გიორგი გვაზავა (ეროვნულ-დემოკრატები), შალვა ნუცუბიძე, შალვა აღუქსი-მესხიშვილი, სამსონ ფირცხალავა (სოციალისტ-ფედერალისტები), ლეო ქიაჩელი (შენგელია), გრიგოლ ნათაძე (სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიისაგან) და სხვა. „საქართველოს ცნობიერების გვირგვინი“ - ასე უწოდებდა დამფუძნებელ კრებას შალვა ნუცუბიძე.

დამფუძნებელმა კრებამ თავის პირველსავე სხდომაზე მიიღო და დაამტკიცა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, რომელსაც ხელი მოაწერეს მთავრობის წევრებმა და სხდომაზე დამსწრე დეპუტატებმა.

ახლად შექმნილ დემოკრატიულ რესპუბლიკას სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობა უაღრესად რთულ კნელ პირობებში უხდებოდა. გარეშე თუ ქვეყნის შიგნით მოკალათებული მტრები (ბოლშევიკები) ნაკლებად იძლეოდნენ მშვიდობიანი ცხოვრების შესაძლებლობას. მაგრამ დამფუძნებელი კრების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ იგი პირველი დღიდანვე შეუდგა ფართო კანონშემოქმედებით საქმიანობას. ინტენსიური მუშაობა მიმდინარეობდა კრების 4 მუდმივ (სარედაქციო, სარეგლამენტო, საკონსტიტუციო, საფინანსო-საბიუჯეტო) და 11 კომისიაში (შრომის, თვითმმართველობის, აგრარული, განათლების, ჯანმრთელობის, სამხედრო, იურიდიულ, გზათა, ხელოვნების, სამეურნეო და საბიბლიოთეკო).

უნდა ითქვას, რომ კომისიებში მმართველი პარტიის წევრებთან ერთად აქტიურად თანამშრომლობდნენ ოპოზიციის წარმომადგენლები. ყოფილა შემთხვევები, როცა ოპოზიციონერები წვრილმან საკითხებზეც გამოდავებიან ხელისუფლების სათავეში მდგომ სოციალ-დემოკრატებს, მაგრამ დეპუტატთა ურთიერთდამოკიდებულება, მცირეოდენი გამონაკლისის გარდა, ყოველთვის კორექტული და საქმიანი იყო. უმნიშვნელოვანეს პრობლემებზე მსჯელობა ზოგჯერ ცხარე კამათშიც გადაიზრდებოდა ხოლმე, მაგრამ ეთიკის ნორმები იშვიათად ირღვეოდა.

მიუხედავად პარტიული სხვადასხვაობისა, დამფუძნებელი კრების წევრები ქვეყნისათვის კრიტიკულ დღეებში მუდამ ერთიანი იყვნენ, რითაც ჩინებულ მაგალითს აძლევდნენ თავიანთ ამომრჩევეებს.

დამფუძნებელი კრების პლენარულ სხდომებზე დრო უმთავრესად დღის წესრიგით გათვალისწინებული კანონ-პროექტების განხილვა-დამტკიცებას ეთმობოდა. ეკორუმის შეუკრებლობის გამო სხდომა იშვიათად თუ ჩაშლილა. დეპუტატები (როგორც ოპოზიციის, ისე მმართველი პარტიის) თავიანთ მოვალეობას კეთილსინდისიერად ასრულებდნენ, დამფუძნებელ კრებაში დროულად ცხადდებოდნენ და სხდომას უნებართვოდ არ ტოვებდნენ. თუმცა კრების რეგლამენტში მაინც იყო მუხლი,

რომელიც გაცდენებს შეეხებოდა: „დეპუტატს, რომელიც არა პატივსადები მიზეზის გამო გააცდენს სხდომას, უნდა გამოეირიცხოს ყოველი გამოშვებული სხდომისათვის ერთი მეოცდაათედი თეიური გასამრჯელოსი. დეპუტატი, რომელიც ორი თვის განმავლობაში სრულიად არ დაესწრო სხდომას და არც არაერთი განმარტება არ წარმოადგინა ამის გამო, დამფუძნებელი კრების წევრობიდან გამოირიცხულად ჩაითვლება და მის ადგილს მორიგი კანდიდატი დაიჭერს“.

დამფუძნებელი კრება მოკლებული იყო ტექნიკურ საშუალებებს (ელექტრო ტაბლო, პულტები და ა.შ.). ფარული კენჭისყრა ჩვეულებრივ ბიულეტენებით წარმოებდა. რეგლამენტი ითვალისწინებდა შემდეგსაც: „თუ ღია კენჭისყრის შედეგები ეჭვს გამოიწვევს, ხმის მიცემა ხდება კარებში გასვლით: წინადადების მომხრენი ერთ კარში გადიან, მოწინააღმდეგენი მეორეში. ხმებს სთვლიან ქვესტორი და მისი თანაშემწეები“.

ქვეყანაში არსებული მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა და მზარდი ინფლაცია დამფუძნებელი კრების დეპუტატებს აიძულებდა გადაეხედათ თავიანთი გასამრჯელოსათვის. დეპუტატის ხელფასი თავდაპირველად 1500 მანეთით განისაზღვრა, მოგვიანებით იგი 2500, ხოლო შემდეგ 6 ათას მანეთამდე გაიზარდა. სათქმელია ისიც, რომ კანონი კრძალავდა (ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა) დეპუტატობის შეთავსებას სხვა სახელმწიფოებრივ დაწესებულებებში სამსახურთან.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია დამფუძნებელი კრების მიერ მომზადებული და მიღებული პირველი ქართული კონსტიტუცია. ეს იყო უაღრესად დემოკრატიული კანონი, რომელიც სრულად ასახავდა და წინაც უსწრებდა იმდროინდელი მსოფლიო დემოკრატიზმის მიღწევებს. მართალია, კონსტიტუციამ მხოლოდ რამდენიმე დღე იმოქმედა (1921 წლის 25 თებერვალს თბილისში შემოჭრილმა წითელმა არმიამ დაამხო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა), მაგრამ იგი დარჩა, როგორც ფასდაუდებელი სამართლებრივი დოკუმენტი, რო-

მლის ბევრ დებულებას დღემდე არ დაუკარგავს ცხოველყოფილობა.

დამფუძნებელი კრების სახით ქართული პარლამენტარიზმის გზაზე პირველი გაბედული ნაბიჯი გადაიდგა. თუმცა კრებამ თავისი ლევისლატურა (უფლებამოსილების ვადა) ბოლომდე ვერ ამოწურა, მაგრამ ამოცანა, რომელიც მას ქართველმა ერმა დაუსახა, არსებითად შეასრულა.

* * *

ცნობილია, რომ ბოლშევიკები საქართველოს ხელისუფლების სათავეში რუსეთის სამხედრო შენაერთების გამოყენებისა და ძალადობის გზით მოვიდნენ. ახლა არც ისაა ვინმესათვის უცხო, რომ მათი ძალაუფლების შენარჩუნება და განმტკიცება ამ ძალაზე დაყრდნობით გახდა შესაძლებელი. ასეთ პირობებში ისინი ქვეყანაში მრავალპარტიულობას ვერ დაუშვებდნენ და არც დაუშვიათ. აიკრძალა ყველა არამარქსისტული პოლიტიკური ორგანიზაცია და დამკვიდრდა ერთპარტიული სისტემა. საბჭოთა ხელისუფლების წლებში არჩევნებმა არსებითად დაკარგა რეალური შინაარსი და პოლიტიკურ ფარსად იქცა. ასარჩევ კანდიდატებს (ერთ ადგილზე მხოლოდ ერთი პიროვნება!) ხელისუფლების ზემდგომ პარტიულ ორგანოში განსაზღვრავდნენ და ანაწილებდნენ არა პროფესიონალური, არამედ სოციალური ნიშნით. პირველ ხანებში უპირატესობა წერა-კითხვის უცოდინარ, მაგრამ „მგზნებარე ბოლშევიკ“ გლეხებსა და მუშებს ეძლეოდათ განათლებულ და ღირსეულ ადამიანებთან შედარებით, რომელთაც საეჭვო წარმომავლობა კქონდათ (იყვნენ თავად-აზნაურთა წრიდან). ამ მხრივ დამახასიათებელია ს. ორჯონიკიძის სიტყვები, ნათქვამი სრულიად საქართველოს მუშათა, გლეხთა და წითელარმიელთა საბჭოების მეორე ყრილობაზე. ამ ყრილობაზე მოკლე სიტყვით გამოვიდა უწიგნური გლეხი (ასე უწოდა ორატორმა თავის თავს) მელაძე. ორჯონიკიძემ თავის გამოსვლაში არა ერთხელ დაიმოწმა იგი, მერე კი განიცხადა: „ჩვენ გეწამს მელაძეების დემოკრატია. მათი წყა-

ლობით ვართ მაგარი, მაგრამ მის მეზობელ ამილახერის დემოკრატია ჩვენ არა გეწამს. მეღაძვეს უნდა იჯდეს აქ და ... მართაედეს თავის სახელმწიფო სსკმეებს, ამილახერებისათვის კი ჩვენ გეყავს ამხ. კვანტალიანი" (კვანტალიანი იყო საქართველოს საგანგებო კომისიის - „ჩეკას“ უფროსი).

ადილი წარმოსადგენია, როგორი კანონშემოქმედებითი უნარი ექნებოდა ასეთი პრინციპით დაკომპლექტებულ ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოს, თუმცა, ისიც სათქმელია, რომ მას ამგვარი საქამიანობა არსებითად არც უხდებოდა: კანონპროექტებს მოსკოვში პარტიულ და სახელმწიფო აპარატის მოხელენი ადგენდნენ, თბილისში მას მხოლოდ გადმოთარგმნიდნენ, ორიოდე უმნიშვნელო ცვლილებას შეიტანდნენ და ცენტრალურ კომიტეტში „მოიწონებდნენ“. დეპუტატები საქმეში დასკვნით ეტაპზე ერთვებოდნენ და კანონპროექტს კანონის ძალას ანიჭებდნენ. კენჭისყრას ფორმალური ხასიათი ჰქონდა. პარტიული ხელისუფლების მიერ მოწონებულ დოკუმენტს, როგორც წესი, ერთსულოვნად, მქუხარე ტაშით უჭერდნენ მხარს.

ხალხის „რჩეულ“ დეპუტატებს ბევრი არაფერი ევალებოდათ. ამგვარმა ვითარებამ შექმნა მცდარი წარმოდგენა, რომ დეპუტატობას არავითარი მომზადება, ნიჭი და უნარი არ სჭირდება, იგი ყველას ხელეწიფება. ამასთან, ფართო პრივილეგიებმა და პრესტიჟმა დეპუტატობის ხიბლი კიდევ უფრო ელვარე გახადა.

კომუნისტური მმართველობის წლებში არჩევნებს „საყოველთაო“ ხასიათი ჰქონდა. წარმოუდგენლად იყო მიჩნეული კენჭისყრისაგან თავის არიდება და ხმის მიუცემლობა (საბჭოთა მოქალაქეებს არც კი გაეკოთ სიტყვა აბსენტეიზმი). არჩევნების დღეს თუნდაც სულ არ გაკარებოდი საარჩევნო ურნას, შენს ხმას მაინც მითვლიდნენ. ასე მოვედით 80-იანი წლების ბოლომდე, როცა ზემოდან მომდინარე დათმობებისა („გარდაქმნა“) და ქვემოდან დაწყებული ეროვნული მოძრაობის შედეგად რაღაც უნდა შეცვლილიყო.

1990 წლის 25 მარტისათვის დაინიშნა საქართველოს უზენაესი საბჭოს ახალი არჩევნები. ტოტალიტარული რეჟიმის 70 წლის მანძილზე პირველად შესაძლებლობა დემუტატობის კანდიდატთა თავისუფალი შერჩევისა. ესეც მიღწევა იყო, როგორც საწყისი ნაბიჯი დემოკრატიზაციის გზაზე. დაიწყო საარჩევნო კამპანია, რომელმაც მოსახლეობის ფართო ფენების მხურვალე ინტერესი გამოიწვია, მაგრამ საზოგადოებრივ ასპარეზზე ახლად გამოსული ეროვნული ძალებისათვის, რომლებიც პოლიტიკურ ორგანიზაციებად ყალიბდებოდნენ, ეს არჩევნები მიუღებელი აღმოჩნდა. 1990 წლის 13-15 მარტს გამართულმა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის საგანგებო კონფერენციამ დაადგინა: „... 1990 წლის 25 მარტის საქართველოს ე. წ. უზენაესი საბჭოს მომავალ არჩევნებს გამოეცხადოს სრული ბოიკოტი...“

გაიშალოს უფართოესი სამუშაო, რათა საქართველოს კანონიერი მოსახლეობის მიერ საყოველთაო, დემოკრატიული და პირდაპირი, თანასწორი, ფარული კენჭისყრით არჩეულ იქნას საქართველოს გარდამავალი კოალიციური ოპოზიციური ხელისუფლება...

პარიტეტულ საწყისებზე შეიქმნას ეროვნული ფორუმი..., რომელიც მოიწვევს საყოველთაო ეროვნულ ყრილობას და გარდამავალი კოალიციური ოპოზიციური ხელისუფლების საყოველთაო დემოკრატიულ არჩევნებს“.

ინტელიგენციას სიმტკიცე არ ეყო. დემუტატობის კანდიდატად დასახელებულმა ამ ფენის ბევრმა ცნობილმა წარმომადგენელმა, რომელიც აქტიურად იყო ჩაბმული საარჩევნო კამპანიაში, უკვე კონფერენციის მეორე დღიდანვე გამოაცხადა თავისი კანდიდატურის მოსხნის შესახებ, რაც აღნიშნული კონფერენციის გადაწყვეტილების მხარდაჭერით მართლდებოდა.

შეშინებული თუ ზემოდან დარიგებული ხელისუფლება დაჰყვა ეროვნული მოძრაობის ნებას. იმავე წლის 20 მარტს სასწრაფოდ გაიმართა საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს რიგგარეშე სესია, რომელმაც დაადგინა: „საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს დემუტატთა და სახალხო დემუტატთა ადგილობრივი საბჭოების დე-

პუბლიკა არჩევნები გადატანილ იქნეს 1990 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში.

ამავე სესიამ მიიღო კანონი კონსტიტუციის ცვლილებების შეტანის შესახებ, რითაც ოფიციალურად დაუშვა მრავალპარტიულობა.

როგორ საკანონმდებლო ორგანოს მივიღებდით, 25 მარტის არჩევნები რომ ჩატარებულიყო? რა თქმა უნდა, ეს არ იქნებოდა საუკეთესო პარლამენტი, რადგან საამისოდ ჩვენი საზოგადოება ჯერ კიდევ არ იყო მზად. მაგრამ ამომრჩეველთა გაზრდილი პოლიტიკური აქტიუობის ვითარებაში, როდესაც ზურგს უკან ეროვნული მოძრაობის დიდ ძალასაც იგრძნობდა, ახლად არჩეული უზენაესი საბჭო, რომელშიც, ალბათ, უმეტესობა კომპარტიისა და სახალხო ფრონტის წარმომადგენლებს ექნებოდათ, ზედმეტი რადიკალიზმის გარეშე შეამზადებდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის სამართლებრივ საფუძვლებს.

უზენაესი საბჭოს არჩევა იმდაც იქნებოდა სასარგებლო, რომ იმ დროის განმავლობაში, რაც ეს საკანონმდებლო ორგანო იმუშავებდა, დაუდუღარი ეროვნულ-პოლიტიკური ძალები, რომელთაც სახელმწიფოებრივი მართვა-გამგეობისა და ქვეყნის წინამძღოლობის არანაირი გამოცდილება არ გააჩნდათ, საამისოდ უკეთ მოემზადებოდნენ.

გაზაფხულისთვის დანიშნული არჩევნები არ შედგა, იგი შემოდგომისთვის გადაიდო. ჯერი საარჩევნო კანონზე მიდგა. მომზადდა და საყოველთაო განხილვისათვის გამოქვეყნდა კანონპროექტის სამი განსხვავებული ვარიანტი. საზოგადოება ცხოველი ინტერესით შეხვდა საბჭოთა ხელისუფლების მრავალწლიან ისტორიაში ამ უჩვეულო მოვლენას. მომავალი არჩევნების შესახებ მსჯელობდნენ, თავიანთ შეხედულებებს გამოთქვამდნენ პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში, წარმოება - დაწესებულებებში, უმაღლეს სასწავლებლებში. პრესაში დაიბეჭდა გამოსმაურებები და შენიშვნები ამ დოკუმენტებზე. უმეტესობა მხარს უჭერდა იმ კანონპროექტს, რომელიც შედგენილი იყო „მრავალ

მაგიდაში" გაერთიანებული ორგანიზაციების, „დას“ის, ლიბერალურ-დემოკრატიული ეროვნული პარტიის, რესპუბლიკურ-ფედერალური პარტიის, მწვანეთა პარტიისა და სახალხო ფრონტის წარმომადგენელთა მიერ.

სანგრძლივი ვნებათაღვლევის შემდგომ საქართველოს უზენაესი საბჭოს სესიამ 1990 წ. 17 აგვისტოს გამოთქმული შენიშვნების გათვალისწინებით მიიღო სპეციალური კომისიის მიერ შეჯერებული კანონპროექტი და 28 ოქტომბერს დანიშნა არჩევნები.

მომავალი საკანონმდებლო ორგანოს დეპუტატთა რაოდენობა 250 კაცით განისაზღვრა. მათგან 125 უნდა არჩეულიყო პროპორციული, 125 მაჟორიტარული სისტემით.

საარჩევნო კამპანიის პერიოდში მოწმე გავხდით სრულიად წარმოუდგენელი და ჯერაც აუხსნელი ამბისა: აქამდე მტკიცე და შეუვალმა კომუნისტურმა ხელისუფლებამ საოცარი მეტამორფოზა განიცადა, იგი სულ უფრო დამყოლი და ნებიერი გახდა. საფუძვლიანად შერყეული მისი ავტორიტეტი შაგრენის ტყავით დღითიდღე კლებულობდა, რეალურ ძალას მოკლებული კომუნისტების მმართველობა ნომინალური რჩებოდა. ამის პარალელურად ხალხში იზრდებოდა გავლენა ეროვნული მოძრაობისა. მის რიგებში ხალხისით დგებოდნენ სხვადასხვა პროფესიის ადამიანები, ვინც კომუნისტური რეჟიმის პირობებში თავს შევიწროებულად გრძნობდნენ.

ზემოთ უკვე ვთქვით, რომ 1990 წლის მარტში შეიქმნა ეროვნული ფორუმი, როგორც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის საკოორდინაციო და ხელმძღვანელი ორგანო. მასვე დაევალა მომავალი არჩევნების ორგანიზაცია. მაგრამ მოვლენები სხვა გზით წარიმართა. ფორუმი ვერ გამოდგა სიცოცხლისუნარიანი და მტკიცე ერთეული. იგი მალე ორ დაპირისპირებულ ფრთად გაიყო, რომელთაგან ერთმა (საქართველოს დამოუკიდებლობის პარტია, საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია და სხვ.) თავი რადიკალურ ოპოზიციად გამოაცხადა და უზენაესი საბჭოს არჩევნებს დაუპირისპირდა. მოძრაობის ამ ნაწილმა ჯერ ეროვნული ყრი-

ლობა მოიწვია, მერე კი არჩევნების გზით ეროვნულ კონგრესი შექმნა.

ამას უზენაესი საბჭოს საარჩევნო კამპანიის შემდეგ უნელდება. არჩევნებში მონაწილე ორგანიზაციები თავიდან პირობითად ორ ბანაკად გაიყვენენ: ერთ მხარეს კომპარტია, ხოლო მეორე მხარეს ყველა დანარჩენი. უშუალოდ არჩევნების წინ ძალთა ეს განლაგება დაირღვა. კომუნისტებისადმი დაპირისპირებულმა ბანაკმა ერთიან ბლოკად გამოსვლა ვერ შეძლო ან აღარ ისურვა. საბოლოოდ ასეთი სურათი მივიღეთ: ჩამოყალიბდა 6 საარჩევნო ბლოკი („თავისუფლება“, „თანხმობა, მშვიდობა, აღორძინება“, „საქართველოს ეროვნული ერთიანობის პარტიისა და მთიელთა კავშირი“, „განთავისუფლება და ეკონომიკური აღორძინება“, „მრგვალი მაგიდა“, „დემოკრატიული საქართველო“) და რვა დამოუკიდებელი პოლიტიკური ორგანიზაცია (საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტია, საქართველოს კომუნისტური პარტია, საქართველოს აგრარული კავშირი, საქართველოს სახალხო პარტია, სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოება, საქართველოს პოლიტიკური ორგანიზაცია „სტალინი“, სრულიად საქართველოს მიწათმოქმედთა კავშირი, საქართველოს სახალხო ფრონტი), მათგან საქართველოს ეროვნული ერთიანობის პარტიისა და მთიელთა კავშირის ბლოკს, აგრარულ კავშირსა და ორგანიზაცია „სტალინს“ არჩევნებში მონაწილეობა არ მიუღიათ.

რევისტრაცია გაიარა პროპორციული გზით ასარჩევმა 2400-მდე და მაჟორიტარული სისტემის 1000-მდე დამოუკიდებელმა კანდიდატმა.

საბჭოთა ეპოქაში პირველი მრავალპარტიული და დემოკრატიული არჩევნები შთამბეჭდავი და უმნიშვნელოვანესი დღე იყო საქართველოს ისტორიისა. ეს იყო მართლაც ხალხის ნების გამოხატვა, როცა ადამიანებს მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობისა და საკუთარი სინდისის გარდა არავინ აიძულებდა მისულიყვნენ საარჩევნო უბნებთან.

28 ოქტომბრის არჩევნებს საერთაშორისო დამკვირ-
ვებელთა სოლიდური კორპუსი დაესწრო. დამკვირვებ-
ლებს მხედველობიდან არ გამორჩენიათ უმნიშვნელო
ხარვეზები, მაგრამ მათვე მსოფლიოს გასაგონად განაცხადეს:
არჩევნებმა საქართველოში ობიექტურად ჩაიარაო.

კენჭისყრაში მონაწილეობა მიიღო ამომრჩევლების
საერთო რაოდენობის დაახლოებით 70-მა პროცენტმა.
ხმების უმრავლესობა, როგორც პროპორციულ, ისე მა-
ჟორიტარულ არჩევნებში მოიპოვა „მრგვალი მაგიდის“
ბლოკმა. მათ 114 დეპუტატი გაიყვანეს. მეორე ადგილზე
გასულმა კომპარტიამ მიიღო 61 მანდატი. თითო ადგი-
ლი ერგოთ სახალხო ფრონტის, „დემოკრატიული საქარ-
თველოს“, „განთავისუფლება და ეკონომიკური აღორძი-
ნების ბლოკის წარმომადგენლებს“. პოლიტიკურ ძალთა
განლაგებაში დიდი ცვლილება არ შეუტანია არჩევნების
მომდევნო ტურს. ხელისუფლების სათავეში „მრგვალი
მაგიდა - თავისუფალი საქართველო“ აღმოჩნდა.

დეპუტეტები, მცირეოდენი გამონაკლისის გარდა,
გახდნენ მანამდე ნაკლებად ცნობილი ან სრულიად უც-
ნობი ადამიანები, რომელთა „სავიზიტო ბარათს“ ანტი-
სამთავრობო მიტინგებსა და სხვა ამგვარ აქციებში მონა-
წილეობა წარმოადგენდა. ამ ხალხის პარლამენტში
არჩევა მათივე ლიდერისა და ქვეყნის მომავალი პრეზი-
დენტის ზ. გამსახურდიას სახელმა და ავტორიტეტმა
განაპირობა.

რაც შეეხება კომუნისტებს, მათ თავი ანებეს დე-
პუტატთა ტრადიციულ შერჩევას და რაიკომების მდივნე-
ბის, მენაიყების, მევენახეების თუ წარმოების მოწინავე-
თა ნაცვლად თავიანთი რიგები თავლსაჩინო მეცნიერთა
და სხვა ცნობილ პიროვნებათა ხარჯზე შეავსეს. თუ-
მცა, ამანაც ვეღარ უშველათ და იძულებული გახდნენ
ხელისუფლებას გამოთხოვებოდნენ.

უზენაესი საბჭოს არჩევნებმა ხალხის ნება კი გა-
მოხატა, მაგრამ აჩვენა იმავე ხალხის საოცრად დაბალი
პოლიტიკური კულტურა, რაც განსაკუთრებით თვალში
საცემი გახდა მაჟორიტარული სისტემით დეპუტატთა
შერჩევისას. ამომრჩეველმა პატიოსან, ავტორიტეტულ გა-

მოცდილ და საყოველთაოდ ცნობილ პიროვნებებს რიგ შემთხვევაში სრულიად უცნობი კანდიდატები ამჯობინა. მხოლოდ იმიტომ, რომ ზ. გამსახურდიას ბლოკის წევრ იყვნენ წარდგენილნი.

ასე იყო თუ ისე, 28 ოქტომბერს საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ისტორიაში დაიწყო ახალი ეტაპი. ხელისუფლება მშვიდობიანი გზით შეიცვალა. ძალაუფლება კანონიერად, დემოკრატიულ მრავალპარტიულ არჩევნებში წარმატების შედეგად ხელში აიღო ეროვნული მოძრაობის წარმომადგენელთაგან დაკომპლექტებულმა „მრგვალი მაგიდის“ ბლოკმა. პოლიტიკურ ბრძოლაში მარცხგანცდილმა წინა ხელისუფლებამ ოპოზიციაში გადაინაცვლა.

ყველაფერი ისე მოხდა, როგორც ცივილიზებული, დემოკრატიული ცხოვრების ხანგრძლივი გამოცდილების მქონე ქვეყნებში ხდება. კარგი დასაწყისი ოპტიმისტურ პერსპექტივას გვიქადდა. ახლა საჭირო იყო დაგვევიწყებინა ურიერთშუდლი და გაუტანლობა, გვეპატიებინა ერთმანეთისთვის მიყენებული ტყენაც და წყენაც, დაგვეგლო ბოროტი და შევედგომოდით კეთილის სამსახურს. ბოროტებისაგან უპირველესად უნდა დაგვეძლია ისეთი საშინელება, როგორიცაა კაცისაგან კაცის მოკვდინება. ამ მიზნით, 1990 წლის 28 ოქტომბერს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა გამოსცა საგანგებო ბრძანება, რომელშიც ნათქვამი იყო: „...დღეიდან ყოველი ქართველი ადამიანის მკვლელი, მიუხედავად მსხვერპლის (მოკლულის) დანაშაულისა ან უდანაშაულობისა, გამოცხადდეს ქართველი ერის მტრად. მკვლელის სახელი და გვარი შეტანილ იქნეს საპატრიარქოს სპეციალურ წიგნში და გადაეცეს თაობიდან თაობას, როგორც სამარცხენო და დასაგმობი“.

არჩევნებიდან ზუსტად ორი დღის შემდეგ, 30 ოქტომბერს, მოსკოვის ცენტრალური ტელევიზიის პროგრამით „ტენ“ გადაიკა ინფორმაცია ამ დიდმნიშვნელოვანი პოლიტიკური აქტის შესახებ. ავი წინასწარმეტყველების სახით ითქვა, რომ „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველოს“ წარმატება შეიძლება საქართველოში

სამოქალაქო ომის საწინდარი გახდესო". ამ ნათქვამისათვის მაშინ სერიოზული ყურადღება არავის მიუქცევია. 1990 წლის 14 ნოემბერს შედგა ახლადარჩეული საქართველოს უზენაესი საბჭოს პირველი სხდომა. იგი დაიწყო საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით. მანვე უზენაეს საბჭოს უძღვნა ბიბლია და „ადღვომის“ ხატი.

მუხრან მაჭავარიანის წინადადებით, უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარედ დაასახელეს „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველოს“ სპიკერი ზვიად გამსახურდია, რომელიც დეპუტატებმა ფარული კენჭისყრით აირჩიეს ამ პოსტზე.

უზენაესი საბჭოს პირველი კანონი მიეძღვნა საქართველოს სსრ სახელწოდების შეცვლას: სახელმწიფოს ეწოდა საქართველოს რესპუბლიკა. დამტკიცდა ახალი სიმბოლიკა (გერბი, დროშა, ჰიმნი).

შემდეგი კანონი საქართველოს რესპუბლიკაში გარდამავალი პერიოდის გამოცხადებას შეეხო. აღნიშნული დოკუმენტით გარდამავალი პერიოდი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის უმნიშვნელოვანეს ეტაპად დაინახა, რომლის განმავლობაში უნდა მომზადებულიყო საქართველოს სრული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის რეალური საფუძვლები.

გარდამავალი პერიოდის გამოცხადება გონივრული პოლიტიკური გადაწყვეტილება იყო. სავსებით მართებულად არ იქნა განსაზღვრული ამ პერიოდის ხანგრძლივობა. ცენტრისათვის გამოცხადდა ქცეული გარდამავალი პერიოდის დეკლარირებით ჩვენს ხელისუფლებას შეეძლო დრო თავის სასარგებლოდ გამოეყენებინა, არ ეჩქარა, ლავირებისა და მოქნილი პოლიტიკის გზით საქართველოს სუვერენული არსებობისათვის არა მხოლოდ პოლიტიკურ-სამართლებრივი, არამედ სათანადო ეკონომიკური საფუძვლებიც შეემზადებინა. სამწუხაროდ, ეს შესაძლებლობა სრულად ვერ იქნა გამოყენებული.

საქართველო ჯერ ისევ სსრ კავშირის შემადგენლობაში იმყოფებოდა, ამდენად მის ტერიტორიაზე კვლავ მოქმედებდა საკავშირო კანონები და კანონქვემ-

დებარე აქტები. უზენაესმა საბჭომ მიიღო დადგენილება/ შეეჩერებინა ეს კანონები, თუ ისინი ეწინააღმდეგებოდნენ საქართველოს რესპუბლიკის კანონებსა და ინტერესებს!

ამ მხრივ ყველაზე საშუარი იყო საყოველთაო სამხედრო ვალდებულების შესახებ სსრ კავშირის კანონის მოქმედების შეჩერება. თითქმის ერთი წლის მანძილზე ქართველი ჭაბუკები გაურბოდნენ სამხედრო სამსახურში გაწვევას, რის გამოც მათ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ემუქრებოდათ. უზენაესმა საბჭომ შეაჩერა ამ კანონის მოქმედება საქართველოში. ამასთან, რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოიღო მუხლი საბჭოთა არმიის რიგებში სამსახურიდან თავის არიდების გამო პასუხისმგებლობის შესახებ.

უზენაესმა საბჭომ შეიმუშავა კანონი ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების - საკრებულოების შექმნის თაობაზე და 1991 წლის მარტში ჩაატარა კიდეც მათი არჩევნები. მაგრამ ქალაქებსა და რაიონებში ხელისუფლებას განასახიერებდნენ არა ეს არჩევითი ორგანოები, რომელთაც ნომინალური ხასიათი ჰქონდა, არამედ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის მიერ დანიშნული პრეფექტები. ამასთან პრეფექტების შერჩევასაც ხშირად განმსახდრელი იყო არა პროფესიონალიზმი, პიროვნების ნიჭი და უნარი, არამედ ზ. გამსახურდიასადმი ერთგულება.

საქართველოს უმაღლესმა საკანონმდებლო ორგანომ მიიღო კანონი რეფერენდუმის შესახებ. პირველი და ერთად-ერთი რეფერენდუმი ჩვენში 1991 წლის 31 მარტს ჩატარდა. მოსახლეობას უნდა ეპასუხა მხოლოდ ერთ შეკითხვაზე: „**თანახმა ხართ თუ არა ადღევს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის საფუძველზე**“. რესპუბლიკის მოსახლეობის აბსოლუტურმა უმრავლესობამ ამ კითხვას დადებითად უპასუხა. საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეას მხარი დაუჭირა არამხოლოდ ქართველმა ამომრჩეველმა, არამედ რესპუბლიკაში მცხოვრებმა სხვა ეროვნებათა უმეტესობამ, რაც ხელისუფლებამ თავისი კურსის დიდ მხარდაჭერად ჩათვალა და მიიწ-

ნია, რომ საქართველოს სუვერენიტეტის პრობლემა გაცხადდა იდეის ფარგლებს და პრაქტიკული აუცილებლობის საგნად იქცა. იმავე წლის 9 აპრილს უზენაესმა საბჭომ, ჩატარებული რეფერენდუმის საფუძველზე, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა გამოაცხადა და მიიღო შესაბამისი აქტი.

თავისუფლებამოწყურებულ ქვეყანასა და ხალხს დამოუკიდებლობის მოპოვება ოცნებად ქქონდა გადაქცეული, ამიტომ, სრულიად გასაგებია, რომ 9 აპრილის აქტს მოსახლეობა ზეიმითა და აღტაცებით შეხვდა. ნამდვილ თავისუფლებამდე და დამოუკიდებლობამდე ჯერ კიდევ შორს იყო. ეს ყველაზე უკეთ ხელისუფლებას უნდა სცოდნოდა, რომლის ძალისხმევა და ენერჯია უმთავრესად ცენტრის პოლიტიკურ დივერსიებზე (სსრ კავშირის პრეზიდენტის ბრძანებულებები და სხვ.) რეაგირებას შეეწირა და სრულიად უწყურადღებოდა დარჩა ეკონომიკა.

ცენტრალური კავშირების მოშლამ და უპირველესად რუსეთთან გაწყვეტილმა ტრადიციულმა ურთიერთობამ ჩვენი ეკონომიკის პარალიზება გამოიწვია. შემოზიდული ნედლეულის რეზერვი, რომლითაც ჯერ კიდევ მუშაობდნენ ფაბრიკა-ქარხნები, თანდათან იწურებოდა. ვერ მოიძებნა ძველი ეკონომიკური პარტნიორების ალტერნატივა, რის გამოც სრულ იზოლაციაში აღმოვჩნდით. დამხმარე კი არსაიდან ჩანდა.

რთულად მიმდინარეობდა ჩვენი საერთაშორისო აღიარების პროცესი. საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრს საზღვარგარეთ უმთავრესად კერძო ვიზიტებით უხდებოდა გამგზავრება და, ვგონებ, არც ერთხელ არ შეხვედრია თავის უცხოელ კოლეგებს. ვერ გამოიკვეთა ქვეყნის სახელმწიფოებრივი ინტერესებისათვის შესაფერი საგარეო კურსი. აშშ პრეზიდენტმა ზ. გამსახურდიას პოლიტიკას დინების საწინააღმდეგო სვლა უწოდა, რასაც ამ უკანასკნელის ღიმილის მომგვრელი რეაქცია მოჰყვა.

„მრგვალმა მაგიდამ“ ვერ გამოიყენა ისტორიული შანსი, ვერ შეძლო თავისუფლებით ანთებული მოსახლე

ობის ენთუზიაზმი და შემართება - ეს მძლავრი ეროვნული ენრგია - ჩაერთო შრომისა და აღმშენებლობის პროცესში. მთავრობის სახლთან ყოველდღიური მიტინგები, რომელსაც ხელისუფლება ატარებდა (ხშირად რაიონებიდანც ჩამოპყავდათ მომიტინგენი), შრომაზე გულს უცრუებდა ადამიანს და ხელს უწყობდა უსაქმურობის ატმოსფეროს დამკვიდრებას.

უზენაესი საბჭოს მუშაობა კარგა ხნის განმავლობაში შესაშური ერთსულოვნებით გამოირჩეოდა. ჯერ კიდევ საარჩევნო კამპანიიდან მოყოლებული, საქართველოში გაბატონებული იყო იმგვარი განწყობა, რომ ეროვნული მოძრაობის ლიდერთა შეხედულების საწინააღმდეგო აზრის გამოთქმა ცუდ ტონად აღიქმებოდა და გარკვეულ რისკთანაც იყო დაკავშირებული, რადგან ამის გამო, ძალზე იოლად შეიძლებოდა ერის მტრად გამოეცხადებინეთ. ალბათ, ამითაც უნდა აიხსნას, რომ კომუნისტური პარტიის სიით არჩეული დეპუტატები ნაკლებ აქტიურობას იჩენდნენ. მათ ვერ გაბედეს საპარლამენტო ოპოზიციად ჩამოყალიბება და ისე იქნენ დათხოვილი უზენაესი საბჭოდან, რომ თავი ვერც ერთი საკანონმდებლო ინიციატივით ვერ დაგვამახსოვრეს.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის გამოცხადების შემდგომ უზენაესმა საბჭომ მიიღო დადგენილება რესპუბლიკის პრეზიდენტის თანამდებობის შემოღების შესახებ. დადგენილებაში ამ პოსტის შემოღება ახსნილი იყო „საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო წყობილების სრულყოფის, ქვეყნის სუვერენიტეტის, მოქალაქეთა უფლებების, თავისუფლებისა და უშიშროების განმტკიცების" საჭიროებით.

1991 წლის 14 აპრილს საქართველოს რესპუბლიკის პირველ პრეზიდენტად უზენაესმა საბჭომ ღია კენჭისყრით აირჩია ზ. გამსახურდია. იმავე დღეს მიღეს გადაწყვეტილება, რომ პრეზიდენტის არჩევნები საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით მოეწყობოდა 1991 წლის 26 მაისს.

თუ რა პერიპეტეებით წარიმართა საპრეზიდენტო საარჩევნო კამპანია, საყოველთაოდ ცნობილია და მისი მკითხველის ყურადღებას აღარ შევაჩერებ, დავეძინებ მხოლოდ იმას რომ არჩევნებში დიდი უპირატესობით გაიმარჯვა ზ. გამსახურდიამ.

ზემოთ ჩვენ კომუნისტური ხელისუფლების მეტამორფოზა ვახსენეთ. აქ უნდა მივუთითოთ ამ ხელისუფლების დანაშაულებრივ გულგრილობაზე, რაც მან ეროვნული მოძრაობის წევრთა მიერ იარაღის თვითნებური შექმნისა და შეიარაღებული ფორმირებების შექმნისადმი გამოიჩინა. ადრე ხელსუფლებას აღრიცხული და დანომრილი ჰქონდა არა თუ იარაღი, ღამის ყოველი ტყვიაც კი. სადღაც, საქართველოს უკიდურეს სოფელში რომ რევოლუციური გაესროლათ, იმავე დღეს შესაბამის ორგანოებს თბილისში ამის შესახებ ცნობა გააჩნდათ. არც რეაგირება იგვიანებდა. ახლა კი, მთავრობა აგერ, მის თვალწინ, ყინჩად მოსიარულე ავტომანტიან ბიჭებს ვეღარ ამჩნევდა. მაშინ ამ შეიარაღებას ეროვნული მოძრაობის მესვეურნი გარკვეულ გამართლებას უძებნიდნენ. მაგრამ შემდგომში მოვლენებმა დაგვანახეს რომ ამ იარაღით, სამწუხაროდ, უფრო მეტი ჩვენივე თანამოქმედ გამოესალმა სიცოცხლეს, ვინემ ქართველთ მოსისხლე. თვითნებური შეიარაღება მერე ხელისუფლებაში მოსულ მოძრაობას შემოუბრუნდა ბუმერანგივით და მისი ტრადიკული აღსასრულიც განაპირობა.

ახალმა ხელისუფლებამ კარგად იცოდა, რომ მასთან დაპირისპირებული ეროვნული მოძრაობის მეორე ფრთას საკმაო შეიარაღებული ძალა გააჩნდა, ამიტომ 1990 წლის 28 დეკემბერს უზენაეს საბჭოს მიაღებინა დადგენილება, რომელშიც ნათქვამი იყო: „...მხედველობაში იღებს რა იმ გარემოებას, რომ რესპუბლიკაში მოქმედი კანონით გაუთვალისწინებელ ფორმირებებს დესტაბილიზაცია შეაქვთ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, საფრთხეს უქმნიან სამოქალაქო მშვიდობას, მოქალაქეთა სიცოცხლისა და კანონით დაცულ ინტერესებს, აიკრძალოს რესპუბლიკაში კანონით გაუთვალის-

წინებულ შეიარაღებულ ფორმირებულ შექმნა და მოქმედება".

უზენაესმა საბჭომ უკანონო შეიარაღებულ ფორმირებათა აკრძალვის გადაწყვეტილება კი მიიღო, მაგრამ მისი ხორცშესხმა და ცხოვრებაში სრულად გატარება ვერ შეძლო.

ამ ნიადაგზე გამძაფრებული დაპირისპირება ჯერ კიდევ აღმოფხვრილი არ იყო, რომ მოსკოვის აგვისტოს ცნობილი პუტჩის დღეებში ზ. გამსახურდიას ეროვნული გვარდიის ხელმძღვანელი თ. კიტოვანი განუდგა. იგი გვარდიის ერთგულ ნაწილებთან ერთად რკონის ხეობაში დაბანაკდა. სულ მალე მათვე შეუერთდა მთავრობის თავმჯდომარეობიდან გადამდგარი თ. სიგუა.

ხელისუფლების ერთიანმა გუნდმა დაშლა იწყო. აქედან მოყოლებული მოვლენები კალეიდოსკოპურად განვითარდა: ჯერ 2 სექტემბრის მშვიდობიანი მიტინგის დაშლა კინოს სახლთან, გ. ჭანტურიას, გ. ხაინდრავას დაპატიმრება (მხედრიონის ხელმძღვანელი ჯ. იოსელიანი კარგა ხნით ადრე იქნა იზოლირებული), მერე ოქტომბრის დრამატული დღეები, ოპოზიციურ პოლიტიკურ პარტიათა ბარიკადების აღება რუსთაველი გამზირზე, ყოფილი იმელის შენობის დარბევა, ხელისუფლების საწინააღმდეგო მრავალათასიანი მიტინგი რესპუბლიკის მოედანზე, ტელევიზიის ჟურნალისტთა საპროტესტო აქციები, მანამდე ერთმანეთისაგან გათიშული ოპოზიციური ძალების გაერთიანება და სხვ.

ამგვარ ვითარებას არ შეიძლებოდა თავისი დადი არ დაესვა უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს მუშაობისათვის.

მდგომარეობა დაიძაბა თვით უზენაესი საბჭოს შიგნითაც. სსრ კავშირში კომუნისტური პარტიის საქმიანობის აკრძალვის პარალელურად უზენაესი საბჭოს დეპუტატობა შეუწყვიტეს საქართველოს კომპარტიის სიით არჩეულ დეპუტატებს (მათგან ბევრი ხელისუფლების საწინააღმდეგო პოლიტიკურ ბანაკს შეუერთდა), „მრგვალი მაგიდის" ბლოკს გამოეყო და მასვე დაუპირისპირდა მერაბ კოსტავას საზოგადოება, ოპოზიციურ საპარლამენტურ

ნტო ფრაქციად ჩამოყალიბდა „მრგვალ მაგიდას“ ჩამოცილებული დეპუტატთა ჯგუფი, რომელმაც „ქარტი“ დაირქვა.

ასეთ პირობებში უზენაესი საბჭოს სხდომებს თანახლდა ექსცესები, თოპოზიციურ დაპუტატთა დევნა-შევიწროება და სხვ. მთავრობის სასახლის წინ ხელისუფლების მხარდამჭერთა მიტინგებმა განუწყვეტელი ხასიათი მიიღო. მიტინგის ორატორები, ასევე სამთავრობო საინფორმაციო საშუალებები, განსაკუთრებით უზენაესი საბჭოს შენობაში გადასული ტელევიზია და რადიო, ნაცვლად იმისა, რომ შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსვლის გზები ეძიათ, კიდევ უფრო აღვივებდნენ დაპირისპირებას. შერიგების სურვილს კიდევ უფრო კარგავდნენ ანტისამთავრობო ძალები... ყოველივე ამას შედეგად მოჰყვა დეკემბერ-იანვრის ტრაგიკული მოვლენები, რომელიც ცალკე საუბრის თემაა.

1992 წლის 6 იანვარს გამოქვეყნდა საქართველოს მოსახლეობისადმი შემდეგი ხასიათის მიმართვა: „1992 წლის 2 იანვრიდან პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას მიერ უზურპირებული ხელისუფლება დამსობილია. საქართველოში ხელისუფლებას ხელში იღებს საქართველოს რესპუბლიკის სამხედრო საბჭო.“

სამხედრო საბჭომ რესპუბლიკის ტერიტორიაზე შეაჩერა კონსტიტუციის მოქმედება და დაითხოვა პარლამენტი...“ მიმართვას ხელს აწერდნენ თ. კიტოვანი და ჯ. იოსელიანი.

იანვარში დათხოვნილი უზენაესი საბჭოს დეპუტატები რამდენჯერმე შეიკრიბნენ, მაგრამ საბჭოს, როგორც საკანონმდებლო ორგანოს, მუშაობა აღარ გაუგრძელებია. მრავალპარტიული, დემოკრატიული წესით არჩეული უზენაესი საბჭოს ფუნქციონირება, ისევე როგორც საქართველოს დამფუძნებელი კრებისა, ვადაზე ადრე შეწყდა.

„კავკასიონი“,
1994 წ., 25 მაისი, 1-8 ივნისი.

1924 წლის აგვისტო, მარიამობა - დღე სამშობლოს თავისუფლებისათვის გულანთებულ მამულიშვილთა დიდი ამბოხისა.

შვიდ ათეულ წელზე მეტი გვაშორებს ბრძოლებითა და აჯანყებებით სავსე, თვით საქართველოს ისტორიაში გამორჩეულ ამ ღირსახსოვარ თარიღს. დრო და წლები ვერ ჩრდილავენ იმ ნათელ იდეას, საქართველოს პატრიოტ შვილებს უთანასწორო შერკინებისკენ რომ უბიძგა.

უკვე რამდენიმე ხანია, რაც ჩვენშიც ითქვა და დაიწერა სიმართლე ამ მოვლენის შესახებ, მაგრამ ეს მხოლოდ წვეთია ზღვაში. მკითხველი ჯერაც ნაკლებად იცნობს აგვისტოს აჯანყების უშუალო მონაწილეებს, არა და ეს ადამიანები უჭკველად იმსახურებენ, რომ შთამომავლობამ იცოდეს მათი სახელები. სამშობლოს თავისუფლებისთვის შემართული პატრიოტი მოღვაწენი არ უნდა დარჩნენ ისტორიის უსახელო გმირებად. ჩვენს დღევანდელობას, ჩვენს მომავალს სჭირდება, რომ ამ სახელებმა ასახვა პპოვონ ეროვნული მატიანის ფურცლებზე.

წინამდებარე პუბლიკაცია 1924 წ. აჯანყების ერთ აქტიურ მონაწილეს, სვანეთის მკვიდრს, ერის დამოუკიდებლობისათვის სახელოვან მებრძოლს, ბიძინა პირველს ეძღვნება. იგი მეთაურობდა სვანეთის ამბოხებას 1921 წელს. შემდგომ იძულებული გახდა შერიგებოდა ხელისუფლებას, მაგრამ როგორც კი ხელახლა დაჰკრა ახალი გამოსვლის ჟამმა, ბ. პირველმა კვლავ აისხა იარაღი. საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა მას მიანდო აჯანყებულთა წინამძღოლობა სვანეთსა და ლენხუმში, თვით ამბოხებულებმა კი ერთხმად აირჩიეს თავიანთ სარდლად.

აჯანყების საერთო მარცხის შემდეგ, რაკი ბრძოლის განგრძობას აზრი ეკარგებოდა, სარდალმა მთას შეაფარა თავი. იცოდა რა, რომ მას სხვა გზით ხელში

ვერ ჩაიგდებდა, საგანგებო კომისიამ ბ. პირველს ხელ-
შეუხებლობის გარანტია მისცა და აპატია „დანაშაულები
საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ“. მაგრამ, როდესაც
1925 წ. ივლისში დაიწყო სასამართლო პროცესი
ავვისტოს აჯანყების წარმმართველი „პარტიტული კო-
მიტეტის წევრებისა“, ბ. პირველიც დააპატიმრეს. იგი სა-
სამართლოზე წარსდგა როგორც ბრალდებული. მას სხ-
ვებთან ერთად ბრალი ედებოდა არამხოლოდ ანტისაბ-
ჭოთა აჯანყების ორგანიზატორობაში, არამედ ტერორის-
ტული აქტების მოწიობაში, ინტერვენციის მიზნით უცხო
სახელმწიფოსთან კავშირსა და ჯაშუშობაში. ბიძინა პი-
რველმა თავი დამნაშავედ ცნო მხოლოდ აჯანყების მე-
თაურობაში.

სახელმწიფო ბრალმდებელმა მის მიმართ სასჯე-
ლის უმაღლესი ზომა - დახვრეტა მოითხოვა. სასამა-
რთლომ გაითვალისწინა რესპუბლიკის პარტიული ხელი-
სუფლების მითითება და აჯანყების მეთაურებს სასჯე-
ლის ზომა შეუბრიალა. ბ. პირველს მიესაჯა 5 წლით
პატიმრობა სასტიკი იზოლაციით.

სასამართლო მასალები, რომელთაც მკითხველს
ქვემოთ ვთავაზობთ, დაცულია საქართველოს პოლიტი-
კური პარტიების არქივში (დღევანდელი პრეზიდენტის
არქივი).

**ბ. პირველის ხელწერილი მთავრობის საწინააღმდეგო
საქმიანობის შეწყვეტის თაობაზე**

*საქართველოს ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტის
რწმუნებულს, საქესპედიციო ჯარის სამხედრო კომისარს,
ზ(ემო) სვანეთის აღმასკომის თავჯდომარეს*

თანახმად თქვენი მომართვისა ჩემდამი, რათა გამო-
ვცხადდე ჩემს თანამოაზრე მეამბოხეებით თქვენთან,
რის ვადას ნიშნავთ 21 სექტემბერს - გაცნობებთ შე-
მდეგს საპასუხოდ თქვენი მომართვისა: 1922 წლის მაი-
სიდან, როდესაც მე შევეურიგდი მთავრობას - ვიმყოფე-
ბი სვანეთში და ვეწეოდი საბჭოთა მთავრობასთან მუ-
შაობას მშვიდობიანობის და წესრიგის დასამყარებლად

ა. წ. 28 ავეისტომდე. მთავრობასთან შერიგების დროს მე დავდევი ეგეთი სიტყვიერი პირობა, რომ მანამდე ვინც მთელი საქართველოს მასშტაბით არ მოხდება გამოსვლები საბჭოთა მთავრობის წინააღმდეგ - ვინც სვანეთში გაბედავს რაიმე დამოუკიდებელი ავანტიურის მოწყობას, ანდა გამოსვლას - მე მთავრობასთან ერთად შევებრძოლებოდი მას. ეუწევდი თუ არა მე ადგილობრივ ხელისუფლებას დახმარებას მუშაობაში ამ დრომდე - ამას თვით ისინი დაამტკიცებენ, თუ ოდნავ მათში სინდისია. დღეს კი, როდესაც მთელი საქართველოს მასშტაბით მოეწყო გამოსვლები საქართველოში, რის დირექტივები მეც მივიღე სხვა ამხანაგებთან ერთად - ცხადია, მე ვერ ჩამოვრჩებოდი ამ საერთო გამოსვლის კარნახს, რომელმაც, როგორც დღეს ვხედავ, უშედეგო მსხვერპლი მარტო შეიწირა. ამნაირად მე ჩემი სიტყვა და დაპირება არ დამირღვევია მთავრობასთან - თუმცა დღეს მე ეს ჩავიდინე. დღეს კი თქვენ მეუბნებით გამოცხადდე თქვენთან და იძლევით გარანტიას, რომ ამით მე მომეცემა საშუალება თავისუფალი ცხოვრების და ყოველგვარი სასჯელი ამცდება. ადვილი შესაძლებელია ეს თქვენი სიტყვა და პირობა გულწრფელი იყოს და არ გასურდეთ ჩემი, როგორც ახალგაზრდის დაღუპვა. მაგრამ მე ეჭვებში მაგდებს ის გარემოება, რომ თქვენ დაპირდით ხალხს: ვინც იარაღს ჩავვაბარებს - მას ამნისტიას ეუცხადებთ. - ეს იყო სიტყვით და ოფიციალური თქვენი განცხადებაც, მაგრამ ეს პირობა თქვენ პირველ ნაბიჯზევე დაარღვიეთ: ს. იფარში თქვენ ხალხმა მთლიანად ჩავაბარათ იარაღი, მაგრამ თქვენ თქვენი სიტყვა-დაპირება უკუაგდეთ და ხუთი იფარის უდანაშაულო პირი, რომელმაც პირველ რიგში იარაღი ჩავაბარათ - დატუსაღებული წაიყვანეთ. აი, სწორედ, მე ეს მაეჭვიანებს. ვაი, თუ თქვენ, თქვენ სიტყვას და პირობას ეგრე ჩალისფასად ყიდდეთ. ამისთვის, საპასუხოდ თქვენი მომართვისა მინდა გაცნობოთ: მე არავითარი საწინააღმდეგო არა მაქვს გამოცხადდე თქვენთან ჩემი ერთი ამხანაგით, რომელიც მარტოა ჩემთან (გიორგი ხვისტიანი). მაგრამ ვინაიდან ჯერ-ჯერობით მე გა-

მოურკვეველ მდგომარეობაში ვარ თქვენის მოქმედებით იძულებული ვარ გთხოვოთ ვადის გაგრძელება მანამ, სანამ თქვენ სვანეთის საქმეებს ლიკვიდაციას უზამდეთ და როდესაც მე შევხედავ, რომ თქვენ თქვენი ხალხისადმი დაპირებას - მემამბოხეთა ამნისტიის გამოცხადებით - გაამართლებთ თქვენს სიტყვას, ცხადია, მე, თუ ვინდ სიკვდილიც მომელოდეს, მოვალ თქვენთან ჩემი ამხანაგით და მაშინ თქვენმა სინდისმა გაჭრას. თუ აუცილებელი იქნება ჩემი სიკვდილი და ზედმეტი ვიქნები ამ ქვეყნად მომავალში და ამაში თქვენც დარწმუნდებით, მე ხელს ვიღებ ჩემს სიცოცხლეზე! მანამდე კი გაძლევთ ნამდვილ ვაჟკაცურ, ადამიანურ სიტყვას, რომლისთვისაც მე არასდროს მიღალატნია - ვიქნები ჩემთვის და თუკი სადმე სვანეთში წინააღმდეგობა შეგხვდათ, ვეცდები ჩემი გავლენით რაც შეიძლება, ლიკვიდაცია ვუყო არა სასურველ ნაბიჯებს. ამნაირად მე ჩემი ერთი ამხანაგით ვარ ჩემთვის და მანამ, სანამ მე კერძოდ არავინ შემეხება და დევნას არ დაგვიწყებს ვინმე მე და ჩემს ამხანაგს, ვადგივარ ზემოხსენებულ მშვიდობიან გზას. პირობას ვიძლევი, არავითარი რაიმე უბრალო სიტყვითაც არ დავაშაოთ მე და ჩემმა ამხანაგმა მთავრობის წინააღმდეგ - ხოლო ამ პირობაში არ შედიან ის კერძო პირნი, რომელნიც ყოველის მხრივ კერძო ინტერესით და ცრუ ჯაშუშობით ცდილობენ მე ათასგვარი რამეები მომახვიონ თავზე. ამნაირად ეს ზემოხსენებული ჩემი სიტყვა თქვენ შეგიძლიათ ჩემს პირობად მიიღოთ, მაგრამ ამასთანავე დავსძენ, სასურველი იქნება თქვენი პირობაც ისე შეასრულოთ, როგორც მე ამ პირობას შევასრულებ და უფრო აზრიანი და ადამიანური იქნება, თუ არ შეეცდებით უდროოდ მომაკიდოთ იარაღზე ხელი, რათა ჩემი თავი ძვირად დავისვათ - როდესაც თქვენ შეგიძლიათ ამას გვერდი აუხვიოთ.

*საქართველოს მოქალაქე ბიძინა პირველი
ს. ივარი.
ორშაბათი - სექტემბერი.*

ბ. პირველისთვის დანაშაულის პატიების მანდატი

მიეცა ეს მოქ. ბიძინა პირველს მასში, როგორც თავის ნებით გამოცხადებულს, ამნისტიის ძალით ეპატივა დანაშაული საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე საქსაგ(ანგებო) კომისიის მიერ, რის გამოც მოქ. პირველს შეეყრობა საგ.კომისიის ნებადაურთველად არ ეხება.

აღნიშნული მოწმდება ხელის მოწერით და ბეჭდის დასმით.

საქსაგ.კომისიის თავმჯდომარე (კვანტალიანი)

საქსაგ.კომისიის თავმჯდომარის მოადგილე (ბერია)

28.IX. 1924 წ.

№ 13695

P.S. მანდატს ხელს აწერს ღ. ბერია

სასამართლოს დადგენილება ბ. პირველის დაპატიმრების შესახებ

უხენაესმა სასამართლომ მიიღო რა მხედველობაში, რომ კვლევა-ძიება დასრულდა და ამით სასამართლოს მიეცა შეძლება იქონიოს ერთგვარი წარმოდგენა ბრალდებულთა მიერ ჩადენილ ბოროტმოქმედებაზე და ვინაიდან აღკვეცის ზომად ზოგიერთ მათგანზე - გიორგაძეზე, გაბლიანზე და პირველზე მიღებული იყო ხელწერილი წაუსვლელიობისთვის და რომ მათ - გიორგაძეს, გაბლიანს და პირველს ბრალად ედებათ მძიმე დანაშაული საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ, დაადგინა: აღკვეცის ზომა ბრალდებულთა გაბლიანის, პირველის და გიორგაძის შეცვლილ იქნას დაპატიმრებით...

*თავმჯდომარე
წევრები*

*გ. ვაშაძე
გ. სტურუა
ი. ცინცაძე*

სასამართლოს თავმჯდომარე: ბრალდებულო პირველი (პირველი ადგა). რამდენი წლისა ხართ?

პირველი: 22 წლის.

თავმჯდ. თქვენი სოციალური მდგომარეობა

პირველი: გლეხი ვარ.

თავმჯდ. ქონება გაქვთ რამე?

პირველი: არაფერია.

თავმჯდ. ოჯახური მდგომარეობა.

პირველი: უცოლო.

თავმჯდ. რა ხელობა გაქვთ?

პირველი: ინტელიგენტი, საშუალო განათლების.

თავმჯდ. რომელ პარტიას ეკუთვნოდით და რა დრომდე?

პირველი: საქართველოს დემოკრატიულ პარტიას 22 წლის ოქტომბრამდე...

თავმჯდ. პოლიტიკური რწმენა?

პირველი: ჩემი ერის თავისუფლება.

თავმჯდ. პასუხისმგებლობაში ყოფილხართ?

პირველი: არასოდეს.

თავმჯდ. თქვენ სვანეთში მუდამ ცხოვრობდით თუ ხანდახან?

პირველი: მე დავამთავრე ქუთაისის პირველი გიმნაზია 21 წელში, როცა მოხდა საქართველოს გასაბჭოება. გასაბჭოების პირველ ხანებშივე გავემგზავრე სვანეთში იმ შთაბეჭდილებით, რომ მოხდა ოკუპაცია და საქართველო ძალით იქნა დაპყრობილი. მაგრამ მე ვიგრძნე, რომ რაკი ამ ძალის წინააღმდეგ ვერ შეძლო გამაგრება მთავრობამ, რომლის ხელში იყო სახელმწიფო აპარატი, მაშინ ჩვენ რა ძალას წარმოვადგენდით. ამიტომ იქ ჩასვლისთანავე მიზნად დავისახე, რომ ჩემი კუთხისთვის მომეტანა სარგებლობა კულტურულ და ეკონომიურ ფრონტზე. მე განვუცხადე ჩემი სურვილი მაშინდელ რევეკომს და მან მიმიწვია ჩავბმულიყავი კულტურულ მუშაობაში. ასეთი იყო იმ დროს თეატრის დაარსება...

თაემჯღ: საიდან გაიგეთ თქვენ, რომ აჯანყება იწყება?...

პირველი: 1924 წ. ზაფხულში მე ჩამოვედი ტფილისში. აქ ვნახე პარიტეტული კომიტეტის წევრი, რომელმაც გადმომცა, რომ საქართველოში მზადდება საერთო აჯანყება. მე მაშინვე განვაცხადე, რომ თუ ეს იქნება საერთო აჯანყება, მთელი ერის სურვილი და მთელი საქართველო იქნება - მათ მომცეს დასტური - ჩვენ მხოლოდ ჩვენ ძალებს ვეყრდნობით და იმედი გვაქვს მხოლოდ ქართველი ხალხის და ქართველი ხალხი მთლიანად მიიღებს მონაწილეობას გამოსვლაში... აგრეთვე მითხრეს, რომ თუ ჩვენ შევძლებთ ძალაუფლების ხელში ჩაგდებას, მაშინ ევროპა გეპირდება პირველ ხანებში დიპლომატიურ დახმარებას და შემდეგ ყოველგვარ დახმარებას, რომ ჩვენი ერი გავათავისუფლოთ. აი, ასეთი ცნობები და ღირეპტივები მივიღე. მე დავეთანხმე გამოსვლებში მიმელო მონაწილეობა და ამის შემდეგ წავედი ზემო სვანეთში. გადავეცი ეს ამბავი ადგილობრივ ამხანაგებს, რომელნიც მუშაობდნენ. ზოგმა უარი სთქვა, ზოგმა უარყოფითად შეხედა, მაგრამ ფაქტი ის არის, რომ გამოვედით. როგორ გავატარეთ მუშაობა აჯანყების მოსამზადებლად წინდაწინ, ამის შესახებ მოგახსენებთ, რომ არავითარი მუშაობა ჩვენ არ გეჭიროდა, ხალხი სტიქიურად ისე იყო განწყობილი, რომ წინასწარი მუშაობა ზედმეტი იყო...

თაემჯღ: თქვენ იყავით სვანეთის და ლეჩხუმის სარდალი, ვინ დაგნიშნათ?

პირველი: ხალხმა ამირჩია.

თაემჯღ: სად, რანაირ პირობებში?

პირველი: როდესაც მოხდა აჯანყება სვანეთში, სვანეთის ხალხმა აირჩია ხელმძღვანელად ის, ვისაც ენდობოდა...

თაემჯღ: თქვენ... ჩვენებაში... გაქვთ ნათქვამი, რომ „პარიტეტულმა კომიტეტმა წინადადება მომცა მიმელო ხელმძღვანელობა სვანეთში და ლეჩხუმში“.

პირველი: საზოგადოდ მე მოგახსენეთ, რომ ვიყავი გამოსვლების ხელმძღვანელი, მე აქედან ეს დავალება

მქონდა. მაგრამ მე ამით არ დავკმაყოფილდებოდი, რომ ნდობა ხალხის არ ყოფილიყო. მე ეს საკითხი დავსვი ბენოში, როდესაც ხალხმა შეიყარა თავი. მე ვუთხარი მათ: ამოირჩიეთ ხელმძღვანელი და მათ ამირჩიეს მე...

თაემჯღ: ... რამდენი შეიარაღებული ძალის იმედი გქონდათ?

პირველი: 600 კაცის. ...

თაემჯღ: ... რამდენი გამოვიდა?

პირველი: თითქმის არაფერი დაჰკლებია. ...

დადიანი (დამცველი): იყო თუ არა სვანეთში წინადაც შესაღებლობა რომ ხალხი გამოსვლას აპირებდა?..

პირველი: დიას, იყო. ჩვენ მუდამ გვიხდებოდა იმ მხრივ მუშაობა, რომ ხალხი შეგვეჩერებია... ჩვენ მუშაობა გვიხდებოდა, რომ ხალხს რამე სეპარატიული გამოსვლები არ ეწარმოებია.

დადიანი: რათ უნდა გამოსულიყო ხალხი, პროპაგანდას ეწეოდნენ, თუ რა მიზეზი იყო?

პირველი: საზოგადო მდგომარეობა ასეთი იყო. გეცოდინებათ, რომ სვანები არასოდეს არ დაივიწყებენ მას, თუ ვინმემ შეურაცხყოფა მიაყენა... 1876 წ. რუსის ჯარმა გაანადგურა სვანეთი და ერთ სოფელში წითელი მიწის მეტი არაფერი დასტოვა. ამის გამო რუსეთისადმი სიმპატია არ იყო სვანეთში. როდესაც საქართველოს ოკუპაცია მოხდა, ჩვენ ვხედავთ საქართველოში სურვილს, 21 წელში ცდა იყო, რომ რუსის ჯარი არ შემომულიყო აქ. ამნაირად, მთავარი იყო რუსის ჯარის სიძულვილი ერთის მხრივ, და მეორეს მხრივ ის გარემოება, რომ ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები აწარმოებდნენ რუსოფილურ პოლიტიკას. შემოიღეს წარმოება რუსულ ენაზე, სვანებში ეწეოდნენ აგიტაციას, რომ ჩვენ ქართველები არა ვართ და ჩრდილოკავკასიის საშუალებით უნდა დავიკავოთ კავშირი რუსეთთან...

... რაც შეეხება ბიძინა პირველს, ბიძინა პირველი ჯერ კიდევ 21 წელს, როცა აჯანყება მოხდა სვანეთში, ეს აჯანყება მისი თაოსნობით ხდება. თუმცა შემდეგ მენშევიკური პარტია ჩაერია ამ საქმეში, მაგრამ მისი თაოსნობა იყო. 24 წელს კი ის მონაწილეობას იღებს აჯანყებაში. პარიტეტული კომიტეტის დავალებით ის მიემგზავრება სვანეთს, იქ ხდება მათი სარდალი. ამბოხებაში იღებს მონაწილეობას და მიტომ 61, 16-64, 64 მუხლები რჩება მას...

რაც შეეხება სასჯელის ზომას, მოსამართლენო, თქვენს წინაშე უკვე გამოიკვეთა საქმის ვითარება, გამორკვეული არის დანაშაული ყოველი პიროვნების, რომელიც აქ საბრალდებო სკამზე ზის. სასამართლო, რასაკვირველია, იხელმძღვანელებს სისხ. სამ. მე-5 მუხლით და იქონიებს რა მხედველობაში, რათა დაიცვას მუშურგლებური სახელმწიფო ყოველივე მავნე ელემენტებისაგან, მისცემს ყოველივე მათგანს სათანადო სასჯელს. ჩემი მხრივ, წინადადებას ვიძლევი ანდრონიკა შვილზე, ჯინორიაზე, ჯავახიშვილზე, ბოჭორიშვილზე, ცინცაბაძეზე, კახიანზე, იშხნელზე და პირველზე მიყენებული იქმნეს უსათუოდ უმაღლესი ზომა სასჯელის".

ბ. პირველის დამცველის - ნ. დვამიჩავას სიტყვა

„მე გადავდივარ უკანასკნელ ბრალდებულზე ბიძინა პირველზე.

მთის შვილი, სვანეთის შვილი ბიძინა პირველი. მას წარდგენილი აქვს 61 მუხლი, რომელიც მას აკისრებს პასუხისმგებლობას იმისთვის, რომ ის იყო ხელმძღვანელი შეიარაღებული რაზმებისა. ეს ბრალდება დამტკიცებულია იმიტომ, რომ თვით ბრალდებული არ უარყოფს თავის დანაშაულს. დანარჩენი ბრალდების შესა-

ხებ, ე. ი. 60, 64 მუხლებზე მე არაფერს ვიტყვი, რადგან ამაზე მე ზევით მოგახსენეთ.

უნდა დაისაჯოს თუ არა ბიძინა პირველი? შესაძლებელია თუ არა მისი გასამართლება? მე ვფიქრობ, რომ არა. როდესაც სვანეთში გამოცხადდა საგანგებო კომისიის რწმუნებული ძიძიგური და წინადადება მისცა ბიძინა პირველს, გამოსულიყო ტყიდან და ჩაბარებოდა ხელისუფლების წარმომადგელებს, რის შემდეგაც ის განთავისუფლებული იქნებოდა ყოველგვარი პასუხისმგებლობისაგან, ბიძინა პირველმა ეს წინადადება მიიღო, ენდო მას და უკვე დარწმუნებული იმაში, რომ აჯანყება დამარცხდა, ის იარაღით ხელში მიდის საგანგებო კომისიის წარმომადგენელთან და მასთან ერთად მონაწილეობს მთელი სვანეთის აჯანყების ჩაქრობის და აჯანყებულების ტყიდან გამოყვანის საქმეში. ბიძინა პირველს ენდობოდა მთელი სვანეთი და საკმარისი იყო მისი სიტყვა, მისი დაძახება, რომ აჯანყებას ბოლო მოეღო და დამკვიდრდა სრული სიმშვიდე. ბიძინა პირველი ჩამოდის ტფილისში და აქ საგანგებო კომისია მას ამნისტის ძალით, როგორც დროზე გამოცხადებულს, ათავისუფლებს და აძლევს მოწმობას, რომ ის თავისუფალია და აქვს უფლება იმსახუროს. ამნისტია ხომ გამოქვეყნებულია 6 ნოემბერს. ბიძინა პირველი კი გამოცხადდა არაუგვიანეს 10 ნოემბრისა და მოწმობა იმის შესახებ, რომ მას შეუძლიან სამსახური არის მიცემული 20 ნოემბერს, ე. ი. ვიდრე ამნისტით განსაზღვრული ვადის გასვლამდე. ამის შემდეგ მას ასამართლებთ თქვენ. საგანგებო კომისია რომ უფლებამოსილი ორგანოა, რომელსაც შეეძლო ამნისტის შეფარდება და თუ მან პირველს ამნისტია შეუფარდა, თუ ის სასჯელისგან გაათავისუფლა, განა შესაძლებელია ბრალდებულის ამის შემდეგ გასამართლება? მე მგონია, არა. მთავრობის სიტყვას თავისი ძალა აქვს, მას ენდობა ხალხი და ამ სიტყვამ თავისი შესრულება უნდა იპოვოს და ის იქნება შესრულებული მაშინ, როდესაც თქვენ პირველს გაათავისუფლებთ.

მიიღეთ მხედველობაში ისიც, რომ ბრალდებულმა პირველმა სათანადოდ შეაფასა აგვისტოს რუსთაძის თქვენ იცნობთ ამ შეფასებას. როგორია მისი აზრი დღეს, აქტიური მონაწილეობა საბჭოთა ხელისუფლების ეკონომიკურ და კულტურულ მუშაობაში... არა განზე დადგომა, არამედ შრომა, პატიოსანი შრომა საბჭოთა საქართველოში, კულტურულსა და ეკონომიურ აღმაშენების ნაიდაგზე. ნუთუ ამის შემდეგ ესენი საშიში არიან. მე მაგონდება კრიცენკოს სიტყვა ესერების პროცესზე, მან თქვა: „ამხანაგო მოსამართლენო, ამ პროცესზე რომ ბრალდებულებს ეთქვათ - შევცდითო და მომავალში არ შევცოდავთ, მე გთხოვდით თქვენ: მიეცით ამ პირებს გზა თავისუფალი და უთხარით - წადით, აწი არ შეცოდოთ, დღეს ესენი ჩვენთვის საფრთხეს არ წარმოადგენენ“.

მე დარწმუნებული ვარ, რომ ამ ადგილზე იჯდეს კოროლენკო, ის ჩემი მასწავლებლის შესახებ სწორედ ასე იტყოდა: მე ბედნიერი ვარ, რომ ყველაზე ახალგაზრდა ვეჟილებში, ამ პროცესში ვიცავ 4 სტუდენტს, ყველაზე ახალგაზრდებს. ვინ იცის როგორი სახით მოეწვინებიან ეს ახალგაზრდები საქართველოს რამოდენიმე ხნის შემდეგ. მათ აწმყოს ჩვენ ვიცნობთ, მათი მომავლის გამორკვევა თქვენი განაჩენის საქმაა“.

ბიძინა პირველის საბოლოო სიტყვა

„პატივცემულო მოსამართლენო, აქ ბრალდებულმა სრულიად დამშვიდებით გადასწყვიტა ჩემი ბედის საკითხი და მოითხოვა განაჩენი - უმადლესი სასჯელი. ეს გარემოება მე მამძიმებს იმ მხრივ, რომ შეიძლება ის, რაც მე აქ უნდა ვთქვა, თქვენ მიიღოთ იმად, რომ თითქოს მე მეშინოდეს ან რაიმე შიშს მგერიდეს და ამით იყოს გამოწვეული. სრულებით არა. მე მხოლოდ მინდა სასამართლოს მოვახსენო ის, რაც ჩავიდინე. დიახ, მე ამ 4 წლის განმავლობაში გებრძოდით თქვენ და მეკუთვნის უმადლესი სასჯელი. დიახ! მართალია, 4 წლის განმავლობაში ვებრძოდი იმ მთვრობას, რომლის იდეა“

რი, პოლიტიკური მოწინააღმდეგე ვიყავი. მე ამ 4 წლის განმავლობაში მთელი ჩემი არსებით იმ გზაზე ვიდექი, ამ ბრძოლაში ჩემ სიცოცხლეზე არ ვფიქრობდი. ვფიქრობდი გამარჯვებაზე, რომელსაც ჩემი სიცოცხლე ვანაცვალე. არ იყო აქ პირადული მომენტი. აქ არ იყო რაიმე სხვა პირადი ანგარიში. აქ იყო სულ სხვა. ეს იყო ის, რომ მე ჩემი ერი მიყვარდა და ვგრძნობდი, რომ 21 წელი იყო სახიფათო ამ ერისთვის. ჩამოსული ჯარი იყო საოკუპაციო ჯარი და მე ამ შთაბეჭდილებით წავედი აქედან. მე არ მინდა მოგახსენოთ იმ შთაბეჭდილებაზე, რომელიც შექმნილი იყო იქ. 4 წლის განმავლობაში მებრძოდით თქვენ და არასოდეს მიფიქრია ჩემს პირად ცხოვრებაზე და არასოდეს ვუნახივარ მტერს უკან მოხედილი. მაგრამ უნდა აღვნიშნო ისიც, რომ დამარცხებულებს არ სჯიან, ვინაიდან მე ძვალში და რბილში მქონდა გამჯდარი, რომ დამარცხებულს არ სჭირია დამცირება. მე ჩემის ხელით ვუხევედი ჭრილობებს იმ დაჭრილებს, რომელთაც ბრძოლის ველზე ვნახულობდი და რომელნიც, შეიძლება, ჩემის ხელით იყვნენ დაჭრილნი. მაგრამ რაც იყო, იყო. რაც მოხდა, მოხდა. ...მე მხოლოდ ვიტყვი, რომ ის პირობები, რომელიც საერთოდ შეიქნა საქართველოში და რომელმაც მე განსაკუთრებულ მდგომარეობაში ჩამაყენა, თავისთავად მამართლებენ სრულიად. მე მივიღე მონაწილეობა 21 წლის მოწურულს სვანეთის აჯანყებაში, მაგრამ ეს არ იყო ხელმძღვანელობა ჩემ მხრივ. მე როგორც ერთერთი სვანი, შვილი იმ კუთხისა, ვიდექი იმ გზაზე, საიდანაც უნდა მოსულიყო უცხო ძალა და მე უნდა დამეცვა ჩემი პატარა კუთხის უფლება. ამის შემგედ 24 წელში ისევ მომიხდა ამ როლის შესრულება, მაგრამ 24 წელში მომიხდარ ამბებმა... სასტიკი შთაბეჭდილება დატოვა ჩვენზე. მე ვიგრძენი, რომ ამ გზით სიარული არ შეიძლებოდა და თუ ამ გზას გავაგრძელებდი, მე არა თუ ბედნიერებას, პირიქით, უბედურებას მოვუტანდი ჩემ კუთხეს. ეს აზრი გულწრფელი იყო და გადავწყვიტე გამოვცხადებულიყავი მთავრობის წარმომადგენელთან, რომელიც შემპირდა სიცოცხლეს. მე შევასრულე ჩემი

გულწრფელი სიტყვა და ნაბიჯი, რომელიც აუცილებელი იყო სვანეთისათვის, მოვახდინე. მერე ტფილისში... მე არ მქონდა ნდობა, ვგრძნობდი, რომ მომატყუებდნენ, მაგრამ გადავდგი ეს ნაბიჯი. როდესაც ჩამოვედი, აქ მთავრობამ მომცა ამნისტიის ქაღალდი, შემპირდა, რომ დამაყენებდა გზაზე და ვმსახურობდი. გადის რამდენიმე ხანი, ერთი წელია აქა ვარ და ვასრულებ ჩემს სიტყვას, რაც განვაცხადე. მაგრამ დღეს პირობები შეიცვალა, მთავრობის მხრით და არა ჩემის მხრით. აქ მოქალაქე ბრალმდებელმა მოინდომა, რომ უმაღლესი სასჯელით დავისაჯო. შეიძლება ზოგჯერ კიდევაც გაგიკვირდათ, როდესაც ნერვებაშლილი ჩემს თითებს ვკბენდი და ვამბობდი - ეს არ უნდა დაგმართონდა, არ უნდა მოტყუებულყოფი. როგორც არ უნდა წავიდეს ჩემი ბუდი, მე ამას არ ვაქცევ ყურადღებას, მე ახალგაზრდა ვარ და ჩემი მომავალი წინ არის. ჩემი ახალგაზრდული გატაცებით ვფიქრობდი, რომ სარგებლობა მომეტანა ჩემი პატარა კუთხისათვის. ამ აზრით ვიყავი განმსჭვალული და აჯანყების გზა მიმანჩნდა აუცილებელ გზად, რომელსაც შეუძლია საქართველოს ხსნა.

ამ გზის უვარგისობაში დავრწმუნდი და 4 წლის შემდეგ ვლაპარაკობ ამას. მე ვადიარე ეს. გულწრფელი მთიელი ვაჟკაცის სიტყვა მივეცი მთავრობას და ვადიარე გულწრფელად, რომ ყოველმა ქართველმა უნდა შეცვალოს ეს გზა და მუშაობის სიმძიმე უნდა გადაიტანოს ერის კულტურულ ფრონტზე, რომ ამ მუშაობით მოადონიეროს თავის ერი. ესლა მე არაფერი მეთქმის. მე შემეძლია გითხრათ: მე ვენდე თქვენს პატიოსან სიტყვას, მე შემეძლო სვანეთში დავმალულიყავი, ვყოფილიყავი ისევ იქ, გამეგრძელებია ძველი გზა ან შემეძლო საზღვარგარეთ წავსულიყავი. მაგრამ მქონდა სურვილი დავრჩენილიყავი აქ და მემუშავნა ჩემი ერის კეთილდღეობისათვის ეროვნულ-კულტურულ აღმშენებლობის დარგში. ამავე დროს ჩემი მიზანი არის ხალხის სამსახური. როგორც ვითხარით, ჩემი მომავალი წინ არის, მთელი ჩემი შეხედულება გადავიტანე, რომ დავე-

წაფო მეცნიერებას, შევიგონო რამე ისეთი, რომ მომავალში მეტი ბაგაჟით, მეტი წონით გამოვიდე და ვადგე ჩემს ერს.

ბევრს არ ვიტყვი. მე ვიტყვი, დეე, გაიგოთ ამ ჩემი მაგალითით, თქვენ, როგორ ასრულებთ თქვენს სიტყვას, როგორ აფასებთ თქვენს სიტყვას. თუ თქვენ მუხანათურად, ეგრე დაღატური ნაბიჯით ჩამიგდებთ, მაშინ მექნება სათქმელი - მართალი ვიყავი, როდესაც თქვენ გებრძოდით.

ეს მარტო შემიძლია ვსთქვა და უკანასკნელი სალაში მიუძღვნა ჩემს ერს, პატარა კუთხეს, რომელსაც ვემსახურებოდი მთელი ჩემი ახალგაზრდობით.

სვანეთი, ჩემი პატარა სამშობლო, ლეგენდარული ქვეყანა არის. ის დღესაც ლეგენდებით იკვებება. მე ვიცი, იქ დაარსდება ლეგენდა, ერთი ახალგაზრდის სიცოცხლის ტრადიკული ბედის შესახებ. მე ვიცი, ვინმე მოხუცი აიღებს ჭუნირს და დაამღერებს ჩემს ეგრედ უდროოდ დაღუპულ ბედიბაღს. მოხუცი ქალები ატირდებიან და ცრემლით დასველებული, გასწყდება ჭუნირის სიმი. ამით შემფოთებული ვაჟკაცი ავარდება მაღლა კოშკზე და ჩამორეკს სამგლოვიარო ზარს, რომ ამცნოს ქვეყანას, იმ პატარა კუთხეს, რომ კიდევ შესრულდა ერთი ტრადედია.

ღიახ, მოსამართლენო. მე მზად ვარ, ჩემი მოქმედებისათვის პასუხი ვაგო. აი, ჩემი გული, ის სამ ტყვიას გააცივებს მაინც. აი, ჩემი სხეული, გინდათ ჩამაგდეთ ბნელ სარდაფში, მაწამეთ, ამკუწეთ, დამგლიჯეთ. თქვენს წინაშე ვარ გულწრფელი სარვილით, რომ ჩემი ერისთვის რაიმე მიმეტანა. დღესაც მარტო ეს დამრჩენია ვთქვა, რომ მე ვემსახურებოდი ჩემს ერს, ჩემს ქვეყანას.

ეხლა მე სრულიად შეგნებულად გამოვცხადდი თქვენს წინაშე. მე გულწრფელად გენდეთ თქვენ და თუ მოვტყუვდი, რა ვუყოთ, ალბათ ისტორია... თუმც ისტორია არ შეჩერდება ჩემზე, მაგრამ ნაწილი საზოგადოებისა მაინც იტყვის.

მოსამართლენო, ვათავებ ჩემს სიტყვას, ბევრს არ მოგაწყენთ ჩემი ლაპარაკით. მე გეუბნებით, რომ მიყვარდა ჩემი ერი, ჩემი ქვეყანა და მუდამ მეყვარება.

მოსამართლენო, როდესაც თქვენ შეუდგებით ჩემი ბედის გადაწყვეტას, მაშინ გახსოვდეთ, მე მიყვარს ჩემი ერი, მუდამ ვიქნები მასთან და თქვენთანაც, თუ ჩემს ანგარიშს გაუწევთ.

მე ვათავებ ჩემს სიტყვას და დეე, თქვენს სინდისზე იყოს გადაწყვეტა, მოსამართლენო".

სასამართლო განაჩენი ბ. პირველის მიმართ

„4. ბრალდება მიმართული... ბ. პირველის მიმართ, გათვალისწინებული სისხლის სამ. კოდ. მე-16, 64 მუხლებით, ჩაითვალოს დამტკიცებლად...

16. ბრალდება მიმართული... ბიძინა გიორგის-ძე პირველის მიმართ, გათვალისწინებული სისხლის სამ. კოდექსის 61 მუხლით ჩაითვალოს დამტკიცებულად და მიესაჯოს... ხუთი წლით თავისუფლების აღკვეთა სასტიკი იზოლაციით და წინასწარი დაპატიმრების ჩათვლით“.

„დემოკრატიული საქართველო“
1995 წ., 24 აგვისტო.

იმ წელს გაზაფხულმა საგრძნობლად დაიგვიანა თებერვლის თოვლი და სუსხი მარტის თვესაც გადასწვდა და კარგა ხანს გაჰყვა. ბუნების ჭირვეულობას ზედ პოლიტიკური კატაკლიზმიც დაერთო: საქართველომ რუსეთთან უთანასწორო ომში უნუგეშო მარცხი განიცადა. დემოკრატიული რესპუბლიკა დაემხო და ქვეყანაში ბოლშევიკური ძალაუფლება დამყარდა.

განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა ერის ინტელექტუალური ნაწილი. თავსმოხვეულობა პოლიტიკურმა რეჟიმმა გონებრივი შრომის ადამიანებისაგან უსიტყვო მორჩილება და ბოლშევიზმის აპოლოგეტობა მოითხოვა. ინტელიგენციას არჩევანის უფლებაც აღარ დარჩა, - ალტერნატივა ტყვია იყო.

შემოქმედი პიროვნება, მით უფრო პოეტი, ყველაზე ნაკლებ ეგუება ძალმომრეობას. მაგრამ მის წინაშე საშინელი დილემა აღმართულიყო: სინდისთან კომპრომისი სიცოცხლის საზღაურად. პინებზე არატოლფარდი სიდიდეები ელაგა. უმეტესობამ საკუთარი სიცოცხლე ამჯობინა, ერთუფლებმა თუ გაბედეს ჩუმი პროტესტი.

„ბრიყვო, ხმა გაკმინდე.

ნუ მიცქერ აღმაცერ.

რაც გულით არ მინდა,

ერთ სტრიქონს არ დავსწერ”, -

თითქოს დაიქადნა გალაკტიონმა, მაგრამ პოეტმა მეფეც შიშს შეუპყრია. შემზარავმა შიშმა და თავის გადარჩენის ინსტიქტმა უბიძგა, ალბათ, „ღურჯა ცხენების“ ავტორს, საკუთარი არქივის დიდი ნაწილი - დაახლოებით ათ ყუთამდე, დაეწვა და დასავიწყებლად გაუმეტებინა. განადგურებული არქივი მრავალ მასალას, შენიშვნებს, წერილებს, დღიურებსა და პოემებს შეიცავდა.

ამ შემთხვევის გამო გალაკტიონს ლექსიც შეუქმნია სათაურით: „დღეს დღეები ეცილება“, რომელშიც ამგვარი სტრიქონებია:

„ის რითმები, ის ცეცხლი, ის წიგნები დაჯვარებულნი
დაეწვი ხელნაწერები! სუსხი და ჟრუნტელები
იმ ედემთან არასდროს არ ვიქნები..... დაჯვარებულნი“

რას უნდა შეეშინებინა გალაკტიონ ტაბიძე, პოლიტიკიდან შორს მდგომი პოეტი, რომ საკუთარი შემოქმედების გარკვეული ნაწილი ფერფლად ექცია?

„რა მაქვს წარსულში, გეკითხები რა
მაქვს წარსულში,
ისეთი რა მაქვს, რომ უარყო, გაეკიცხო,
დავგმო?“

თითქოს ვიღაცას ეკამათებო, ჩაუწერია ერთგანსულშეძრულ პოეტს.

გასაკიცხი და დასაგმობი არც არაფერი ჰქონდა გალაკტიონს, მაგრამ ბოლშევიკური ხელისუფლებისათვის მიუღებელი კი ბევრი რამ იყო მის ნააზრევში. პოეტი თავისუფალი სამშობლოს მეხოტბე იყო. აღფრთოვანებით მიეგება იგი თვითმპყრობელობის დამხობას 1917 წლის თებერვალში („დროშები ჩქარა“ სწორედ მაშინ დაიწერა და დაიბეჭდა კიდევც), რამაც გზა გაუხსნა საქართველოს საკუთარი სახელმწიფოებრიობის აღდგენისაკენ. დამოუკიდებელ საქართველოს და მის ერთგულ არმიას უმღერა გულწრფელი სიყვარულით გალაკტიონმა ლექსში „გვარდია“, რომელიც 1920 წ. 12 დეკემბერს გამოაქვეყნა სოციალ-დემოკრატიულ გაზეთში „ერთობა“ (ამ ლექსით მოიპოვა მან პოეტთა მეფის სახელი მომდევნო წლის იანვარში გამართულ საგანგებო კონკურსზე).

არანაკლებ საყურადღებოა კიდევ ერთი გარემოება. როგორც ახლა ირკვევა, გალაკტიონს ნოე ჟორდანიას მიწვევით, ერთხანს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მდივნადაც უშუშავნია („საქართველო“, 1918 წ., 19 დეკემბერი).

საფიქრებელია, უფრო ამ პერიოდის ჩანაწერები, დღიურები და ავტოგრაფები მისცა ცეცხლს პოეტმა ბო-

ლშევიკების შემოსვლიდან ორი თვის თავზე. შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ 1921 წელს გალაკტიონი „ტასტიკურ კიბეს“ უწოდებდა, „მრავალი საბედისწერო და საშიშარი საფესურებით“ („ლომისი“, 1922 წ., №1, გვ. 4).

ახალი ხელისუფლება ეჭვით უცქერდა ყველას, ვინც რაიმეთი დაკავშირებული იყო საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან და მით უფრო მის მთავრობასთან. ამიტომაც მოისპო და განადგურდა 1918-1921 წლების საქართველოს ისტორიის ერთი უძვირფასესი წყარო - მხატვრის თვალთ დანახული, დღიურებად თუ პოეტურ სტრიქონებად გარდასახული იშვიათი დოკუმენტური მასალა.

მაღე ქვეყანაში რეპრესიები დაიწყო. დაჭერა, გადასახლება, დახვრეტა თანდათან მასობრივ ხასიათს იძენდა. საბჭოთა წყობილების დამყარებიდან ორი-სამი წლის მანძილზე საქართველოში ისეთი ატმოსფერო შეიქმნა, რომ დღეები „კუბოებსა და კატაფალკებს“ დაემსგავსა (ილო მოსაშვილი) და თვით „ლექსიც დაობდა“ (ტიციან ტაბიძე). ქართველი ერი მაინც არ შეეგუა დამპყრობელს. დამოუკიდებლობისათვის აქა-იქ ავარდნილი ბრძოლის აღი 1924 წლის აგვისტოში დიდ ცეცხლად აგიზგიზდა და სამშობლოს თავისუფლებისათვის საერთო-სახალხო აჯანყებად მოგვევლინა.

1924 წელს საქართველოში ახალი მხატვრულ-ლიტერატურული ჟურნალი „მნათობი“ დაფუძნდა. ახლად დაარსებული ჟურნალის ყოველი გამოცემა 1924 წელს, მეორე ნომრიდან მოკიდებული, გალაკტიონის ლექსით ან პოემით იხსნებოდა. ამავე წლით თარიღდება გ. ტაბიძის ერთი კერძო წერილიც ილია ოკუჯავასადმი, რომელიც პოეტის „მნათობში“ მოღვაწეობას ეხება. „ჩვენს რედაქციაში ცოტაოდენი ცვლილებებია მოსალოდნელი ენკენისთვიდან, - წერს გალაკტიონი, - სარედაქციო კოლეგიაში ვალია ბახტაძემ მოიწვია რამდენიმე ფუტურისტი, თუ იმათმა საქმე არ აწეწეს?..... ყოველ შემთხვევაში, ჩემთვის საფრთხე არ არის“ (ი. ლორთქიფანიძე, გა-

საფრთხე სხვა მხრიდან მოვიდა.

1924 წლის აგვისტოში, მარიამობას, საქართველოში დიდმა ამბოხებამ იფეთქა. საოკუპაციო რეჟიმის წინააღმდეგ მიმართულ შეიარაღებულ გამოსვლას სახალხო ხასიათი ჰქონდა. იგი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ თავისუფლებას ისახავდა მიზნად. სამწუხაროდ, აჯანყებამ მარცხი განიცადა. გაცუდდა გულანთებულ მამულიში-ლთა კეთილშობილური თავგამეტება. ძვირად დაუჯდა ქართველობას დაუმორჩილებლობის ეს აქცია. უდიდესი იყო მსხვერპლი. ხელისუფლება დაუნდობლად გაუსწორდა ამბოხებულებს, აჯანყება სისხლში იქნა ჩახშობილი.

გალაკტიონ ტაბიძე ერთ-ერთი პრველი გამოცხმაურა სამშობლოზე თავსდატეხილ მწუხარებას. პოეტმა „მნათობის“ მეხუთე ნომერში დაბეჭდა პოემა სახელწოდებით - „მოგონებები იმ დღეებისა, როცა იელვა“. ნაწარმოებში აღწერილია აჯანყებულებთან სისხლიანი ანგარიშსწორების ზოგი ეპიზოდი:

„გამარჯვებულნი სასტიკი ხელით
აღრწობენ ტყვეებს,
ჰკაფავენ, ხვრეტენ, ხალხის სახელით
უსპობენ დღეებს.....
და მთელი კვირა სადგურის იქით
მატარებელი
იდგა, შიგ მკედრები ეყარა რიგით
უფარებელი.....
დაჭრილი, მკვდარი, მრავალი მსხვერპლი
მსხვერპლს ეყარება,
სახლების ნაცვლად ნაცარი, ფერფლი,
მგლოვიარება.....
და ხუთეული, რომ შეგახვედროს
სისხლთან უდმერთოდ,
უმაღლეს სასჯელს გისჯის - დახვრეტას!
მრავალთან ერთად...“

გ. ტაბიძის თორმეტტომეულის შენიშვნებში ამ პრეზის გამო აღნიშნულია: „ფრაგმენტები დაწერილია 1921 წელს. დასრულდა პოემა 1924 წლის დასაწყისში (მაისის თვეში დაიბეჭდა) (გ. ტაბიძე, თხზ. თორმეტ ტომად, ტ. 8, თბ., 1970, გვ. 270). ეს მთლად სწორი არ უნდა იყოს. პოემა მაისის თვეში არ დაბეჭდილა. მაისში რომ დაბეჭდილიყო, შეუძლებელი იქნებოდა მასში აგვისტოს აჯანყების სურათების ასახვა. ჩანს, გამომცემლებმა იფიქრეს, რახან პოემა ყოველთვიური ჟურნალის მეხუთე ნომერშია მოთავსებული, ეს ნომერი მაისში გამოვიდოდა. სინამდვილეში ასე არ ყოფილა. „მნათობის“ პირველი ნომერი 1924 წლის თებერვალ-მარტში გამოქვეყნდა. ამ წელს ჟურნალის მხოლოდ 8 ნომრის დაბეჭდვა მოესწრო (მეშვიდე-მერვე გაერთიანებული გამოვიდა). მეხუთე ნომერი არა მაისში, არამედ სექტემბრის თვეში აიწყო და გამოიცა.

რა გვაძლევს ამგვარი მტკიცებების საფუძველს? არსებობს სათანადო წყარო, სახელდობრ, 1924 წლის აგვისტოში გამოქვეყნებული „მნათობის“ სარედაქციო კოლეგიის ერთი განცხადება, რომელშიც პირდაპირაა აღნიშნული, ჟურნალის მეხუთე ნომერი სექტემბერში დაიბეჭდებოდა (ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციისაგან, „კომუნისტი“, 1924, 13 აგვისტო).

ხსენებულ ნაწარმოებს და მისი გამოქვეყნების თარიღს საგანგებო წერილი მიუძღვნა რევაზ თვარაძემ (მოგონებები იმ დღეებისა, როცა იელვა, „კრიტიკა“, 1990, №4). მკვლევარი მიიჩნევს, რომ „მნათობში“ დაბეჭდილმა გალაკტიონის პოემამ საბოლოო სახე 1924 წლის სექტემბერში მიიღო და მისი რიგი სტრიქონები სწორედ აგვისტოს აჯანყების ამსახველია. თუმცადა, იქვე დასძენს, ამ შეხედულების დამამტკიცებელი უტყუარი საბუთი არ არსებობსო (გვ. 24).

პოემის დაბეჭდვის თარიღთან დაკავშირებით, ვკონებ, ახლა უკვე საეჭვო აღარაფერი დარჩა, შინაარსის დასადგენად კი საგულისხმოა ვახტანგ ჯავახაძის „უც-

ნობის" ახალი, შევსებული გამოცემა. აქ დამოწმებულია თვით პოეტის ჩანაწერი, რომელშიც ვკითხულობთ: „მოგონებები იმ დღეებისა, როცა იელვა“. ჟურნალი აიკრძალა. მაკრატლებით დადიოდნენ და სჭრიდნენ. პოემა არაა შეტანილი არც ერთ წიგნში" (გვ. 504).

მართლაც, ნაწარმოები გალაკტიონის სიცოცხლეში აღარსად დაბეჭდილა. მან მზის სინათლე მხოლოდ 1970 წელს - პოეტის თორმეტტომეულის მერვე ტომში იხილა. ამ პოემის გამო გალაკტიონ ტაბიძე ერთხანს დაუპატიმრებიათ კიდეც. ოციანი წლების ერთ-ერთ ანკეტაში თვითონვე მიუთითებს, - რამდენიმე კვირაა დაპატიმრებული ვიყავიო. სხვაგან კიდევე უფრო აკონკრეტებს - ციხეში ორჯერ ვიჯექი, პირველად ქუთაისის პოლიცემისტერის შეურაცხყოფის გამო და მეორედ პოემისათვის „მოგონებები იმ დღეებისა, როცა იელვა“.

ქალაქის პოლიციის უფროსის შეურაცხყოფას მეფის მთავრობა რომ არავის აპატიებდა, გასაგებია. მაგრამ, რატომ დაისაჯა პოეტი, ერთი შეხედვით უწყინარი პოემისათვის საბჭოთა ხელისუფლების წლებში? თვითონ გალაკტიონი გვპასუხობს: „ეს ლექსი აშკარად მიმართული იყო ჩვენი პოლიტიკის წინააღმდეგ - სამართლიანად შეაფასა პოემა სერგო ორჯონიკიძემ" (ვ. ჯავახაძე, უცნობი. აპოლოგია გალაკტიონ ტაბიძისა, თბ., 1996, გვ. 505). გამოდის, რომ „მოგონებები იმ დღეებისა..." მართლაც ანტისაბჭოური ხასიათის ნაწარმოები ყოფილა.

ნათქვამს კიდევე უფრო დამაჯერებელს ხდის ახალი დოკუმენტური მასალა, რომელიც ჩვენ საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში დაცულ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არქივის პარვარდის უნივერსიტეტის ფონდში მოვიძიეთ. ეს არის ბოლშევიკების მიერ ლიკვიდირებული საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ნაცვლად შექმნილი არალეგალური საორგანიზაციო კომიტეტის წერილი ნოე ჟორდანიასადმი, გაგზავნილი თბილისიდან პარიზში. დოკუმენტი 1924 წლის შემოდგომით თარიღდება. მასში აღწერილია აჯანყების

შემდგომ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შექმნილი ვითარება, ხოლო ჩვენთვის საინტერესო ფაქტთან დაკავშირებით კი ნათქვამია:

„...მთავრობა საშინელ პირობებში გვაყენებს ჩვენ. თავისიანებსაც არ ინდობს, თუ კი იგინი სიმართლის გამჟღავნებას გაბედავენ. თავიანთი პრესა ხომ საშინელი ცენზურის ქვეშ ყავთ დაყენებული. ამას წინათ კონფისკაცია უყვეს თავიანთ ეურნალ „მნათობის“ მეხუთე ნომერს. იქ გალაკტიონ ტაბიძის ლექსი „100%“ და სხვ. მოთავსებული. ლექსში უცხოელი ხალხის მღელვარება და მთავრობის რისხვამ აღწერილი. ბოლშევიკებმა ამაში საარაკო მაიმუნის მსგავსად თავიანთი სახე დაინახეს. ტაბიძე დააპატიმრეს და რამდენიმე ხანი ჩეკაში ყავდათ. საშინელი რეაქცია სუფევს დღეს აქ. ცარიზმის დრო ამასთან შედარებით ხალხისთვის ბრწყინვალე იდეალია“ (საქ. ცხსა, პარვარდის ფონდის მიკროფირები, საქ. №1336, ფურც. 71).

დასტურდება, რომ გალაკტიონი მართლაც დაუპატიმრებიათ. პოეტის დაჭერას ფართო რეზონანსი გამოუწვევია. გამოსარჩლებას იმ პირობებში ვერაგინ გაბედავდა, მაგრამ თვით ფაქტს კი საზოგადოებრივი უღერადობა შეუძენია. წინააღმდეგ შემთხვევაში მის აღნიშვნას დამოწმებულ კორესპოდენციაში, საჭიროდ არ ჩათვლიდნენ.

საარქივო დოკუმენტში სათაური არაზუსტადაა მითითებული, პოემაც ლექსადაა სახელდებული, მაგრამ ეს დიდ ცოდვად არ უნდა მივიჩნიოთ. გალაკტიონის ზოგი ნაწარმოების ჟანრის განსაზღვრა თვით პროფესიონალ კრიტიკოსთათვის არ არის იოლი. რაც შეეხება სახელწოდებას, უნდა ვივარაუდოთ, რომ იატაკქვეშეთში მყოფი წერილის ავტორი ზეპირმეხსიერებას ეყრდნობოდა, რის გამოც სათაურს პოემის პირველი სიტყვით ცვლის. მართლაც, „მოგონებები იმ დღეებისა, როცა იელვა“ ასე იწყება:

„100%! - აღნობს და დაგავს ღრუბლების ტივი...“

ოცდაოთხი წლის აჯანყებამ უდიდესი ზეგავლენა მოახდინა გალაკტიონზე. იმ დღეებში ნანახსა და გა-

ნციდელს მან დიდხანს ვერ დააღწია თავი. საილუსტრაციოდ პოეტის ერთი ჩანაწერიც გამოდგება ვინაა ამის დასახელებული წიგნიდან, ასე რომ ეხმიანება აჯანყების შემდგომ ვითარებას და თითქმის დეტალურად აცოცხლებს სურათს:

„საქართველოში, სადაც ხე არ ყოფნისთ ჯერის ასამართლად და ჯერები არ ყოფნისთ ჯვარზე საცმელად, ერთი ტრიბუნა-და დაგვრჩენია: ეს არის სასაფლაო! ერთი-და თავისუფალი ადგილი გვაქვს შესაკრებად - ეს არის ჩვენი მკვდრების განსასვენებელი ბინა... ერთი-და დრო გვაქვს, როდესაც შეგვიძლია ვითომ ხმის ამოდება, ეს არის დრო ტირილისა და ცრემლებისა, როდესაც წინ გვიდევს გაცივებული გვამი... დამწუხრებული ვტირით ჩვენს ძვირფას საფლავებზე, ისე როგორც დატყვევებულნი ებრაელნი მისტიროდნენ ბაბილონის მდინარეთა ნაპირზე და რაც უფრო მწარედ სტიროდნენ, მით უფრო გრძნობდნენ დაკარგულ თავისუფლებას

**თავისუფლება დაკარგეთო, თავისუფლება!
გაქტა! სულს ისე დიმილით არ ეაღუბლება
თავისუფლება, დახვრეტილი თავისუფლება“.**

*„ლიტერატურული საქართველო“,
1997 წ., 28 ნოემბერი-5 დეკემბერი.*

ავი ბედისწერა თუ იყო ჩვენი: რამდენიმე საუკუნის წინათ საქართველო რუსეთს დაუკავშირდა. წინაპართა მიერ მხსნელად და მფარველად დაგულებული ჩრდილოელი მეზობელი ცრუ და ფარისეველი აღმოჩნდა. გაცრუვდა იმედი: ერთმორწმუნე რუსეთი ტიპიური დამპყრობელი გამოდგა, - ისეთი, რომლის მსგავსი არაერთი და ორი უნახავს საქართველოს თავისი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე. უზომო მსხვერპლის ფასად, მაგრამ ქართველი ხალხი ძლევდა მომხდურს, თავს აღწევდა მის უღელს და ეროვნულ თავისთავადობას ინარჩუნებდა. ოღონდ ეგ არის, ვერ იქნა და ვერ მოვიშორეთ ეს ჩვენი ძალად მაცხოვნე. ამ საუკუნის პირველ მეოთხედში ოფიციალურად გამოვეყავით, დავიბრუნეთ მის მიერვე 117 წლის წინ წართმეული სახელმწიფოებრიობა; თავადაც ცნო და აღიარა ჩვენი სუვერენობა, მაგრამ მალე გატეხა პირობა და ძალმომრეობით საქართველო კვლავ თავის გავლენას დაუმორჩილა.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის პრობლემა დღეს აღელვებს არამხოლოდ პოლიტიკოსებს, არამედ ჩვეულებრივ რიგით მოქალაქეებსაც. ბოლო დროს ხშირად მოისმენთ აზრს ორ რუსეთზე, - დემოკრატიულ და რეაქციულ რუსეთზე. ბევრს ისევ სჯერა განათლებული რუსეთისა და იმედს მასზე ამყარებს.

ვინც მეტ-ნაკლებად იცნობს გასული საუკუნის რუსეთისა და საქართველოს ისტორიას, დამეთანხმება, რომ ეს თემა ახალი არ არის. საუბარი დრომოჭმულ, კონსერვატორულსა და ახალ, პროგრესულ რუსეთზე ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 20-იან წლებში დეკაბრისტებმა წამოიწყეს. ახლადწარმოშობილი და თითქოს ერთმანეთთან დაპირისპირებული ეს ორი ბანაკი დახატა ა. გრიბოედოვმა თავის პოემაში „ვაი ჭკუისაგან“. სკალოზუბების, მოლჩალინების და ფამუსოვების ხავსმოკიდებულ და რეაქციულ რესეთს მან ჩაცკის სახით დაუპირისპირა ახალგაზრდა და თავისუფლებისმოყვარე რუსეთი. თუმცა ისიც სათქმელია, რომ ჩაცკისნაირები

მთელს რუსეთში თითზე ჩამოსათვლელნი თუ იყვნენ. თავად გრიბოედოვი წერდა: „ჩემს კომედიაში უკვე აღწერილი მოდის ერთ საღად მოაზროვნე ადამიანზე“.

ბ. ბელინსკის სიტყვით, „ვაი ჭკუისაგან“ რუსული სინამდვილის პოეტურ გამოსახვას წარმოადგენდა, მაგრამ ნამდვილი, ანუ ოფიციალური რუსეთი ერთი იყო და იმპერიაში მოქცეულ არარუს ხალხებთან დამოკიდებულებაში, - რაც ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია, - სახელმწიფოს მეთაურსაც და რიგით ქვეშევრდომსაც ერთი თვალსაზრისი გააჩნდათ.

ლიტერატურულ კრიტიკაში აღიარებელია, რომ ჩაცკი დეკაბრისტებისა და თვით ავტორის შეხედულებებს ამჟღავნებს. ეს შეხედულებანი კი დიდად როდი განსხვავდებოდა იმ ოფიციალური პოლიტიკისგან, რასაც ცარიზში ახორციელებდა. თავად განსაჯეთ: დეკაბრისტთა აღიარებული ლიდერი პ. პესტელი თავის საპროგრამო დოკუმენტში, - „რუსკაია პრავდა“, პირდაპირ მიუთითებდა, რომ რუსეთის იმპერიაში შემავალი არარუსი მოსახლეობა საბოლოოდ შერწყმულ უნდა იქნას რუს ხალხთანო. ეხებოდა რა კავკასიის საკითხს, პესტელი წერდა: „გაიყოს კავკასიის ხალხები ორ თანრიგად - მშვიდობიან და მშფოთვარედ. მათგან პირველნი დატოვებულ იქნას საცხოვრებელ ადგილზე. მიეცეს მათ რუსული კანონ-სამართალი. ჩასახლებულ იქნას კავკასიაში რუსი კოლონისტები, რომელთაც გადაეცეს მშფოთვარე მოსახლეობისათვის ჩამოტოვებული მიწები. ამით უზრუნველყოფილ იქნება კავკასიის დამშვიდება და ეს მხარე გადაიქცევა მშვიდ და კეთილმოწყობილ რუსულ ოლქად“. დეკაბრისტები, რომლებიც თავად განასახიერებდნენ ახალგაზრდა, პროგრესულ რუსეთს და მზად იყვნენ თავი გაეწირათ ქვეყნის უკეთესი მომავლისათვის, საქართველოსთან მიმართებაში ბევრად როდი განირჩეოდნენ თვითმპყრობელური მეფის რუსეთისაგან. მათ ნაკლებ აწუხებდათ იმ ხალხთა ეროვნული თავისუფლების ბედი, რომლებიც ძალმომრეობით რუსეთის იმპერიულ „ხალხთა საპყრობილეში“ იტანჯებოდნენ.

ავიღოთ ჩერნიშევსკი, - ყველაზე დიდი დემოკრატი და რევოლუციონერი ლენინამდელ რუსეთში. ცოტა ხანა გი როდი მიუძღვით მასზე ქართველებს. განა ქართველმა ნიკო ნიკოლაძემ არ გაანთავისუფლებინა ცარიზმის მიერ დასჯილი ჩერნიშევსკი გადასახლებიდან? იგივე ნიკო ნიკოლაძე არ იყო ჩერნიშევსკის ნაშრომათა გამომცემის მოამბე და რედაქტორი? თუნდაც მადლიერების ნიშნად ხომ მაინც უნდა დასცდენოდა ჩერნიშევსკის მცირე სიტყვა საქართველოს დასაცავად. არა, არ უთქვამს! ამოდ დაუწყებთ ძებნას ამგვარ რამეს მის ნაწერებში. ჩვენი ეროვნული საწუხარი და გულისტკივილი დემოკრატ ჩერნიშევსკისათვისაც ისეთივე უცხო იყო, როგორც კონსერვატორ რუს მოხელე-ჩინოვნიკათვის.

მკითხველს უთუოდ ემხსომება, რომ ორ რუსეთზე მიუთითებდა აკაკი წერეთელიც. 1913 წელს პოეტს მოსკოვის ქართულმა სათვისტომომ შეხვედრა მოუწყო. ლიტერატურული საღამოს შემდეგ გაიმართა ნადიმი. სუფრას სახელმწიფო სათათბიროს ქართველი და კავკასიიდან არჩეული ზოგიერთი დეპუტუტიც ესწრებოდა. ამ უკანასკნელთაგან სტუმარს გულთბილად მიესალმა მ. სკობელევი. საპასუხო სიტყვაში აკაკი წერეთელმა აღნიშნა: „ჩვენ... დიდად ვაფასებთ ძმობას, ერთობას და მეგობრობას რუსეთის ერებთან. მართალია, რუსის ხალხში ბევრია ისეთები, რომლებსაც არ სურთ და ეჯავრებათ ჩვენი ასეთი ძმური კავშირი, მაგრამ არის სამაგიეროდ ახალგაზრდა რუსეთი, რომელთანაც ჩვენ გვსურს ხელიხელჩაკიდებით სიარული არა მარტო ერთნული, არამედ საკაცობრიო იდეალების განსახორციელებლად, იმ იდეალებისა, რომელსაც ეწოდება ძმობა, ერთობა, თანასწორობა“.

ა. გრიბოედოვთან მხატვრულად ასახულ და აკ. წერეთლის სადღეგრძელოში წარმოჩენილ ორ რუსეთს, შეიძლება ლენინის მიერ კულტურაში გამოყოფილი დემოკრატიული და სოციალისტური რუსეთიც დავუმატოთ, მაგრამ არ შეიძლებოდა ყოფილიყო და არც ყოფილა არასოდეს ორი რუსეთი ოფიციალური თვალსაზრისით.

სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა რუსეთისა ერთი იყო მუდამ და ყოველთვის: იგი იმპერიულ-დერჟავული ხელდათ წინათაც და იმპერიულ-დერჟავულია ახლაც.

ერთი თვისება ახასიათებს ყველა დროის რუსეთს: იგი განგებ მაღავს თავის ნამდვილ ზრახვებს და ესწრაფვის საკუთარი სიავე და ბოროტება სხვათა თვალში სათნოებად გაასაღოს; თავად მუდამ მოძალადე და დამპყრობელი, მცირერიცხოვან ერთა მოსარჩლედ და მფარველად წარმოჩნდეს. საილუსტრაციოდ მივმართოთ ისტორიას:

ოსმალეთის წინააღმდეგ ამიერკავკასიაში მოკავშირეების მაძიებელმა თევდორე ივანეს-ძემ 1585 წელს კახეთში თავისი ელჩი რუსინ დანილოვი გაგზავნა. რუსთა ხელმწიფე პოლიტიკურ კავშირსა და მფარველობას სთავაზობდა ალექსანდრე კახთა მეფეს. წინადადება კახეთის ინტერესებსაც ეხმიანებოდა. მოძალადე თურქთაგან დასაცავად ალექსანდრემ ეს მომენტი სასარგებლოდ მიიჩნია და რუს დესპანს მოსკოვში საკუთარი ელჩებიც გააყოლა. კახეთის მეფე „თავს უდებდა მოსკოვის ხელმწიფეს და მისგან „მფარველობას“ ითხოვდა. ალექსანდრეს „აჯამ“ თევდორე მეფე დიდად გაახარა. კახეთთან ურთიერთდამოკლებულების, ანუ მფარველობა-ხელდებულობის ხასიათის გარკვევა-დაზუსტების მიზნით საქართველოში ახალი ელჩობა გამოიგზავა.

რუსი დიპლომატები საგანგებოდ იყვნენ გაფრთხილებულნი, რომ კახეთთან დაახლოების საქმეში მოსკოვის ინიციატივაზე ხმა არ ამოეღოთ. სხვა არსებითი ხასიათის მოსახრებათა გვერდით, ამას მოითხოვდა საქმის ფორმალური მხარეც: კახეთის მეფე მოსკოვის მეფის ხელდებული ხდებოდა. ამიტომ მასვე შეშვენოდა როგორც „აჯა და მოხსენება“, ისე საამისო წინასწარი მოსამზადებელი საქმიანობაც (ეს დაკვირვება ცნობილ ისტორიკოსს ნიკო ბერძენიშვილს ეკუთვნის).

ელჩებმა თან ჩამოიტანეს მოსკოვს შემუშავებული ფიცის ტექსტი. ეს ფიცი ალექსანდრემ, მისმა შეილებმა და დარბაისლებმა მიიღეს რუსეთის მეფის ერთგულებაზე. ფიცში საქმე ისეა წარმოჩენილი, თითქოს კახეთის

მეფემ ხელმწიფეს „თავი დაუკრა“, ელჩები გაუგზავნა და ითხოვა კახეთი თავის ხელქვეშ დაეჭირა. რუსთა ხელმწიფემ კი აჯა შეისმინა, ალექსანდრე შეიწყალა და მფარველობის ხელი დასდო. ვინც მხოლოდ ამ ფიცის ტექსტს („წიგნი ფიცისა“) იცნობს, პგონია, რომ რუსეთს კახეთთან მიმართებაში მარტოოდენ კეთილშობილება ამოძრავებდა და სხვა რამ განზრახვა არა ჰქონია.

რუსეთის მხარე იყო ინიციატორი ქართლ-კახეთის სამეფოს თავის მფარველობაში მიღებისა XVIII საუკუნის 80-იან წლებშიც. გეორგიევსკის ტრაქტატის პრემბულაში კი, ისე როგორც ხსენებულ ფიცის წიგნში, მთხოვნელად ქართველი მეფეა წარმოდგენილი.

პირმოთნეობითა და ცბიერებით იყო აღსავსე იმპერატორ ალექსანდრე პირველის 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი, რომელიც საქვეყნოდ აცხადებდა: „არა ძალთა შემატებისათვის, არა ანგარებისათვის, არა ფარგლების გაერცვლებისათვის ქვეყნიერებაზე ისედაც უდიდესი იმპერიისა ვკისრულობთ ჩვენ საქართველოს სამეფოს მმართველობის ტვირთს. მხოლოდ დიხსება, მხოლოდ პატიოსნება და ადამიანობა გვაკისრებინებს ჩვენ საღმრთო მოვალეობას, ყურად ვიდეთ რა ტანჯულთა მუდარა, მათი ნაღველის განსაქარებლად დაეაწესოთ საქართველოში ისეთი მმართველობა, რომელიც შეძლებს მართლმსაჯულების დამყარებას, უზრუნველყოფს პირად და ქონებრივ უშიშროებას, კანონით ყველას დაცვას“.

კიდევ უფრო დაფარვით, თორემ არსებითად ცარიზმის გზას ადგა ბოლშევიკური რუსეთიც. როცა 1922 წელს სსრ კავშირის შექმნა განიზრახა, იმ მოტივით, რათა ცარიზმის იმპერიისაგან თავდაღწეული არარუსი ერების ახალ, საბჭოთა იმპერიაში თავსმომხვეული გაერთიანება შეენიღბათ, ლენინმა მოითხოვა: რუს ხალხთან შემდგომი დაახლოების ინიციატივა ქვემოდან - წინათ ჩაგრული ხალხებისაგან წამოსულიყო, რაც განხორციელდა კიდევ.

იგივე პოლიტიკა გრძელდება დღესაც.

გაუქმებული სამხრეთ ოსეთის ავტონომიის მესვეურთა და აფხაზ სეპარატისტთა რუსეთისაკენ მიმართული მის შემადგენლობაში შესვლის მიზნით, - ინიცატივის ქვემოდან წამოსვლის ცარისტულ-ლენინური გეგმის მოდერნიზებული ვარიანტია, თორემ, ეჭვგარეშეა, ამ სწრაფვასაც რუსეთი ახალისებს.

სამწუხაროდ, ქართველი პოლიტიკოსები ყოველთვის დროულად როდი გამოიცნობდნენ რუსეთის ნამდვილ მიზანდასახულობას.

ცდებოდა ერეკლე II, როდესაც ქართლ-კახეთის „დასახმარებლად“ გამოგზავნილ რუსეთის თითქოსდა ურჩ გენერალს ეკატერინე მეორესთან დაასმენდა. ქართველ მეფეს არ სჯეროდა, თორემ ტოტლებენი ზუსტად ისე იქცეოდა, როგორადაც საიმპერიო კარზე იყო დარიგებული. არსებითად ეკატერინე II და მისი გენერლებიც ერთ - დიდმპყრობელურ და იმპერიულ რუსულ პოლიტიკას ახორციელებდნენ: ტოტლებენის ნაცვლად გამოგზავნილ გენერალ სუხოტინსაც ხომ მისი წინამორბედისავე მსგავსი ინსტრუქცია მიეცა.

ცდებოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სათავეში მყოფი ნოე ჟორდანიას, დარწმუნებული იმაში, რომ საქართველოსთან მიმართებაში რუსეთს ორი ტენდენცია გააჩნდა: „ერთი - პოლიტიკური, მეორე იმპერიალისტური. ამ უკანასკნელს მეთაურობდა ტროცკი, სამხედრო მინისტრი და სტალინი, ეროვნებათა მინისტრი (კომისარი). პირველს კი ლენინი“.

საქართველოსთან დამოკიდებულებაში რუსეთის პოლიტიკა, როგორც ვნახეთ, არასოდეს ყოფილა კეთილმეზობლური. იგი მუდამ იმპერიული იყო. ამ მხრივ არც ბოლშევიკური რუსეთი ყოფილა გამონაკლისი. მალე თავად ნ. ჟორდანიას გახდა ამის არა მარტო მოწმე, არამედ მსხვერპლიც, როცა იგივე ლენინის ნებით, რუსეთის წითელი არმიის ნაწილები „აჯანყებული ქართველი მუშებისა და გლეხების დასახმარებლად“ 1921 წლის თებერვალში საქართველოში შემოიჭრნენ და დაამხეს არსებული კანონიერი ხელისუფლება...

კიდევ ერთი რუსული თვისების გამო. შექმნიულა საკუთარ მთავრობასთან ოპოზიციაში მყოფი დემოკრატი რუსები, თუ ბედის წყალობით ხელისუფლების სათავეში აღმოჩნდნენ, სხვა ხალხებთან დამოკიდებულებაში ისეთივე თვითმპყრობელნი ხდებიან, როგორც მათი წინამორბედნი. სამაგალითოდ ავიღოთ ა. კერენსკი. ცარიზმის ოპოზიციონერი და დემოკრატი ეს მოღვაწე, თვითმპყრობელობაზე ნაკლები გულმოდგინებით არ იცავდა სახელმწიფოს მთლიანობას და საქართველოს რუსეთის შემადგენლობაში დარჩენას დროებითი მთავრობის მეთაურის პოსტზეც. დავით კლდიაშვილი იგონებს, თუ როგორი საყვედურით მიუმართავს ქუთაისში ჩამოსულ კერენსკისათვის გიორგი ზდანოვიჩს: „აღექსანდრ ფიოდოროვიჩ, თუ თქვენ ამგვარი შეხედულებისა ხართ საქართველოზე, უმჯობესი იყო აქ ფეხი არ დაგედგათო!“

კონსტანტინე გამსახურდიას ეკუთვნის სიტყვები: „დემოკრატიულ რუსეთთან ჩვენ თარჯიმანი არ დაგვჭირდებაო“. მართლაც, დემოკრატიის ენა ყველასათვის გასაგები უნდა იყოს. მაგრამ თავად რუსეთი რომ ვერ ჰგუობს დიდხანს დემოკრატიას. აქაური სუსხი ხომ ჩანასახშივე ანადგურებს ამ უცხო მცენარეს.

თუმცა რუსეთი დიდია და თვალუწევდენელი. აქა-იქ მაინც გაკრთება ხოლმე დემოკრატიის აჩრდილი. რა თქმა უნდა, ამას უნდა მივესალმოთ. არც მასთან კავშირზე შეიძლება უარის თქმა. მაგრამ ახალი შეცდომა აღარ უნდა მოგვივიდეს, - ეს არ არის მეორე რუსეთი.

ორი რუსეთი სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური თვალსაზრისით არ არსებობს, იგი მხოლოდ ფანტაზიის ნაყოფია. ფანტაზიაზე პოლიტიკის აგება კი, როგორც თავის დროზე გერონტი ქიქოძე ბრძანებდა, დამღუპველია.

„საქართველო“,
1993 წ., 15-21 იანვარი.

წინათქმა.....	3
საქართველო ევროპულ გზებზე.....	5
საქართველოს ცნობიერების გვირგვინი.....	13
საქართველოს დამფუძნებელი კრება და ბოლშევიკები.....	20
საქართველოს შესაძლოა გერმანელი მეფე ჰყოლოდა.....	26
ყოფილა ომი რუსეთსა და საქართველოს შორის?.....	34
რუსეთში ღვინის სმა აკრძალულია, ანუ რა ხდებოდა მოლაპარაკების კულისებში.....	41
Pacta sunt servanda.....	51
საქართველოს ოქროპირი - დიდი ეროვნულ-დემოკრატი (სპირიდონ კედია - 110).....	59
„და თებერვალიც შეიმოსა ოქტომბრის კაბით“.....	70
ჩვენები მოვიდნენ? ანუ 25 თებერვალი გათენდება ხვალ.....	78
„ჩვენ რომ ვუთხრათ, ისინი დღესვე დატოვებენ საქართველოს“.....	87
„პარტიიდან გაგაგდებთ მოურიდებლად“.....	95
ქართული პარლამენტარიზმის შუქ-ჩრდილები.....	103
მე მიყვარდა ჩემი ერი.....	124
დახვრეტილი თავისუფლება.....	139
კიდევ ერთხელ ორი რუსეთის შესახებ.....	147

შ ე ნ ი შ ე ნ ე ბ ი

საქართველოს
ხელნაწილების
სამეცნიერო ცენტრი

საქართველოს
ხალხთა ეროვნული
ბიბლიოთეკა

О. Джанелидзе

Растреленная свобода

**Тбилиси
2000**

ცირკული 500

96

3/14

ՀԱՅԿԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆՈՒՆԻՄԱՐԱԿԱՆ